

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

**VASTUUN SUKUPUOLISTUMINEN
SUOMALAISISSA PARISUHDEOPPAISSA**

Maria Rajala

Pro gradu -tutkielma, 86 s., 2 liites.

Sosiaalipsykologia

Toukokuu 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

RAJALA, MARIA: Vastuun sukupuolistuminen suomalaisissa parisuhdeoppaissa

Pro gradu -tutkielma, 86 s., 2 liites.
Sosiaalipsykologia
Toukokuu 2008

Parisuhde ja sen moraaliset linjanvedot ovat aihe, joka herättää paljon mielenkiintoa julkisessa keskustelussa, etenkin viihteellisemmässä mediassa. Suomessa on ilmestynyt viime vuonna paljon parisuhdeopaskirjallisuutta, mikä heijastaa aiheeseen kohdistuvaa kiinnostusta. Tämän tutkielman aiheena on vastuun ja muuttumisvaatimusten sukupuolistunut tuottaminen suomalaisissa parisuhdeoppaissa. Käsittelen sitä, millaista kuvaa sukupuolesta ja vastuusta parisuhdeoppaissa rakennetaan, ja millaisin kielellisin keinoin niitä tuotetaan.

Viitekehyksenä työssäni on kriittinen diskurssianalyysi Norman Faircloughin kehittämässä muodossa. Lähestymistavassa on keskeistä luonnollistuneiden puhetapojen kyseenalaistaminen ja purkaminen sekä tekstiin kätkeytyvien ideologioiden nostaminen päivänvaloon. Analysoin aineistostani siihen kätkeytyviä presuppositioita eli esioletuksia. Tutkin aineistoani myös ns. transitiivisuussysteemin ja siihen kuuluvien prosessityyppien, pragmaattisen modaalisuuden sekä fokalisaation kannalta.

Analyysissa käy ilmi, että parisuhteen vastuuta tuotetaan opaskirjoissa sukupuolittuneesti monenlaisin kielellisin keinoin. Erotin kaksi diskursiivista reittiä, jotka luonnollistavat vastuun asettumista enemmän naisten harteille: ”Moraalinen” reitti muodostuu erilaisista tavoista implikoida sellaista käsitystä, että miehet parisuhteen osapuolina ovat jo valmiiksi lähempänä parisuhdeoppaiden ihanteita. ”Pragmaattinen” reitti johtaa vastuun sukupuolistumiseen siten, että miehet konstruoidaan muutokseen vähemmän kykeneviksi, jolloin muutosvaatimukset kohdistuvat naiseen joustavammaksi konstruoituna osapuolena.

Asiasanat: vastuu, parisuhde, sukupuoli, parisuhdeoppaat.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Aiempaa tutkimusta	6
3	Tutkimusmenetelmät	10
3.1	Aineisto	11
3.2	Metodi.....	14
3.2.1	Lähestymistapana kriittinen diskurssianalyysi	15
3.2.2	Systeemis-funktionaalinen kielioppi osana CDA:ta	19
3.2.2.1	Kielen metafunktiot	20
3.2.2.2	Transitiivisuussysteemi: toiminnan esittäminen	21
3.2.3	Modaalisuus	25
3.2.4	Fokalisaatio	27
4	Analyysi	30
4.1	Muuttumisvaatimusten moraalinen perustelu	30
4.1.1	Arvojärjestyksen presupponointi	31
4.1.2	Sukupuolten representaatiot ja muuttumisvaatimusten moraalinen perusta.....	42
4.2	Muuttumisvaatimusten pragmaattinen perustelu.....	53
4.2.1	Itsekontrollin ja muuttumiskyvyn presupponointi	53
4.2.2	Sukupuolten representaatiot ja muuttumisvaatimusten pragmaattinen perusta	59
4.3	Kortit kehiin!	62
4.3.1	Konfliktin sukupuolittuneisuus	64
4.3.2	Toimijoille rakennetut tarpeet ja motiivit ja niiden arvovaraukset	65
4.3.3	Empatian ja kriittisyyden herättäminen.....	68
4.3.4	Refleksiivisyys, toimijuus, kyky ja vastuu	70
5	Tutkimustulokset	74
6	Lopuksi.....	76
6.1	Pohdintaa.....	76
6.2	Metodin arviointia	79
7	Lähteet.....	82

Liite

1 Johdanto

Tämä tutkielma käsittelee sitä, miten vastuuta ja muuttumisvaatimuksia tuotetaan diskursiivisesti suomalaisissa parisuhdeoppaissa, ja miten nämä oppaissa rakentuvat velvoitteet ja vaatimukset sukupuolistuvat. Tavoitteeni oppaita lukiessani on ollut tarkastella ja asettaa uuteen valoon ensisilmäyksellä luonnollisilta tuntuvia oletuksia sukupuolesta ja parisuhteesta. Tutkimukseni viitekehys on kriittinen diskurssianalyysi, mutta olen yhdistänyt siihen myös semioottisen sosiologian analyysivälineitä. Analyyssani tutkin tekstiin rakentuvia presuppositioita (esioletuksia), ns. prosessityyppettä, fokalisaatiota sekä pragmaattista modaalisuutta.

Heteroseksuaaliset suhteet asettuvat ryhmienvälisen suhteiden ja kahdenvälisen suhteiden risteykseen, koska mies ja nainen edustavat myös eri tavoin positioituneita sosiaalisia ryhmiä sen lisäksi, että ovat ainutkertaisia yksilöitä (ks. Dryden 1999, 11). Parisuhdeoppaat tarjoavat ikkunan paitsi nykykulttuurissamme vaikuttaviin heteroseksuaalisen parisuhteen representaatioihin ja ihanteisiin, myös sukupuolista ja sukupuolierosta vallitseviin tulkintoihin. Opaskirjallisuudessa heijastuvat ja kiteytyvät yhteiskunnassa vallitsevat näkemykset ja ihanteet (Tainio 2001, 135; Räisänen 1995, 25-27). Ne myös luovat ja ylläpitävät niitä dynaamisella tavalla, koska niiden julkilausuttu tavoite on ihmisten käyttäytymisen muuttaminen. Mutta ne eivät tarjoa pelkästään pinnallisia käyttäytymissäantöjä, vaan omalta osaltaan ne saattavat myös vaikuttaa ihmisten käsityksiin naiseudesta ja mieheydestä.

Vastuun käsitteen voisi ymmärtää kolmesta näkökulmasta. Se viittaa ensinnäkin velvollisuuteen ja sitä kautta *käyttäytymiseen kohdistuviin vaatimuksiin*. Toisaalta se tarkoittaa niitä asioita, joihin velvollisuus kohdistuu, eli *velvollisuuden sisältöön*. Kolmas ulottuvuus on *syyllisyyden ja tai hyvityksen näkökulma*, eli vastuun kantaminen siten, että myöntää syyllisyytensä tai hyvittää tekonsa. Omassa tutkimuksessani vastuun käsitettä käytetään lähinnä toimintaa ohjaavien velvollisuuksien sekä vastuun sisällön näkökulmista, joskaan tarkka semanttinen rajanveto ei ole aina mahdollista, kun kyse on yleiskielen sanoista.

Vastuun kysymys aktuaalistuu usein ristiriidoissa ja konflikteissa. Silloin kun parisuhteen osapuolten tarpeet ja toiveet eivät sovi yhteen, tilanteen korjaamiseksi tarvitaan aloitteellisuutta, aktiivisuutta ja joustavuutta joko toiselta tai molemmilta. Tässä kohden vastuu liittyy kysymykseen muuttumisen tarpeesta ja vaatimuksesta. Käyttäytymistään tai asenteitaan kor-

java osapuoli kantaa vastuuta parisuhteen parantamisesta, tai mahdollisesti tunnustaa syyllisyytensä parisuhteen tilasta ja muuttaa siksi itseään.

Tärkeä näkökulma vastuuseen on sen juridinen ulottuvuus. Se on läsnä myös parisuhteessa, niissä asioissa, joihin rikosoikeus ja avioliittolainsäädäntö ulottuvat (esim. ruumiillinen koskemattomuus ja aviopuolisoiden elatusvelvollisuus). Vastuu parisuhteessa on kuitenkin suurimmaksi osaksi moraalista laatua. Tässä tutkielmassa hahmottelen tätä arkisen vastuun kenttää, joka jää juridisen vastuun ulkopuolelle. Se onkin melko harmaata aluetta, koska konventiot, tavat ja säännöt eivät ohjaa ihmisten käyttäytymistä enää samassa mitassa kuin muutama vuosikymmen sitten, eikä yhtä kiistatonta oikeanlaisen parisuhteen mallia ole enää olemassa. Velvollisuuksien jakautuminen sekä niiden laiminlyöntien seuraukset muotoutuvat kussakin parisuhteissa omanlaisikseen, eikä mikään ulkopuolinen taho voi legitimiin vaikuttaa parisuhteen sisäisiin asioihin (paitsi tietenkin viranomaiset, jotka puuttuvat lainrikkomuksiin). Sukulaiset ja tuttavat voivat kyllä ilmaista mielipiteitään, mutta yksityisyyttä korostavassa kulttuurissamme pariskunnalla ei ole velvollisuutta ottaa niitä huomioon. Puolisoilla on suuri liikkumavapaus luodessaan omaa vastuun, velvollisuuksien ja oikeuksien pienoiskulttuuriaan.

Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim liittävät tämän yhteiskunnallisen kehityskulun, jossa yksilöiden elämää määrittävät sosiaaliset siteet menettävät merkitystään, yhteiskunnan individualisoitumiseen. Yksilöllinen toimijuus on vapautunut, mutta toisaalta ihmisten on pakko reflektoida tilannettaan ja tehdä valintoja. Valinnat ja reflektiivisyys ovat myös olennainen osa nykyajan parisuhteita. (Beck & Beck-Gernsheim 2002.) Rakkauden ja läheisten ihmissuhteiden kytkeytyminen refleksiivisyyden ja minuuden kysymyksiin on myös Anthony Giddensin mukaan ajallemme ominainen ilmiö (Giddens 1992, 34). Tähän refleksiiviseen projektiin tarjoavat resursseja terapia, itseapumateriaali ja joukkotiedotus (Giddens 1992, 28-32).

Giddens kuvaa nykyajalle tyypillisten ihmissuhteiden ominaislaatua käsitteellä puhdas ihmissuhde (*pure relationship*). Tällaiset suhteet ovat puhtaita siinä mielessä, että ne ovat itsetarkoituksellisia. Puhtaisiin ihmissuhteisiin ryhdytään niiden itsensä vuoksi, ja niissä pysytään vain niin kauan kuin ne tuottavat tyydytystä kummallekin osapuolelle. Ne myös edellyttävät emotionaalista tasa-arvoa. (Giddens 1992, 58.) Tällaiset parisuhteet ovat epävakaita, sillä ne ovat alttiina purkautumiselle heti, kun osapuolet eivät enää koe suhdetta tyydyttäväksi. Mitkään ulkopuoliset pakotteet eivät pidä suhdetta koossa, vaan luottamusta on kehitettävä ja

ylläpidettävä kommunikaation ja intiimin jakamisen kautta. (mt. 138.) Giddens katsoo, että puhtaiden suhteiden myötä intimit suhteet vapautuvat ja demokratisoituvat (mt. 194-195).

Intimiteetin korostumista nykykulttuurissa on tulkittu toisinkin. Sosiologi Lynn Jamiesonin mukaan jakamisen, puhumisen ja tunteiden näyttämisen ihannoiminen kulttuurissamme ei kerro koko totuutta siitä, millaisia läheiset ihmissuhteet todellisuudessa ovat, koska edelleenkin ihmiset kokevat arkielämässään tärkeäksi ”vanhanaikaisen” ihmissuhdemallin, johon kuuluu kommunikaation ja emotionaalisen läheisyyden lisäksi myös hoivaa ja käytännöllistä arjen jakamista. Parisuhteen erottaminen siihen vaikuttavista materiaalisista, taloudellisista ja sosiaalisista olosuhteista olisi Jamiesonin mukaan liiallista yksinkertaistamista. Hän kyseenalaistaa myös Giddensin käsityksen puhtaiden ihmissuhteiden ihanteellisuudesta. (Jamieson 1998.)

Vapauden ja moniarvoisuuden kulttuurisessa ilmapiirissä joukkotiedotuksen ja asiantuntijatekstien merkitys korostuu. Ihmissuhteet ja varsinkin parisuhdeasiat ovatkin paljon esillä mediassa. Parisuhteen ongelmia käsittelevät artikkelit ovat naisten- ja iltapäivälehtien vakioaineistoa. Keskustelutarve parisuhteen pelisäännöistä sekä moraalisisista rajalinjoista näkyy siinäkin, että Internetin keskustelupalstoilla käydään jatkuvasti vilkasta ja intensiivisestä keskustelua parisuhteen erityisongelmista, kuten uskottomuudesta ja väkivallasta. Myös parisuhdeterapian ja -koulutuksen kysyntä kasvaa jatkuvasti. Esimerkiksi parisuhdetyötä koordinoivan Kataja-yhdistyksen tarjoamien parisuhdekurssien määrä – ja kurssien osallistujamäärä – on viime vuosina kasvanut voimakkaasti (Kataja ry:n toimintakertomus 2007). Suomalaisten tekijöiden kirjoittamia parisuhdeoppaita on myös viime vuosina ilmestynyt huomattavan paljon Suomen pienillä kirjamarkkinoilla. Tällaisille teoksille on ilmeisesti kysyntää juuri nyt. Julkinen mielenkiinto parisuhteeseen aihepiiriinä kertoo keskustelun- ja määrittelyntarpeesta, joka indikoi arvojen käymistilaa.

Tavallinen, ”normaali” parisuhde ei ole kovin tutkittu aihe suomalaisessa yhteiskuntatieteessä. Sen sijaan parisuhdeväkivalta on ollut suosittu tutkimusaihe tutkijoiden ja tutkielmantekijöiden keskuudessa 2000-luvulla. Tämä aihehan liittyy parisuhteen moraalien ja vastuun kysymyksiin, joten pitäisin kiinnostusta tähän tutkimusaiheeseen merkinä siitä, että aihepiirin yleisluontoisempikin tarkastelu voisi olla tervetullutta.

Tässä tutkielmassa käsitellään siis sitä, miten vastuuta ja muutosvaatimuksia tuotetaan suomalaisissa parisuhdeoppaissa, ja miten vastuun kenttä niissä sukupuolistuu. *Sukupuolistuminen* viittaa sukupuolen mukaan syntyviin erontekoihin. Käytän tutkielman otsikossa sanasta muotoa sukupuolistuminen usein käytetyn sukupuolittumisen sijasta, koska se luo enemmän vaikutelmaa käynnissä olevasta prosessista kuin ”valmiista” erosta (vrt. Nikunen 2005, 41).

Ensisijainen tutkimuskysymykseni kuuluu:

- Jakautuvatko vastuu ja muuttumisvaatimukset parisuhdeoppaissa tasaisesti ja sukupuolineutraalisti, vai asettuvatko ne enemmän toisen osapuolen harteille?

Tämän lisäksi etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisin kielellisin keinoin vastuuta ja muuttumisvaatimuksia tuotetaan?
- Millaisin kielellisin keinoin sukupuolistumista tuotetaan, jos sitä on tekstissä löydettävissä?

Koetan hahmotella niitä sukupuolten representaatioilla tuotettuja ajatusrakenteita, joiden pohjalta muuttumisvaatimukset mahdollisesti sukupuolistuvat. Luodaanko naisten ja miesten olemuksesta ja toiminnasta keskenään erilaisia representaatioita ristiriitojen kuvauksissa, ja jos luodaan, niin miten niitä arvotetaan suhteessa parisuhdeoppaiden moraalisiin ideaaleihin? Rakentuuko niissä miesten ja naisten välille sellaisia eroja, joilla on merkitystä vastuun ja muuttumisvaateiden kannalta? Mikäli niitä on, muodostuuko niiden välille hierarkkista suhdetta? Millaisia sukupuolieron ja arvojärjestysten tuottamisen keinoja teksteistä on analysoitavissa esiin? Millaisia muuttumisvaatimuksia parisuhteen ristiriitojen kuvaukset luonnollistavat?

Käytän tässä työssä sanaa *parisuhde* suppeassa merkityksessä ja viittaaan sillä vain sellaiseen ihmissuhdetyyppiin, joita perinteisissä parisuhdeoppaissakin käsitellään: heteroseksuaalisiin yhdessä asuviin pariskuntiin. Kumppanin etsintään keskittyviä oppaita en ottanut mukaan,

koska se olisi johtanut erilaisten suhdetyyppien tai suhteen eri kehitysvaiheiden erojen pohittamiseen ja siten hajottanut tutkimusaiheeni.

Tutkimusintressiäni voisi kutsua feministiseksi siinä mielessä, että kiinnostukseni sukupuolen ja vallan kytköksiin vaikutti tutkimusaiheeni valintaan. Lähestyn aineistoani ideologiakriittisesti ja pyrin nostamaan esiin ja kyseenalaistamaan luonnollistuneita käsityksiä sukupuolten suhteista. Varsinaisessa analyysissä en kuitenkaan tukeudu mihinkään tiettyyn feministiseen tutkimustraditioon, vaan pitäydyn aineistolähtöisessä analyysissä.

2 Aiempaa tutkimusta

Liisa Tainio on tutkinut sukupuoli- ja sukupuolidiskurssien tuottamista ja uusintamista suomalaisissa parisuhdeoppaissa (Tainio 2001), ja hänen tutkimuksensa tulevatkin lähelle omaa tutkimusaiheittani. Artikkelissaan *Opaskirjojen kieli ikkunana suomalaiseen parisuhteeseen* (2001a) Tainio esittelee tutkimustuloksia analyysista, jonka aineistona oli 13 vuosina 1988-1997 julkaistua suomalaista parisuhdeopasta. Tainion mukaan oppaissa toistuva piirre on sukupuolten välisen vastakohtaisen eron korostaminen ja samalla sukupuolikategorioiden sisäinen yhdenmukaistaminen. Tainio analysoi mm. sukupuolinimikkeiden esiintymistä otsikoissa ja niiden rinnastamista, sekä laajempienkin tekstinosien järjestymistä, ja päätyi tämän perusteella näkemykseen, että oppaiden tekstuaalinen rakentuminen tukee miehisen näkökulman ensisijaisuutta. Hän kiinnitti myös huomiota siihen, että miessukupuoleen viitattiin usein yksikömuodolla mies, josta syntyy lajityypillisyyttä korostava, geneeristävä vaikutus (toisin kuin monikkomuodosta, joka vain yleistää), kun taas naiset nähtiin enemmän yksilöolentoina. (Tainio 1999a.)

Toisessa artikkelissaan (Tainio 2001b) Tainio on käsitellyt opaskirjallisuuden tapaa esittää puhetta ja vuorovaikutusta parisuhteessa. Tutkimuksessa havaittiin, että vaikka kommunikaation tärkeyttä korostetaan parisuhdeoppaissa toistuvasti, kommunikointi saa niissä kuitenkin sukupuolittuneita ja ristiriitaisia merkityksiä (Tainio 1999b, 164). Naisten tapaa puhua kritisoidaan; sitä kuvaillaan epäselväksi ja epäaidoksi. Loppujen lopuksi verbaalisen puheen arvoa mitätöidään, ja miesten ”tekojen kieli” aitoudessaan ja vilpittömyydessään asetetaan kommunikaation ideaaliksi. Naisten tehtäväksi jää tämän sanattoman viestinnän tulkitseminen. Tämän artikkelin mukaan parisuhdeoppaissa on tendenssinä arvottaa miehiset käytäytymispiirteet ihanteellisiksi. (Tainio 1999b.)

Mary Crawford on tutkinut sukupuolen tuottamista amerikkalaisessa parisuhdekirjallisuudessa menetelmällä, jota hän nimittää kriittiseksi feministiseksi diskurssianalyysiksi (Crawford 1995; Crawford 2004). Hänen aineistonsa kuului populaarikielitieteellinen naisten ja miesten puhetapoja vertaileva teos (Deborah Tannen: *You just don't understand!*) ja amerikkalaiseen self help –genreen edustaja (John Gray: *Men are from Mars, women are from Venus*). Molemmat teokset tukevat ns. kahden kulttuurin hypoteesia: sukupuolten väliset kommunikaatiovaikeudet johtuvat perustavanlaatuisista eroista sukupuolten ilmaisutavoissa, ja nämä erot

ovat joko synnynnäisiä tai sosialisoinnin kautta syvään juurtuneita. Tämän selitysmallin veto-voima on osittain siinä, että selittäessään ristiriidat erilaisten puhelukulttuurien yhteentörmäykseksi se vapauttaa samalla syyllisyydestä. Sukupuolieroa pyritään parisuhdeoppaissa oikeuttamaan ja jopa mystifioimaan. Koska sukupuolispesifit käyttäytymismallit ovat juuri niitä, jotka aiheuttavat ongelmia parisuhteessa, oppaissa kuitenkin paradoksaalisesti vaaditaan näiden perustavanlaatuisiksi konstruoitujen käyttäytymismallien muuttamista. Tämä perusparadoksi ratkeaa epäsymmetrisesti. Tekstien ideaalilukijaksi rakentuu nainen, ja parisuhteen parantamiseen tähtäävät neuvot kohdistetaan hänelle. (Crawford 1995, 89.)

Crawford katsoo Mars ja Venus –oppaiden sukupuolidiskurssien ylläpitävän ja oikeuttavan vallitsevaa sosiaalista järjestystä mystifioimalla vallan epätasapainoa. (Crawford 2004, 75). Lukijoita ohjataan välttämään toisen sukupuolen syyllistämistä ja konfrontoivaa asennoitumista, mutta samalla nämä oppaat häivyttävät parisuhteen todellisuudesta laajemmat sosiaaliset ja poliittiset ulottuvuudet. (mt. 68, 75) Crawford viittaa foucault'laiseen ajatteluun, jonka mukaan hallitsevaan diskurssiin kätkeytyy vastadiskurssien siemeniä. Parisuhdeopaskirjallisuutta on mahdollista lukea monella tavalla, myös hallitsevaa diskurssia haastaen (75-76). Crawfordin mukaan ainakin osa parisuhdeoppaiden suosioista naislukijoiden keskuudessa voi johtua siitä, että niitä lukiessaan saa tilaisuuden tarkastella parisuhteensa valtasuhteita. (Crawford 2004, 66.)

Suomessa ei siis ole Tainiota lukuun ottamatta juurikaan tutkittu parisuhdeopaskirjallisuutta. Parisuhteen vastuunjakoakaan ei ole tutkittu diskursiivisella tutkimusotteella, ainakaan siten, että se olisi keskeinen tutkimuskysymys. Suomalaisessa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on kuitenkin jonkin verran tutkimusta, joka sivuaa aihepiiriä tavalla tai toisella. Suvi Keskinen on tutkinut sitä, millaisia käsityksiä perheammattilaisten väkivaltatyössä tuotetaan sukupuolesta, parisuhteesta ja vallasta (Keskinen 2005). Vastuun problematiikka kietoutuu tähän tutkimuskysymykseen kiinteästi. Tutkimuksessa havaittiin, että väkivallan merkityksellistämistä vaikuttaa siihen, miten vastuu ymmärretään ja miten sitä käsitellään (Keskinen 2005, 358). ”Naisiin kohdistuva väkivalta” –diskurssi vastuutti miehet väkivallasta ja tarjosi naisille väkivallan uhrin ja siitä toipujan positioita, mutta ”perheväkivalta”-diskurssi häivytti vastuukysymyksen kokonaan tai teki siitä yhteistä, ja naisille tässä diskurssissa avautuvat positiot olivat aktiivinen parisuhdetta parantava toimija, sopeutuja ja myötäilijä. (mt. 358-359.) Vastuun käsittely hoitotapaamisissa oli ristiriitaista, eivätkä naisille annetut käyttäytymisohjeet pysyneet johdonmukaisina asiakkuuden aikana. Parisuhteen rauhallisten jaksojen aikana suo-

siteltiin joustamista, kompromissien tekemistä ja miehen toiveiden miettimistä, mutta väkivaltatilanteen jälkeen naiselta vaadittiin jämäkkyyttä ja omien rajojen vetämistä. (mt, 244-246.) Miesten vastuuttaminen liittyi isyyteen, mutta ei niinkään parisuhteeseen (mt. 347). Kaiken kaikkiaan Keskisen tutkimustulokset viittaavat siihen, että syyllisyyden ja vastuun sukupuolittumisella on kulttuurisesti vahva ja luonnollistunut asema, ja nainen on se osapuoli, johon vaatimukset raskaammin kohdistuvat. (mt. 227-228, 358-359.)

Minna Nikunen on myös käsitellyt vastuun, tekijyyden ja syyllisyyden sukupuolistumista perheen ja väkivallan kontekstissa (Nikunen 2005). Tutkimuksessa analysoitiin jäsenyysskategoria-analyysin avulla vastuun ja kausaliteetin rakentumista murha-itsemurhien uutisoinnissa sekä sitä, ovatko vastuun rakentamisen tavat sukupuolittuneita (mt. 333). Tutkimuksessa käsiteltiin siis myös parisuhteen moraalista järjestystä; sitä, millaisia sukupuolittuneita oikeuksia, velvollisuuksia ja kompetensseja väkivaltauutisoinneissa rakennetaan kategorisointien avulla (mt. 338). Analyysin kohteena oli myös se, miten tekojen motiiveja rakennetaan maskuliinisuuden tai feminiinisuuden pohjalta, miten esimerkiksi syyllisyyttä ja vastuuta voidaan tuottaa ja kohdentaa kategoriavalinnoilla ja kategorioiden liu'uttamisella (mt. 39). Tutkimuksessa havaittiin, että naisten teot liitettiin mielenterveyden ongelmiin, varsinkin patologistoituneeseen naisellisuuteen ja äidillisyyteen. Miesten esitettiin ajautuvan tekoonsa ulkoisten voimien ajamana, ja ne synnyttivät myös pohdintaa yhteiskunnallisista ongelmista. Nikusen tutkimustulokset kertovat niistä oikeuksien ja velvollisuuksien sukupuolittuneista kulttuurisista jäsenyyksistä, jotka nousevat esiin poikkeuksellisen, väkivaltaisen teon yhteydessä, mutta mahdollisesti ne kertovat jotain myös parisuhteen moraalista järjestyksestä laajemmin.

Jaana Vuori on tutkinut sitä, miten asiantuntijateksteissä sukupuolistetaan vanhemmuutta, ja millaisia sukupuolittuneita sisältöjä äitys ja isyys saavat teksteissä. Vuoren tutkimuksessa tutkintaan hyvin laajaa aineistoa, joka koostuu erilaisista asiantuntijateksteistä: vanhemmuutta käsittelevistä tutkimuksista, oppikirjoista sekä populaarista kasvatuskirjallisuudesta. (Vuori 2001, 13-15.) Tutkimuksessa käsitellään vanhempien toimijuuden ja suhteiden rakentumista, sukupuolta ja valtaa. Tutkimusaiheeseen liittyy tietenkin myös kysymys lasten hoidosta ja kasvatuksesta, ja hoitovastuun sukupuolistuminen. Oman tutkimuskysymyksen kannalta mielenkiintoisia ovat huomiot siitä, miten äideille asetetaan tehtäväksi houkutella isät osallistumaan lasten hoitoon ja kasvatukseen ja miten naisia kutsutaan luomaan tilaa isän toimijuudelle. Vuori erottaa teksteistä äidinhoivan diskurssin ja jaetun vanhemmuuden diskurssin.

Vaikka jaetun vanhemmuuden diskurssissa kannustetaan hoitovastuun jakamiseen, siinä itse asiassa lisätään äitien velvollisuuksia valtuuttamalla heidät huolehtimaan isien mukaansaamisesta. ”On paradoksaalista, että vanhemmuuden vastuun jakaminen perheessä äidin ja isän kesken ... näyttääkin johtavan äitien huolen laajenemiseen.” (mt. 359.)

Parisuhdevastuun sukupuolistumisen historiallista taustaa on sivuttu monissa sosiaalishistoriallisissa tutkimuksissa, jotka ovat tarkastelleet suomalaisen sukupuolijärjestelmän kehittymistä 1800-luvun loppupuolelta alkaen. On todettu, että kansalaissodan jälkeen naisen elämänpiiri kaventui yhä tiukemmin kodin piiriin, jossa hänestä tuli lastenhoidon ja kasvatuksen luontaiseksi koettu asiantuntija sekä kodin emotionaalinen keskipiste (Sulkunen 1989, 80-83). Vaimon ja äidin on katsottu kodinhengettärenä olevan vastuussa kodin tunneilmapiiristä (Ollila 1993, 38, 136). Äideille kuului myös kotien sivistäminen, ja tehtävä kohdistui lasten lisäksi miehiinkin. Juoppouden kitkeminen miesten elämäntavoista oli keskeinen tavoite tässä sivilisointitehtävässä. Naisilta odotettiin moraalinvartijoina toimimista niin perhepiirissä kuin julkisessa elämässäkin. (Rantalaiho 1994, 23-24.)

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaita diskurssianalyttisesti tutkinut Arja-Liisa Räisänen kuvaa, miten niissä alettiin korostaa naisen taloudenhoitovelvollisuuksien lisäksi erityisiä vaimon velvollisuuksia: kodin hengen luomista sekä miehen viihtymisestä ja virkistymisestä huolehtimista. Kodin ulkopuolella vaikuttavan miehen tarpeet ja hyvinvointi asettuivat nyt rakastavan vaimon vastuulle. (Räisänen 1995, 103-104.) Mutta palvelemisen lisäksi vaimon piti joskus huolehtia miehen hyvinvoinnista tarvittaessa myös kieltämällä ja kontrolloimalla: miehen voimien ja terveyden ylläpitämiseksi vaimon kuului olemuksellaan ja käyttäytymisellään hillitä tämän liiallista seksuaaliviettä (mt.154-156). Nuoria tyttöjä kasvatettiin ottamaan vastuuta siitä, miten heidän käyttäytymisensä vaikuttaisi vastakkaiseen sukupuoleen: piti varoa myötävaikuttamasta siihen, että pojat joutuisivat huonoille teille seksuaaliviettinsä johdosta, mutta lisäksi tyttöjen odotettiin vaikuttavan omalla käyttäytymisellään poikien asenteiden ja tapojen sivistymiseen ylipäätyäänkin (mt.173-174).

3 Tutkimusmenetelmät

Kuten olen todennut, suomalaisista tutkijoista Liisa Tainio on tehnyt aikaisemmin tutkimusta samasta aihepiiristä ja kriittisen diskurssianalyysin¹ lähtökohdista. Tainion aineisto oli kuitenkin huomattavasti laajempi kuin oma aineistoni, ja aineistojen koko vaikuttaa väistämättä menetelmän soveltamiseen. Tarkoitukseni oli valita suppeampi aineisto ja tarkastella sitä tutkimusorientaatioltaan samankaltaisista lähtökohdista, mutta metodisesti osittain erilaisella välineistöllä. Tainio analysoi aineistostaan näkökulmia, sanastoa, metaforia, semanttisia rooleja, lauserakenteita, sukupuolinimikkeiden rinnastusjärjestyksiä, sanamuotoja ja lauserakenteita. (Tainio 1999a; Tainio 1999b.)

Koska olen valinnut analysoitavaksi vain kaksi parisuhdeopasta ja niistä vain ne tekstikohdat, joissa sukupuoleen viitataan eksplisiittisesti, minun on mahdollista analysoida systemaattisesti jokainen valitsemani tekstikohta ja tarkastella sitten niistä syntyvää kokonaisuutta. Tarkoitukseni on hyödyntää analyttisesti kriittisen diskurssianalyysiin systeemifunktionaalista kielipista otettua ns. transitiivisuussysteemiä sekä semioottisen sosiologian välineistöstä lainattuja fokalisaation sekä pragmaattisen modaalisuuden käsitteitä. Tutkin myös sitä, miten tekstin argumentaatio rakentuu retorisesti, ja millaisia presuppositioita samalla tullaan muodostaneeksi.

Presupposition käsite on ongelmallinen määritellä, ja sitä on käytetty monessa eri merkityksessä. Yleisesti ottaen sillä tarkoitetaan taustaoletuksia, joita tekstissä implikoituu. Kyse on siis siitä lausuman merkitysisällöstä, jota puhuja tai kirjoittaja pitää itsestään selvänä, yhteisesti jaettuna tietona; siitä, ”mikä annetaan ymmärtää sanomatta suoraan” (Fairclough 1997, 140). Presuppositioita voidaan muodostaa tai herättää monenlaisilla kielellisillä keinoilla, kielipillisistä muodoista tekstin rakentumiseen. Hankalaksi niiden määrittelyn tekee se, että ne ovat tekstissä samanaikaisesti sekä läsnä että poissa. (Lassen 2006, 98-99.) Presuppositiot ovat tärkeä käsite kriittisessä diskurssianalyysissä, koska ideologioiden ei ajatella aina näkyvän tekstissä eksplisiittisinä, vaan niiden oletetaan piilevän upotettuna tekstin implisiittiseen merkitykseen (Fairclough 1997, 142). Fairclough määrittelee presupponoinnin intertekstuaalisena ilmiönä ja käyttää käsitteestä nimitystä *assumption* (alkuoletus). Alkuoletukset

¹ Tainio käyttää menetelmästä nimeä *kriittinen tekstianalyysi* korostaakseen tekstien ja keskustelupuheen tutkimisen erilaisuutta, mutta hän huomauttaa kuitenkin, että tutkimussuunnan yleisnimitys on kriittinen diskurssianalyysi.

ovat ikään kuin viittauksia muihin teksteihin, todellisiin tai kuvitteellisiin (Fairclough 1992, 120-121; Fairclough 1997, 139-140). Itse puhun tässä työssä presuppositioista enkä alkuoletuksista, koska näkökulmani on hieman erilainen kuin Faircloughilla. Koska teen hyvin aineistolähtöistä analyysia, eikä intertekstuaalisten yhteyksien esittäminen tai yhteiskunnallinen kontekstualisointi ei ole ensisijainen pyrkimykseni, viittaan käsitteellä tekstin sisällä rakentuviin taustaoletuksiin.

Harvey Sacksin kehittämä jäsenyyskategoria-analyysi (ks. Sacks 1995) olisi myös sopinut erinomaisesti välineeksi analysoida sukupuolen ja vastuun kysymyksiä tekstiaineistosta. Jäsenyyskategoria-analyysi tarjoaisi mahdollisuuden tutkia, miten parisuhteen osapuolia kategorisoidaan erilaisissa yhteyksissä, millaisia odotuksia ja velvollisuuksia näihin kategorioihin liitetään sekä millaisia kategoriasidonnaisia piirteitä ja toimintoja parisuhteessa oleville miehille ja naisille tekstissä annetaan. Analyysia voi laajentaa siihen, miten kategorioita mobilisoidaan tilanteisesti erilaisissa konteksteissa uusien merkitysten tuottamiseen ja sukupuolten välisten suhteiden tilanteiseen hienosäätämiseen. Olisi mahdollista tutkia sitäkin, missä määrin parisuhteen vastuut, oikeudet ja velvollisuudet rakentuvat sukupuolikategorioiden kautta ja missä määrin muiden kategorioiden kautta. Jäsenyyskategoria-analyysi soveltuisi paremmin systematisoivaan tyypittelyyn ja luokitteluun kuin valitsemani menetelmät, mistä olisi hyötyä suhteellisen suuren tekstiaineiston käsittelyssä. Valitsin kuitenkin analyysivälineeni kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian piiristä, koska tahdoin päästä tarkemmin käsiksi myös implisiittisemmällä tasolla tuotettuihin merkityksiin. Koska tarkoitukseni oli tehdä hyvin yksityiskohtaista analyysia, valitsin menetelmiä, jotka mahdollistivat aineistoni lähestymisen monelta kannalta ja monella tasolla.

3.1 Aineisto

Kartoitin vuosina 2005-2007 ilmestyneet suomalaiset parisuhdeoppaat Pirkanmaan yleisten kirjastojen yhteisluettelon avulla, koska kirjastot hankkivat tämäntyyppistä suosittua aineistoa kattavasti. Toisaalta juuri se, että aineisto on saatavana kirjaston kautta, lisää sen kulutusta ja merkitystä. Viimeisen kahden vuoden ajalta löytyi jopa kuusi suomalaista parisuhdeopasta, kun otin mukaan vain parisuhdetta kokonaisuutena käsitteleviä kirjoja ja jätin pois esimerkiksi seksuaalisuuden tai kumppanin etsimiseen keskittyvät teokset. Näistä kuudesta valitsin kaksi opasta sillä perusteella, että halusin niiden edustavan suomalaisen parisuhdeopaskirjalli-

suuden perinteisiä linjoja. Havaitsin Tainion keräämästä aineistosta (13 kirjaa) ja kirjastoluettelosta, että Suomessa useimmat parisuhdeoppaat ovat joko psykologien tai parisuhdekursseja vetävien, kristillisen taustan omaavien pariskuntien kirjoittamia. Valitsin tutkimusaineistoksi kaksi uudehkoa suomalaista parisuhdeopasta: Anja ja Ilkka Porion teoksen Lujan liiton salaisuus (2005) ja Väestöliiton julkaiseman kirjan Pysytään yhdessä (2006). Kaksi lyhyehköä teosta oli mielestäni sopiva määrä, koska tahdoin tarkastella analyysiyksiköitä kyseisten teosten kokonaisuutta vasten, esimerkiksi tunnistaakseni sellaiset piirteet, jotka esiintyvät teoksessa teoksen ideologisessa maailmassa poikkeuksettomina.

Lujan liiton salaisuus –oppaan kirjoittajina on pariskunta, joka on tehnyt pitkään kristillistä avioparityötä mm. avioliittoleirejä pitämällä. He ovat molemmat pappeja. Kirjassa on vahva sukupolvinäkökulma, ja parisuhde liitetään osaksi ihmisen elinkaarta. Kirjoittajat tuntuvat suuntaavan ajatuksensa oman ikäpolvensa edustajille, ihmisille, joilla on jo kokemusta pitkästä avioliitosta. Tämä kirja ei ole tyyliltään dynaamisen päämäärähakuinen kuten useimmat opaskirjat (esimerkiksi aineistoni toinen kirja). Siinä puhutellaan harvoin lukijaa, eikä neuvoja, vaatimuksia yms. esitetä kovin paljon. Sen sijaan se pyrkii tarjoamaan lukijalle samastumisen mahdollisuuksia esimerkiksi arkisilla tuokiokuvilla, nostalgiaa herättävillä muisteluksilla ja yhteisten sukupolvikokemusten käsittelyllä. Tällaiset jaksot vaihtelevat parisuhdetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä pohdiskelevan asiantuntijapuheen kanssa. Kristillistä näkökulmaa ei erityisesti tuoda esiin, mutta se pilkahtelee esimerkiksi viittauksissa kirkollisiin seremonioihin.

Väestöliiton Pysytään yhdessä –oppaalla on neljä kirjoittajaa: psykiatri, sosionomi, psykologi ja terveydenhoitaja-seksuaalineuvoja. Alkusanoissa kirjoittajat kuvailevat teosta näin: ”Pysytään yhdessä on käytännönläheinen ja helppolukuinen parisuhdekirja, joka auttaa pohtimaan ja eheyttämään parisuhdetta.” Tekijät kehottavat lukijoita perehtymään kirjaan tosissaan ja lukemaan sitä partnerin kanssa systemaattisesti. Värilliset otsikot, rempseätyylinen kuvitus, joka pyrkii kommentoimaan tekstiä humoristisesti, naistenlehtien testejä muistuttavat tehtävät, melko hajanainen taitto sivun reunoihin sijoitettuine kommentteineen jne. antavat kepeän, viihteellisen ja epämuodollisen vaikutelman tälle 135-sivuiselle kirjalle. Oppaan käsittelytavoissa tyypittely on keskeisellä sijalla siinä, miten ongelmia ratkotaan. Esimerkiksi parisuhteen kannalta olennaisia luonteenpiirteitä, kommunikaatiotapoja ja seksuaalisuutta käsitellään – värikkään kuvituksen kera – erilaisten ihmistyyppien kuvauksilla. Viihteellisemmän ja va-

kavampisävyisen tekstin välillä ei ole jyrkkää eroa, vaan ne lomittuvat toisiinsa melkein huomaamatta.

Viittaan analyysiluvussa aineistoni kirjoihin lyhenteillä PY (Pysytään yhdessä) ja LLS (Lujan liiton salaisuus).

Paikallistin aineistostani ensin kaikki tekstikohdat, joissa sukupuoli tuodaan eksplisiittisesti esiin. Tutkin sitten näitä kohtia argumenttien ja presuppositioiden retorisen rakentumisen, fokalisaatioiden, pragmaattisen modaalisuuden ilmausten sekä transitiivisuussysteemin kannalta. Tässä yhteydessä on todettava, että suurin osa aineistoni tekstistä on eksplisiittisesti sukupuolineutraalia. Miehen ja naisen (tai vaimon) sijasta puhutaan esimerkiksi puolisoista tai kumppaneista, tai toimijoista kerrotaan passiivimuodoilla tai muilla vastaavilla keinoilla, jotka jättävät sukupuolen spesifioimatta. Sukupuolierot eivät toimi ainoana ristiriitojen selittäjänä, vaan välillä niiden syiksi tarjotaan esimerkiksi yksilöllisiä luonteenpiirteitä tai sukupuolesta riippumattomia tyyppittelyjä – tosin luonteenpiirteitä ja luonnetyyppejäkin kuvataan usein tavalla, joka kutsuu lukijaa sukupuolittuneeseen tulkintaan. Valitsin silti, selvyyden vuoksi, analyysiyksiköiksi vain ne kohdat, joissa sukupuoleen viitataan suoraan². Niitä on kummassakin kirjassa kuitenkin niin paljon, etten olisi tämän työn puitteissa pystynyt analysoimaan suurempaa määrää haluamallani tarkkuustasolla.

Oppaiden ideologisesta sukupuolittuneisuudesta ei voi tehdä suoraviivaisia johtopäätöksiä sen perusteella, mikä on sukupuolineutraalin ja selkeästi sukupuolittuneen tekstin määrällinen suhde. Sukupuoleen saatetaan viitata sellaisissa tekstin avainkohdissa, jotka ohjaavat lukijan tulkintaa muuallakin. Tärkeää on myös sukupuolten representaatioiden yhtenäisyys: kun sukupuolista kirjoitetaan eksplisiittisesti vaihtelevissa tekstiyhteyksissä, määrittävätkö sukupuolikategoriat joustaviksi ja vaihteleviksi vai sisäisesti yhdenmukaisiksi ja samanlaisina pysyviksi?

Parisuhdeoppaat tekstilajina

Psykologiset itsehoito-oppaat on eräässä amerikkalaisen vastaanottotutkimuksessa tulkittu ”ohueksi kulttuuriksi”, eräänlaiseksi viihdekirjallisuudeksi, jota ei oteta kovin vakavasti (Tai-

² Poikkeuksen tein yhdessä tekstikohdassa, jossa katsoin sukupuolittuneisuuden olevan selvää siitä huolimatta, ettei sitä sanota ääneen (ks. alaluku 4.3)

nio 2001, 135-136). Silti sen hyödyllisyyteen uskotaan ja sitä kulutetaan suuria määriä (Tainio 2001, 164). En ole varma, miten hyvin tämä tulkinta sopii suomalaiseen lukijakuntaan, koska meikäläisillä kirjamarkkinoilla ei ainakaan vielä ole samankaltaista itsehoito-oppaiden tulvaa. Suomalaiset parisuhdeoppaat ovat myös melkoisen kalliita, mikä ei rohkaise suurkulutukseen. Ja vaikka oppaat olisivatkin usein viihdettä tavallista arkeaan elävälle lukijalle, voisi ajatella, että parisuhteen kriisiaikoina näihin kirjoihin tartutaan toisenlaisella otteella. ”Vakavamman” lukutavan olemassaolon mahdollisuudesta puhuu se, että eräs aineistoni yleisestä kirjastosta lainattu kirja oli varustettu runsain reunamerkinnoin ja alleviivauksin.

Mary Crawford oli analysoinut edellä mainitsemassani tutkimuksessa amerikkalaiseen self help –genreen kuuluvaa parisuhdeopasta sekä populaaritieteellistä parisuhdekirjaa. Kumpikaan lajityyppi ei ollut edustettuna suomalaisessa parisuhdekirjallisuudessa ainakaan niihin aikoihin, kun suunnittelin aineistoani. Suomalaisesta kirjallisuudesta ei löydy Grayn Mars/Venus –kirjojen tyyppisiä oppaita. Amerikkalaisen self help –kirjallisuuden perinteen mukaisesti kyseisessä teoksessa ideasisältö on ”tuotteistettu” malliksi, joka pyrkii selittämään kuvaamansa kohteen kokonaisvaltaisesti. Tämän mallin pohjalta lukijalle annetaan yksityiskohtaisia käyttäytymissääntöjä ja suurisuuntaisia lupauksia ohjeiden noudattamisen tehokkuudesta (vrt. Crawford 1995, 90). Suomalaiset oppaat ovat sävyltään vaatimattomampia, vähemmän intensiivisesti lukijaa puhuttelevia, vähemmän lupaavia. Täkäläinenkin opaskirjallisuus tavoittelee toki keveyttä ja viihdyttävyyttä monin tavoin, mm. rennolla ja arkisella kirjoitustyyllillä, kuvituksella ja tarinallisilla elementeillä. Vaikka monet kirjoittajista ovat terapiatyön ammattilaisia, esim. psykologeja, tieteelliseen tutkimustietoon ei juurikaan vedota. Suomalaisilla kirjamarkkinoilla ei ole ollut myöskään populaaritieteellistä parisuhdetta käsittelevää kirjallisuutta. Näin ei ollut ainakaan keväällä 2007, jolloin kokosin aineistoani.

3.2 *Metodi*

Selatessani ensimmäisen kerran aineistoni parisuhdeoppaita tunsin, että käsissäni olisi hyvin monitahoinen, rikas ja antoisa tutkimuskohde. Perehtyessäni yhä tarkemmin kriittisen diskurssianalyysin metodologiaan aloin aavistella, että siihen sisältyvät analyysivälineet tarjoaisivat mahdollisuuden erittäin hienovaraiseen ja monisyiseen analyysiin. Saadakseni mahdollisimman paljon irti mielenkiintoisesta aineistostani ja mielenkiintoisista tutkimusmenetelmistäni päätin tehdä tiukan aineistolähtöistä analyysia. Valitsin sellaisen lähestymistavan, että

puhuttelen aineistoani pelkästään analyysivälineitteni kautta, ja sulkeistan analyysistä teoreettisen tai yhteiskunnallisen pohdinnan. Kriittisessä diskurssianalyyssissä suositetaan yleensä tarkan lingvistisen analyysin ja selittävän makrososiologisen analyysin vuoropuhelua, mutta ensin mainittuun keskittyvä lähestymistapakin on mahdollinen (ks. Törrönen 2005, 141). Viimeisessä luvussa palaan miettimään tutkimustulosteni merkitystä laajemmasta näkökulmasta.

3.2.1 Lähestymistapana kriittinen diskurssianalyysi

Olen valinnut metodologiseksi lähestymistavakseni kriittisen diskurssianalyysin (CDA) ja sen sisällä Norman Faircloughin lingvistisesti suuntautuneen koulukunnan. Kriittinen diskurssianalyysi tuntui tutkimusaiheeni kannalta luontevalta valinnalta, koska se on keskittynyt erityisesti ryhmien välisten valtasuhteiden tuottamisen ja ylläpitämisen erittelyyn. CDA:n piirissä käytetään myös usein tekstiaineistoja.

Kriittisen diskurssianalyysin harjoittajille on yhteistä yhteiskunnallisesti merkittävien tutkimusaiheiden valinta ja pyrkimys tehdä näkyväksi valtasuhteita. Rotu- ja sukupuolikysymykset, mediadiskurssit jne. ovat olleet tavallisia tutkimuskohteita (Fairclough 1995, 3). Kriittinen diskurssianalyysi on saanut vaikutteita brittiläisestä kulttuurintutkimuksesta (Stuart Hall) ja ranskalaisesta jälkistrukturalistisesta perinteestä, erityisesti Michel Foucault’lta. Sen juuret ulottuvat myös klassiseen retoriikkaan, tekstilingvistiikkaan ja sosiolingvistiikkaan, sovellettuun lingvistiikkaan ja pragmatiikkaan. (Fairclough 1995, 3.)

Tutkimussuuntauksen piirissä on lähtökohdiltaan ja suuntautumiseltaan hyvin erilaisia tutkijoita. Esimerkiksi Ruth Wodak pyrkii tuomaan diskurssianalyttiseen tutkimukseen historiallista ulottuvuutta, ja Teun van Dijkin painotukset ovat kognitiivis-lingvistisiä. Suuntauksen edustajista Norman Fairclough nojautuu metodisesti kaikkein eniten Hallidayn systeemifunktionaaliseen kieliteoriaan, koska hän katsoo sen tarjoavan välineen analysoida selkeästi ja tarkasti diskurssien ja sosiaalisten käytäntöjen välisiä suhteita. (Blommaert 2006, 21-23.)

Kriittisen diskurssianalyysin ”kriittisyys” on pyrkimystä osoittaa ja tehdä näkyväksi kielenkäyttötapojen ja vallankäytön välisiä, normaalisti huomaamattomaksi jääviä yhteyksiä. Kriittisen sijasta voitaisiin puhua myös tiedostavasta. Tekstuaalisten, leksikaalisten ja kieliopil-

lisiten valintojen analyysillä voidaan päästä käsiksi yhteisön arvoihin, asenteisiin ja ideologioihin. (Fairclough 1997, 75.) Tavoitteena on tehdä näkyväksi näkymätöntä ja kyseenalaistaa itsestäänselvältä tuntuvaa. Vallassaoleva diskurssi on taipuvainen *luonnollistumaan*, jolloin sen kytkeäntä taustalla olevaan ideologiaan hämärtyy ja katkeaa, ja se aletaan nähdä itsestäänselvyytensä. Terveen järjen mukaisina pidettyjen oletusten muodostuminen ja ylläpitäminen kytkeytyvät myös ryhmien välisiin valtasuhteisiin. Luonnollistuneilla diskursseilla on paljon enemmän valtaa kuin diskursseilla, joiden ideologisuus on helposti tunnistettavissa. (Fairclough 1989, 95.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä ei oleteta tekstien ja sosiaalisten käytäntöjen välillä olevan yksinkertaista determinististä suhdetta (Fairclough 1995, 3). Kielen ja yhteiskunnan suhde nähdään välittyneenä. Eri tutkijat ymmärtävät tämän välittyneisyyden eri tavoin. Fairclough määrittelee sitä Hallidayn monifunktion kieliteorian ja Foucault'ltä johdetun diskurssijärjestyksen käsitteen avulla. Ruth Wodak ja Teun van Dijk taas tuovat teoretisoinneissaan mukaan sosiokognitiivisen tason. (Fairclough 1995, 15.)

CDA ”kriittisyys” on herättänyt kysymyksiä siitä, onko vaarana luisuminen vain ideologiseen tulkintaan varsinaisen analyysin kustannuksella. Tällaisia kysymyksiä on esittänyt mm. keskusteluanalyysin kärkihahmo Emanuel Schegloff. Norman Fairclough torjuu tämänkaltaista kritiikkiä huomauttamalla, että vaikka ideologiset ja emansipatoriset periaatteet vaikuttavatkin tutkimuskohteiden valintaan kriittisessä diskurssianalyysissä, analyysin tulosten avoimuus on kuitenkin sen peruseriaate. Tutkijan eksplisiittisyys omasta ideologisesta sitoutuneisuudestaan vain lisää tutkimuksen läpinäkyvyyttä. (Meyer 2001, 16-17.)

Suhteessa sosiaaliseen konstruktionismiin kriittinen diskurssianalyysi on maltillisella kannalla. Se kannattaa konstruktionismin realistista eli ontologista muotoa, jossa tekstin ulkopuolella ajatellaan olevan myös ei-diskursiivisia maailmoja. (ks. Juhila 1999, 162-167). Tämän realistisen näkökannan mukaan sosiaaliset instituutiot ovat kyllä perimmiltään sosiaalisesti konstruoituneita, mutta ne ovat silti realiteetteja, jotka rajoittavat uudenlaisten sosiaalisten konstruktioiden kehittymistä. Muutoksen mahdollisuus riippuu monista kontekstuaalisista tekijöistä, kuten vallallaolevasta sosiaalisesta todellisuudesta ja siitä, kuka tuottaa uusia konstruktioita ja miten niitä tulkitaan. Diskurssien maailmassa ei ole mekaanisia syy- ja seuraussuhteita. (Fairclough 2003, 8-9.)

Faircloughin kriittinen diskurssianalyysi

Analyysimenetelmäni tulee lähimmiksi Norman Faircloughin kehittämää muotoa kriittisestä diskurssianalyysistä. Tästä suuntauksesta on aiemmin käytetty nimitystä kriittinen lingvistiikka. Faircloughin mukaan jokaisella sosiaalisella käytännöllä on semioottinen elementti (Fairclough 1995, 22). Hän ymmärtää kriittisen diskurssianalyysin sosiaalisten käytäntöjen semioottisten (yleensä kielellisten) ja muiden elementtien välisten suhteiden analyysiksi. Sosiaalisen järjestyksen semioottista aspektia nimitetään diskurssijärjestykseksi. (Fairclough 1995, 22.)

Diskurssin käsitettä määritellessään Fairclough erottaa kaksi merkitystä: *diskurssi sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena* ja *diskurssi todellisuuden sosiaalisena konstruktiona, tiedon muotona*. Jälkimmäinen merkitys juontuu jälkistrukturalistisesta yhteiskuntateoriasta. Faircloughin mukaan nämä kaksi merkitystä liittyvät kielen eri funktioihin: diskurssi vuorovaikutuksena interpersoonaiseen funktioon ja diskurssi sosiaalisena konstruktiona taas ideationaaliseen funktioon eli tieto- ja uskomusjärjestelmiin. (Fairclough 1997, 31.) Kielen meta-funktioiden käsite on peräisin Hallidayn systeemis-funktionalisesta kieliteoriasta, jota esitellään myöhemmin.

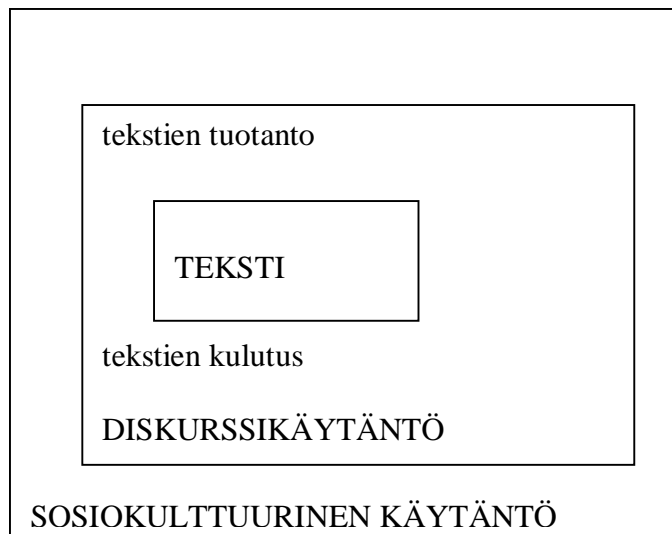
Faircloughille olennaisimmat kriittisen diskurssianalyysin kysymykset liittyvät representaatioiden, suhteiden ja identiteettien rakentumiseen (Fairclough 1997, 14). Nämä prosessit ovat tekstissä aina käynnissä samanaikaisesti. Fairclough yhdistää nämä kolme näkökulmaa kielen eri funktioihin seuraavasti:

- sosiaalisten käytäntöjen representointi ja kontekstualisointi; miten maailma ja sen tapahtumat ja suhteet representoidaan – ideationaalinen ja tekstuaalinen funktio³
- kirjoittaja- ja lukijaidentiteettien konstruointi – interpersoonainen funktio
- kirjoittajan ja lukijan tai vuorovaikutukseen osallistujien välisen suhteen konstruointi – interpersoonainen funktio

(Fairclough 1997, 14, 80.)

³Sivulla 80 Fairclough mainitsee tässä yhteydessä vain ideationaalisen funktion, mutta päätellen siitä, mitä hän muualla kirjassa kertoo representaatioprosesseista (esim. 136-138), kielen tekstuaalinenkin funktio kytkeytyy representaatioiden muodostumiseen.

Fairclough jäsentää kriittisen diskurssianalyysin analyttistä viitekehystä kolmen ulottuvuuden avulla. Nämä ulottuvuudet ovat teksti, diskurssikäytäntö ja sosiokulttuurinen käytäntö (ks. kuvio 1). Diskurssikäytännöillä tarkoitetaan tekstien tuotannon ja kuluttamisen prosesseja. Diskurssikäytännöt kytkevät tekstit sosiokulttuuriseen käytäntöön; sosiokulttuuriset käytännöt vaikuttavat teksteihin diskursiivisten käytäntöjen kautta. (Fairclough 1997, 81-82.) Näitä ulottuvuuksia voitaisiin nimittää myös tekstiksi, vuorovaikutukseksi ja kontekstiksi. (Fairclough 1989, 25-26.)

Kuvio 1. *Viestintätilanteen kriittisen diskurssianalyysin viitekehys* (Fairclough 1997, 82.)

Fairclough esittää, että tekstien analyysissäkin pitäisi vastaavasti olla kolme vaihetta tai ulottuvuutta: kuvailu, tulkinta ja selittäminen. Analyysin ensimmäinen vaihe, kuvailu, keskittyy aineiston tekstuaalisiin ja lingvistisiin piirteisiin. Toisessa vaiheessa, tulkinnassa, keskitytään tekstin ja vuorovaikutuksen suhteeseen. Teksti nähdään tuotantoprosessinsa tuloksena ja myös tulkintaprosessin resurssina. Kolmannessa vaiheessa tarkastelukulmaa laajennetaan tekstien tuotanto- ja kulutusprosessien ja niiden sosiaalisten kontekstien välisiin yhteyksiin. (Fairclough 1989, 26.) Diskurssien analysoiminen on eräänlaista heiluriliikettä spesifin tekstin ja diskurssijärjestykseen, toiminnan ja rakenteen välillä (Fairclough 2003, 3).

3.2.2 Systeemis-funktionaalinen kielioppi osana CDA:ta

Norman Fairclough perustaa metodinsa kielitieteilijä M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan. Hallidayn teoria on sosiologisesti orientoitunut; se on erityisen kiinnostunut kielen yhteydestä sosiaalisen elämän muihin elementteihin ja aspekteihin (Fairclough 2003, 5). Hänen teoriassaan kieltä tarkastellaan yhteydessä kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiinsa; kieltä ja kielenkäyttöä kuvataan osana ihmisen sosiaalista toimintaa. Hallidayn teoria kielestä on käytännönläheistä: se on syntynyt kielenkäytön analyysin pohjalta, ja se pyrkii ennemminkin käytettävyyteen kuin abstraktiin kielitieteelliseen teoretisointiin. Sille on ominaista myös laaja-alaisuus, sillä se hyödyntää muita tieteenaloja, erityisesti sosiologiaa, antropologiaa ja semiotiikkaa. (Luukka 2002, 89.)

Systeemis-funktionaalinen kielioppi pyrkii kielen kuvaamisessa kokonaisvaltaisuuteen: se rakentaa kielenkäytöstä mallin, joka kattaa kaikki mahdolliset merkitysten rakentamiseen osallistuvat tekijät äänneistä kulttuurikontekstiin saakka. Systeemis-funktionaalinen teoria liittää näin yhteen semantiikan, pragmatiikan, retoriikan, sosiolingvistiikan, sanaston tutkimuksen ja kieliopin. (Luukka 2002, 98-99.) Funktionaalista Hallidayn teoriassa on se, että siinä pyritään kuvaamaan kieltä käyttöyhteydessään. Kieli nähdään tekoina ja merkityksiä rakentavina toimintoina. Kielenkäytön sosiaalinen luonne heijastuu myös kielen rakentamiseen. Kieli on palvelee sosiaalisia funktioita, ja nämä funktiot ovat muovanneet kieltä kielioppia myöten (Fairclough 2003, 22).

Halliday on kehittänyt systeemis-funktionaalisen kielioppinsa hyvin hienosyiseksi ja monimutkaiseksi teoriaksi. Yhteiskuntatieteilijän kannalta on kuitenkin helpottavaa, että sen soveltaminen ei vaadi teorian yksityiskohtiin menemistä, vaan sen käsitteitä on mahdollista hyödyntää eri tarkkuustasoilla (ks. Halliday 1994, 366). Tarkka kielellinen analyysi ei ole minulle itsetarkoitus; en käytä systeemis-funktionaalista kielioppia tekstin ominaisuuksien kuvailemiseen. Sen käsitteet toimivat pikemminkin apuvälineinä, joiden avulla pystyn havaitsemaan ja nostamaan esiin erotteluita, joilla saattaisi olla ideologista merkitystä. Tämän teorian soveltaminen vaatii varovaisuutta ja harkintaa, paitsi tieteenalarajojen vuoksi, myös siksi, että se on kehitetty englannin kielen kuvaamiseen, eikä sitä voi siirtää aivan suoraan suomen kieleen (Vuori 2001, 105). On kuitenkin mahdollista hyödyntää teoriaa yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen soveltuvalla karkeammalla tarkkuustasolla.

3.2.2.1 Kielen metafunktiot

Metafunktiot ovat abstrakti yläkäsite, joka tarjoaa mahdollisuuden kuvailla erilaisia konkeettisia puhetekoja kielen systeemin tasolla. Niiden avulla voidaan selvittää, miten kielen systeemi on jäsentynyt erityyppisten merkitysten ilmaisutehtäviä ja toimintoja varten. Ne eivät vain luokittele, nimeä ja kuvaa erilaisia puhetekoja, vaan myös selittävät funktionaalisten perustehtävien kautta koko kielisysteemiä. (Luukka 2002, 102.)

Systeemis-funktionaalinen kieliteoria jakaa kielisysteemin kolmeen funktionaaliseen pääkategoriaan eli metafunktiioon. Kielen systeemi on jäsentynyt ilmaisemaan erityyppisten merkityksiä ja toimintoja, ja niiden konkreettiset kielelliset toteutumukset voidaan jäsentää metafunktioiden yläkäsitteen avulla. (Fairclough 1997, 79-81.) Kielen kolme metafunktiota ovat 1) *ideationaalinen*, 2) *interpersoonainen* ja 3) *tekstuaalinen*, ja ne vastaavat kielen kolmeen perustehtävään: 1) maailman hahmottamiseen, 2) maailmaan osallistumiseen ja 3) tekstien rakentamiseen. Osa-alueet eivät ole toisistaan riippumattomia tai irrallisia, vaan jokainen teksti ja sen jokainen ilmaus toteuttaa kaikkia kielen metafunktioita samanaikaisesti. Tekstissä on aina kyse samanaikaisesti representoinnista, suhteista ja identiteeteistä. (Halliday 2004, 29-30.)

Kielen ideationaalinen metafunktio on se kielen funktio, joka jäsentää ihmisen kokemusta, tuottaa representaatioita. Kielen ideationaalisten resurssien avulla puhuja voi jäsentää, nimeä, luokitella ja kuvata maailmaa sellaisena kuin hän sen kokee ja havaitsee ja samalla rakentaa tietynlaisen tulkinnan siitä. Tähän metafunktiioon kuuluvat paitsi ”sisältöä” ilmentävät kokemukselliset merkitykset, myös asioiden välisiä suhteita rakentavat loogiset merkitykset. Kyse on siis tiedon rakentamisesta ja esittämisestä. (Halliday 2004, 61.) Ideationaalinen metafunktio on dialektisessa suhteessa sosiaalisiin rakenteisiin: se sekä heijastaa niitä että vaikuttaa niihin (Fairclough 2004, 8).

*Interpersoonainen metafunktio*⁴ liittyy vuorovaikutussuhteiden ylläpitoon ja mielipiteiden, tunteiden, asenteiden ja arviointien ilmaisemiseen. Sen avulla ilmaistaan erilaisia vuorovaikutuksellisia rooleja (esim tiedon antaja, vaatija, kysyjä). Interpersoonaiseen metafunktiioon kuuluu myös se, miten puhuja asennoituu sanottavaansa, esimerkiksi sen totuudellisuuteen,

⁴ Tällä metafunktiolla ei ole yhtä vakiintunutta nimeä suomen kielessä, vaan nimityksiä *interpersonaalinen* ja *interpersoonallinen* metafunktio näkee myös käytettävän.

todennäköisyyteen tai toivottavuuteen. Interpersoonainen metafunktio kattaa kaiken sen kielenkäytön, joka liittyy sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luomiseen. (Halliday 2004, 29-30.) Interpersoonaista metafunktiota rakennetaan modaalisuudella, jota käsittelen jäljempänä, mutta myös sellaisilla kielellisillä keinoilla kuin kielto/myöntö, verbin aikamuodot, persoonamuodot ja passiivi (Vuori 2001, 114-115).

Tekstuaalinen metafunktio viittaa niihin kielellisiin keinoihin, joilla saadaan aikaan koherenttia ja rakenteista tekstiä satunnaisten virkejonojen sijasta. Tekstuaalisen metafunktion resursseja ovat esimerkiksi koheesio (kielelliset keinot, joiden avulla luodaan tekstin sidosteisuutta) ja teema-reema –rakenteet (ennestään tiedetyn ja uuden informaation yhteenliittäminen). (Halliday 2004, 29-30.)

Omassa analyysissäni keskityn kielen ideationaaliseen tasoon, enkä aio tutkia interpersoonaista ja tekstuaalista metafunktiota systemaattisesti. Puhujakuvaa sekä kirjoittajan ja lukijan suhdetta rakentavan interpersoonaisen metafunktion tarkastelu ei ole olennaista tutkimuskysymyksiäni kannalta. Tekstuaalinen metafunktio taas ei ole ylipäätään sosiaalipsykologisesta näkökulmasta yhtä mielenkiintoinen kuin aiemmat kaksi kielen ulottuvuutta, ja sen tutkiminen vaatisi myös kielitieteellistä asiantuntemusta.

3.2.2.2 Transitiivisuussysteemi: toiminnan esittäminen

Transitiivisuussysteemi on systeemis-funktionaalisen kieliopin tapa jäsentää toimintaa ja tapahtumista. Se kuuluu ideationaalisen metafunktion alaan. Toiminta ja tapahtuminen luokitellaan siinä erilaisiksi prosessityypeiksi. Näitä prosesseja ovat tapahtuminen, tekeminen, tunteminen, merkitseminen, oleminen ja tuleminen (ks. kuvio 2 s. 23). Tarkkoja rajoja eri prosessityyppien välille ei voi vetää, vaan on paljon rajatapauksia, jotka voisi tulkita kahteen prosessityyppiin kuuluviksi.

Prosessi koostuu kolmesta osasta: itse prosessista, prosessin osallistujista ja prosessin olosuhteista. (Vuori 2001, 106-107.) Tutkimuskysymyksiäni kannalta on mielenkiintoisinta tutkia itse prosessien ja prosessin osallistujien representointia, joten keskityn analyysissäni näihin kahteen prosessin osaan. Tosin pidän silmäni auki sellaisten tapausten varalta, joissa olosuhteiden representoinnin kautta mahdollisesti rakennetaan näitä kahta muuta aluetta.

Prosessityypin valinnalla toiminnan tai tapahtuman kuvaamisessa saattaa olla kulttuurista, poliittista tai ideologista merkitystä (Fairclough 1992, 180). Maailmaa representoitaessa tehdään aina valintoja, ja prosessityypit ovat yksi näistä valinnan ulottuvuuksista. Se, millaisena prosessina kielenkäyttäjää kuvaa asioita, tapahtumista ja toimintaa, vaikuttaa syvällisesti todellisuudesta muodostuvaan kuvaan. (Fairclough 2003, 144.) Seuraavista esimerkeistä huomataan, että ”sama asia” voidaan ilmaista tavoilla, jotka etäännyttävät tai tuovat lähelle, konkretisoivat tai abstrahoivat, älyllistävät tai emotionaalistavat.

Synnytyksen jälkeen naisilla voi *esiintyä* masennusta. (eksistentiaalinen prosessi)

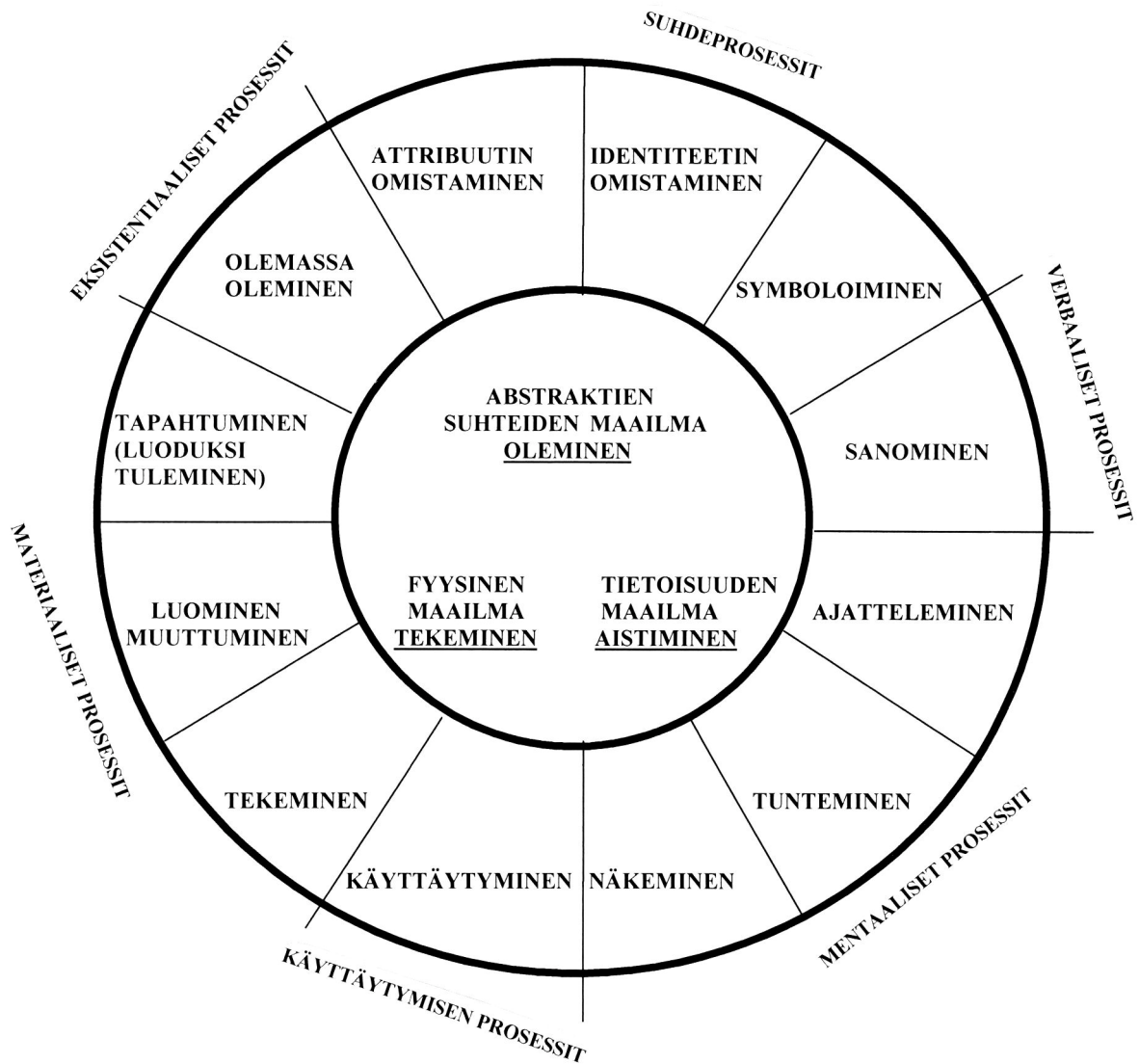
Synnytyksen jälkeen nainen voi *tuntea* masennusta. (mentaalin prosessi)

Parisuhteen ongelmia on hyvä *käsitellä* ajoissa. (materiaalinen prosessi)

Parisuhteen ongelmista on hyvä *keskustella* ajoissa. (verbaalinen prosessi)

Prosessityypit

Transitiivisuussysteemin kolme pääluokkaa ovat *materiaaliset prosessit*, *mentaaliset prosessit* ja *suhdeprosessit*. Pääluokkien välissä on kolme muuta prosessityyppiä, joita kutsutaan välittäviksi prosesseiksi. *Käyttäytymisen prosessit* sijoittuvat materiaalisten ja mentaalisten prosessien välimaastoon, *verbaaliset prosessit* mentaalisten ja relationaalisten prosessien rajalle ja *eksistentiaaliset prosessit* relationaalisten ja materiaalisten prosessien väliin (ks. kuvio 2 s. 23). (Prosessityypeistä ks. Halliday 2004, 168-248; Vuori 2001, 106-110; Fairclough 2003, 141-143.) Esittelen seuraavaksi prosessityypit lyhyellä kuvauksella ja esimerkillä sekä nimeämällä prosessin osallistajat, mutta konkreettisemmin näiden luokitusten merkitys ja analyttinen käyttö selviävät analyysiluvussa.

Kuvio 2. (Halliday 2004, 172.) Kaavio prosessityypeistä, suomentanut tutkielman tekijä.

- *Materiaaliset prosessit* ilmaisevat tekijän ulkopuoliseen maailmaan kohdistuvaa tekemistä, aikaansaamista, luomista yms. sekä konkreettisella että abstraktilla tasolla. Materiaalisen prosessin tekijän ei tarvitse olla inhimillinen. Myös intransitiivinen verbi (joka ei saa objektia) voi olla mukana materiaalisessa prosessissa. Tällaisia intransitiivisia materiaalisia prosesseja ovat esimerkiksi liikkumista ja muuttumista kuvaavat ilmaukset.

”Lapset lujittavat avioparin suhdetta.”

- tekijä – prosessi – kohde

- *Mentaaliset prosessit* ilmaisevat sisäisiä kokemuksia: havaitsemista (näkemistä, kuulemista jne.), kokemista tai tuntemista ja kognitiivisia prosesseja kuten ajattelemista ja tietämistä.

”Vuosien kuluessa puoliset hämmästyvät muutosta, joka kummassakin tapahtuu.”

- kokija/tietäjä – prosessi – ilmiö

- *Relationaalisia prosesseja* eli suhdeprosesseja (t. suhdelauseita) käytetään luonnehtimiseen ja identifioimiseen. Niissä olla-verbi yhdistää kaksi asiaa, joista toinen joko identifioi tai luokittelee (t. luonnehtii / määrittelee) toista.

”Sinä olet minulle elämäni nainen.” (identifioiva suhdeprosessi)

- identifioitava osallistuja – prosessi – se, mihin osallistuja identifioidaan

”Lopputulokset on molempien kannalta ikävä.” (luokitteleva/luonnehtiva suhdeprosessi)

- luonnehdittava osallistuja – prosessi – luonnehdinta

- *Käyttäytymisen prosessit* ilmentävät sisäisten toimintojen ulkoisia ilmentymiä, tietoisuuden ja fysiologisten tilojen purkautumista toiminnaksi.

”Naiset itkevät ja nauravat herkästi.”

- käyttäytyjä – prosessi

- *Verbaaliset prosessit* ilmaisevat sanomista ja symboloimista.

”Akka nalkutti minulle koko ajan.”

- sanoja – prosessi – sanottava/vastaanottaja

- *Eksistentiaaliset prosessit* ilmaisevat olemista ja tapahtumista. Halliday luokittelee myös itsestään tapahtumista koskevat prosessit eksistentiaalisiksi (esim. toteutua, syntyä, esiintyä, sujua, käydä).

”On olemassa isiä (jotka jättävät perheensä).” (Tämä esimerkki: Vuori 2001, 110)

- prosessi – se, mikä on tai tapahtuu

Transitiivisuuden analyysi on vain pieni osa kriittisen diskurssianalyysin metodisesta välineistöstä. Se on yksi väline sosiaalisten tapahtumien analyysiin monien muiden joukossa (ks. esim. Fairclough 2003, 193). Valitsin sen työkalupakkiini, koska prosessityyppien analyysin avulla voi päästä käsiksi toiminnan ja toimijoiden kuvaamisen tapoihin, jotka puolestaan muovaavat implisiittisellä tasolla tekstiin rakentuvia representaatioita ja arvotuksia.

3.2.3 Modaalisuus

Modaalisuus on kielitieteessä, logiikassa ja joissakin sosiaalitieteellisissä suuntauksissa käytetty laaja-alainen termi. Käsitteellä viitataan sellaisiin kielen elementteihin, joilla tuotetaan tekstiin arvoja ja subjektiivisia näkökulmia (Sulkunen 1997, 72). Modaalisuutta tehdään monenlaisilla kielellisillä keinoilla: esim. verbin tapaluokilla (indikatiivi, imperatiivi, konditionaali ja potentiaali), modaalisilla verbeillä (esim. saada, voida, täytyä) ja modaalista merkitystä kantavilla adjektiiveilla (esim. todennäköinen, varma) sekä adverbeillä (ehkä, varmaan) (Vilkuna 2000, 339). Tyypillistä modaalisille ilmauksille on, että niissä esiintyy astevaihtelua ”heikosta” ”vahvaan” (Sulkunen & Törrönen 1997, 84-85). Esimerkiksi todennäköisyyden modaliteetin eri asteita edustavat mm. *mahdollinen*, *todennäköinen* ja *varma*. Monenlaisia modaalisuuden lajien ja asteiden ryhmittelyjä on esitetty, mutta tätä laajaa ja monitahoista semanttista kenttää on hyvin vaikea vangita yksiselitteisiin luokitteluihin (ks. Sulkunen & Törrönen 1997, 85-86.)

Modaalisesti tuotetut arvot ovat luonteeltaan relationaalisia, ne viittaavat sosiaaliin suhteisiin (Sulkunen & Törrönen 1997, 93). Modaalisten elementtien voi olettaa olevan näkyvässä asemassa tämäntyyppisessä kirjallisuudessa, jonka tarkoituksena on neuvojen, suositusten ja normien välittäminen. Kirjoittajan asiantuntijapositiona seuraa, että kirjoittajan ja lukijan välinen suhde on hierarkkinen. Tämän hierarkkisyyden voi olettaa vaikuttavan siten, että modaalisuutta ei välttämättä tarvitse häivyttää tai pehmentää; se voi olla vahva-asteista. Mielenkiintoinen piirre parisuhdeoppaissa on lisäksi vielä se, että muuntyyppisestä opaskirjallisuudesta poiketen asiantuntija-kirjoittaja puhuttelee kahta ryhmää (tai suhteen kahta osapuolta), joiden intressit ovat osittain samat ja osittain toisistaan poikkeavat, jopa vastakkaiset. Onkin kiinnostavaa tutkia, poikkeako modaalisuuden aste tai laji, kun puhutellaan tai kuvataan suhteen eri osapuolia.

Tässä työssä hyödynnän *pragmaattisen modaalisuuden* käsitettä, joka on peräisin semioottisesta sosiologiasta (ks. kuvio 4). Pragmaattinen modaalisuus määrittää (tekstissä esiintyvien) toimijoiden välisiä suhteita, tai se voidaan johtaa niistä (Sulkunen & Törrönen 1997, 88). Siihen sisältyy neljä pääryhmää: täytyminen, tahtominen, kykeneminen ja osaaminen (Sulkunen & Törrönen 1997, 52-54). Semioottisessa sosiologiassa pragmaattista modaalisuutta analysoidaan usein Greimasin aktanttimallin avulla, jolloin modaalisuuden muodot liitetään tekstin narratiivisten rakenteiden eri toimija-asemiin: lähettäjään/ vastaanottajaan, subjektiin/ vastasubjektiin ja auttajaan / vastustajaan (Sulkunen & Törrönen 1997, 76-78, 88; Törrönen 1999, 47-49). Itse hyödynnän sitä luokituksena, joka auttaa jäsentämään ja vertaamaan sitä, millaisia kykyjä, kompetensseja, motivaatioita ja velvoitteita miehille ja naisille tekstien sukupuolidiskursseissa rakennetaan.

modaalisuuden lajit	<i>pragmaattinen modaalisuus</i>		<i>enonsiatiivinen modaalisuus</i>
	virtuaaliset = <i>luonnehtivat subjektin tai objektin olemista</i>	aktuaaliset = <i>tekevät subjektin toiminnan ymmärrettäväksi</i>	realisoidut = <i>toiminnan merkitys realisoituu</i>
Eksotaktiset = <i>tekijän ulkopuolelta tulevat</i>	täytyminen	kykeneminen	tietäminen (tunnistaminen)
endotaktiset = <i>sisäsyntyiset</i>	tahtominen	osaaminen	uskominen (itsetunnistaminen)

Kuvio 4. Modaalisuuden semanttinen ryhmitys semioottisessa sosiologiassa (Sulkunen ja Törrönen 1997, 84). Olen lisännyt kuvioon pragmaattisen ja enonsiatiivisen modaalisuuden jaottelun sekä kursivoidut selitykset.

Pragmaattisen modaalisuuden lisäksi semioottisessa sosiologiassa puhutaan myös ns. *enonsiatiivisesta modaalisuudesta*, joka tarkoittaa puhujan suhdetta sanottavaansa, sen todenperäisyyteen tai uskottavuuteen (Sulkunen & Törrönen 1997, 87). Enonsiatiivisessa modaalisuudessa on olennaista, että se tekee aina näkyväksi puhujan ja yleisön. Niinpä se operoikin kielien intersubjektin tasolla (semioottisen sosiologian termin enonsiatiivisuuden tasolla). Kriittisessä diskurssianalyysissä modaalisuus ymmärretään nimenomaan tässä mer-

kityksessä. Sen nähdään rakentavan toisaalta puhujakuva, toisaalta puhujan ja kuulijan välistä suhdetta. Kysymys on niistä tekstin ominaisuuksista, joissa ilmentyy puhujan tai kirjoittajan asenne itseään, keskustelukumppaneitaan ja aihettaan kohtaan (Fairclough 1995, 219; 1997, 43). Pragmaattisen modaalisuuden elementit taas rakentavat suhteiden ja identiteettien lisäksi myös representaatioita, joten ne voivat toimia myös ideationaalisen metafunktion (eli semioottisen sosiologian termein *lausuman*) tasolla (Sulkunen ja Törrönen 1997, 87-88). Tämän tason modaalisuuden analyysi kriittisestä diskurssianalyysistä puuttuu (Sulkunen ja Törrönen 1997, 80-81).

Päätin valita pragmaattisen modalisuuden kriittisen diskurssianalyysin modaalisuuskäsitteen sijasta, koska jälkimmäisen avulla ei olisi ollut mahdollista analysoida opaskirjojen nais- ja mieskonstruktioille tekstissä rakentuvia velvollisuuksia, kompetensseja jne. Vaikka kirjoittaja- ja lukijasuhteen ja identiteettien konstruointi opaskirjallisuudessa voisi olla mielenkiintoinen tutkimuskohde, tahdon kuitenkin analyysissäni keskittyä kielen ideationaaliseen tasoon. Tarkastelenkin valtakysymyksiä vain sen kautta, millaisia representaatioita teksteissä rakentuu, ja tässä pragmaattisella modaalisuudella on suuri merkitys.

3.2.4 Fokalisaatio

Fokalisaatio on kirjallisuudentutkimuksen ja semioottisen sosiologian käyttämä käsite, joka tarjoaa keinon tutkia tekstissä avautuvia näkökulmia. Käsite on peräisin kirjallisuudentutkija Gerard Genetteltä. Fokalisaatio tarkoittaa sitä, kenen näkökulmasta kulloinkin kerrotaan, ”kerronnan keskusta”. Sen avulla pyritään välttämään näkökulma-sanana rajoittuneisuus; näkökulmahan mieltyy helposti visuaaliseen havaintoon viittaavaksi termiksi. (Genette 1980, 189.) Tämä käsitteitä on tulkittu ja teoretisoitu narratologian piirissä monella tavalla. Esimerkiksi toinen narratologisen kirjallisuudentutkimuksen edustaja Mieke Bal täydentää sitä puhumalla *fokalisoijasta* ja *fokalisoidusta*. Oman työni kannalta pidän käyttökelpoisena Genetten määritelmää. Hänen mukaansa fokalisointi tarkoittaa vain pistettä, josta käsin tapahtumia ja havaintoja kuvataan. Jos fokus ja sen siirtyminen ”henkilöidään” fokalisoijaksi ja fokalisoiduksi, se vain mutkistaa käsitettä ja sen soveltamista Genetten mukaan tarpeettomasti. (Genette 1983, 73-78.)

Fokalisointi voi olla ulkoista tai sisäistä. Ulkoinen fokalisaatio kuvaa fokalisoinnin kohdetta ulkoa käsin, sisäinen fokalisaatio kuvaa tämän mielen sisältöä, mukaan lukien havainnot, joita tämä tekee ulkomaailmasta. Sisäinen fokalisaatio siis tapahtuu esitettyjen tapahtumien sisältä käsin (Rimmon-Kenan 1991, 96). Rimmon-Kenan on laajentanut fokalisaation käsitettä tavalla, jonka koen hyödylliseksi oman analyysini kannalta. Hän jakaa sen kolmeen fasettiin eli alueeseen: havainnoinnin alueeseen, psykologian alueeseen ja ideologian alueeseen. Havainnon fasetti tarkoittaa henkilöihahmon havaintoja ulkomaailmasta. Psykologisessa fasetissa saamme tietoa henkilön ajatuksista ja tunteista. Ideologisessa fasetissa nousee esiin fokalisoinnin kohteen arvomaailma. (Rimmon-Kenan 1991, 99-106.)

Fokalisaation pysyvyys vaihtelee paljonkin erityyppisissä teksteissä. Asiantuntijatekstejä tutkinut Jaana Vuori huomauttaa, että niissä luonteenomaisesti kuuluu lähinnä vain asiantuntijan ääni, ja muiden näkökulma tulee esiin vain harvakseltaan. (Vuori 2001, 117.) Parisuhdeoppaat ovat epämuodollisempi tekstilaji, ja kirjoittajalla on niissä suurempi vapaus käyttää erilaisia tyylikeinoja. Hän voi liikkua virallisen tuntuista asiantuntijatekstistä jopa kaunokirjalliseen ilmaisuun asti. Näin ollen fokalisoinnin määrä ja tapa voivat vaihdella parisuhdeoppaissa enemmän kuin asiatekstin normit täyttävässä asiantuntijakirjallisuudessa.

Fokalisoinnilla voidaan tehdä tekstissä monenlaisia asioita. Sen avulla rakennetaan representaatiota fokalisoinnin kohteesta aisteihin ja tunteisiin vetoavalla tavalla. Se on myös faktuaalistamisen väline; se tekee kuvaamastaan asiasta todentuntuisemman konkretisoimalla sitä. Sillä voidaan ohjailla lukijan empatioita ja saada tämä samastumaan fokalisoituun (Mills 1995, 181-186). Parisuhdeoppaissa fokalisaatio voi myös tarjota näkymän vastakkaisen sukupuolen sisäiseen maailmaan tai vastaavasti antaa mahdollisuuden samastua kuvaukseen oman sukupuolen kokemusmaailmasta.

Samoin kuin modaalisuus, fokalisointikin on kiinnostava analyttinen käsite parisuhdeoppaita tutkittaessa genren ominaispiirteiden vuoksi. Niissä on sisäänrakennettuna kolmiosuhde kirjoittajan, ”miehen” ja ”naisen” välillä. Asiantuntijaksi positioituva kirjoittaja tarkastelee kahden ihmisen välistä suhdetta sekä ihanteiden että ihanteesta poikkeavan todellisuuden kannalta. Kirjoittajaa ohjaa tasapuolisuuden ihanne, joka vaatii kummankin osapuolen huomioonottamista, ja oppaat on – ainakin pintatasolla – suunnattu kummallekin sukupuolelle. Koska asiantuntijalla on pääsy kuvaamiensa ihmisten sisimpään, hän kykenee toimimaan tulkkina ja välittäjänä miehen ja naisen välillä. Oppaiden eksplisiittisenä tavoitteena on pa-

risuhteen parantaminen ja keskinäisen ymmärryksen lisääminen. Fokalisaatio tarjoutuu tällöin yhdeksi mahdolliseksi keinoksi avata partnereiden kokemusmaailmoja ja tuottaa ymmärrystä heidän välilleen.

4 Analyysi

Kun ryhmittelin alustavia analyysituloksiani, päädyin tulkintaan, jonka mukaan vastuun ja muutosvaatimusten kohdistuminen tapahtuu kahta reittiä, ”moraalisempaa” ja ”pragmaattisempaa”. Edelleen havaitsin, että kummassakin reitissä on kaksi puolta: miten sitä tuotetaan presupposioiden kautta ja miten sitä tuotetaan sukupuolten representaatioiden kautta. Koska presuppositioita toki sisältyy kaikkiin representaatioihin, jako saattaa tuntua hieman keino-tekoiselta, mutta sen tarkoituksena on tehdä erottelu ”pelkästään” presuppositioilla tuotettujen ja sukupuolien kuvauksilla tuotettujen merkityserottelujen välillä. Sana presuppositio alalukujen 4.1.1. ja 4.2.1 otsikoissa viittaakin niihin implisiittisellä tasolla vaikuttavilla retorisiin valintoihin, joilla ei tuoteta sukupuolten representaatioita vaan arvojärjestystä.

Valitsemani jäsennostapa aiheutti jonkin verran esitysteknisiä hankaluuksia, kun halusin käsitellä jotain tekstiotetta useammalta kannalta. Päädyin sisällyttämään muutamia mielestäni erityisen kiinnostavia otteita kahteen tai kolmeenkin alalukuun, joissa analysoin niitä eri näkökulmista. Aineisto-otteet on valittu edustamaan alustavan analyysin perustella syntyneitä jaottelua ja havaitsemiani näille oppaille tyypillisiä retorisia piirteitä. Koska tutkimieni kahden oppaan väliltä ei (yllättäen) löytynyt mainittavia ideologisia eroja, pyrin heijastamaan tätä samankaltaisuutta esittämällä kussakin alaluvussa otteita kummastakin kirjasta.

4.1 Muuttumisvaatimusten moraalinen perustelu

Tässä alaluvussa tutkin moraalisiin arvotuksiin perustuvaa vastuun jakautumista sekä implisiittisellä tasolla (4.1.1) että representaation tasolla (4.1.2). Miten oppaissa arvotetaan ja suhteutetaan parisuhteen osapuolia ja heidän toimintaansa? Rakentuvatko oppaiden sukupuolidiskurssit sellaisiksi, että toinen sukupuoli näyttää jo valmiiksi olevan lähempänä niiden moraalisia ideaaleja? Jos näin on, kummalla osapuolella näyttää olevan enemmän syytä muuttua?

4.1.1 Arvojärjestyksen presupponointi

Tarkastelen tässä alaluvussa sitä, miten muuttumisen aiheellisuutta konstruoidaan implisiittisellä tasolla. Presupponointia voidaan pitää yhtenä faktuaalistamisstrategiana: ajatuksen totuusarvoa (tai arvotuksen legitimiisyyttä) tuotetaan esittämällä se ikään kuin yleisesti hyväksyttynä taustaoletuksena. Monenlaiset implisiittisellä tasolla toimivat tekstin piirteet vaikuttavat siihen, millaisiksi sukupuolten väliset suhteet oppaiden parisuhdediskursseissa rakentuvat. Tällaista arvojärjестystä voidaan tuottaa ”perustelematta” sitä mitenkään, pelkästään ensisijaistamalla: tuomalla jotain etualalle ja häivyttämällä jotain muuta näkyvistä. Jos tekstuaalisilla valinnoilla rakennetaan sellaista arvojärjестystä, jossa toisen sukupuolen tarpeet konstruoidaan tärkeämmiksi tai pakottavammiksi, tämä vaikuttaa tietenkin siihen, millaiset konfliktien purkamisen ratkaisut näyttävät luonnollisilta.

Käsittelen ensiksi Pysytään yhdessä – kirjan katkelmaa, joka on tyypillinen esimerkki sukupuolittuneen arvojärjестyksen hienovaraisesta rakentamisesta tässä oppaassa. Tämänkaltaisia esimerkkejä löytyi useita niin oppaan asiantuntijatekstistä kuin tekstiä elävöittävästä ”terapiaasiakkaiden” sitaateista kohdissa, joissa rinnastettiin nais- ja miespuolisen henkilön puheenvuoroja. Tässä katkelmassa kirjoittaja-asiantuntija neuvoo temperamentiltaan erilaisia puolisoita mukauttamaan ”ilmaisuskaalaansa” kommunikaation parantamiseksi.

Molemmat saavat olla juuri sellaisia kuin ovat, mutta keskustellessaan heidän kannattaa muokata omaa tyyliään toisen tyyliin sopivaksi:

Kun Maija kertoo innostuneena asioistaan, Matti kasvattaa omaa asteikkoaan niin, että hänen kymppinsä on sillä hetkellä Maijan kympin tasolla. Näin Matti osaa antaa Maijan odottamaa palautetta ja Maija tulee kuulluksi. Vastaavasti Matin kertoessa pieleen menneestä päivästä, Maija laskee oman asteikkonsa hänen tasolleen. Hän rauhoittuu ja ymmärtää asian olevan Matille erittäin tärkeä, jolloin Mattikin tulee kuulluksi. (PY, 86.)

Neuvoja annetaan indikatiivissa; oikean toiminnan malli esitellään kuvailemalla tavoiteltavaa käytöstä. Maijan toimintaa kuvataan tarkemmin ja monipuolisemmin: kun Matti vain ”kasvattaa omaa asteikkoaan”, Maija paitsi ”laskee oman asteikkonsa” myös ”rauhoittuu” ja ”ymmärtää asian olevan Matille erittäin tärkeä”. Matin kommunikaatiotarve täsmennetään

(pieleen mennyt päivä), kun taas Maija tahtoo puhua vain ”asioistaan”. Lyhyestä ja ensisilmäyksellä tasapuoliselta näyttävästä tekstipätkästä voi nostaa esiin aineistossani usein toistuvan piirteen: miesten motiiveihin ja ongelmiin paneudutaan empaattisemmin kuin naisten käyttäytymisen taustalla oleviin syihin. Miesten ongelmia kuvataan konkreettisemmin ja yksityiskohtaisemmin. Vastaavasti sitä, mitä naiset voivat tehdä miesten hyväksi, kuvataan konkreettisemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin miehille suositeltua toimintaa. Siitä huolimatta juuri miehet eikä naiset representoidaan proaktiivisiksi toimijoiksi: Matti on se, joka ”**osaa** antaa palautetta”.

Tutkimilleni teksteille on tyypillistä, että miesten ongelmia ja niiden ratkaisua käsitellään paljon yksityiskohtaisemmin ja monipuolisemmin kuin naisten ongelmia, ja miesten näkökulma saa yleensäkin enemmän tilaa. Aineistossani oli paljon kohtia, joissa samaa tai samankaltaista ongelmatilannetta käsitellään peräjälkeen kummankin sukupuolen näkökulmasta. Näissä kohdissa asioista kirjoitetaan melkein poikkeuksetta pitempään ja konkreettisemmin ja empaattisemmin miesten kannalta.

Parisuhdeoppaissa elää vahvasti käsitys naisten ja miesten perustavan erilaisista tavoista käyttäytyä ja olla vuorovaikutuksessa (Tainio 2001, 168). Omassa aineistossani tämä tulee usein eksplisiittisesti esiin kohdissa, joissa käsitellään peräjälkeen jotain aihetta kummankin sukupuolen kannalta. Analysoin seuraavaksi Anja ja Ilkka Porion kirjasta Lujan liiton salaisuus kahta lyhyttä lukua, jotka ovat rakenteeltaan suorastaan peilikuvamaisia esityksiä naisten ja miesten oletetuista ongelmista vuorovaikutuksessa. Luvut ovat kirjassa peräkkäin ja tässä järjestyksessä (155-157). Luvut rakentuvat siten, että kummallekin sukupuolelle ”tyypillisiä” piirteitä käsitellään vuoron perään, ensin sitä osapuolta, joka osaa jotakin ja sitten sitä, joka ei osaa niin hyvin. Nämä luvut ovat sukupuolidiskurssien kannalta hyvin tiheitä ja tiiviitä, ja niistä olisi nostettavissa esiin monentasoisia huomioita. Palaankin tähän tekstioteeseen vielä alaluvuissa 4.2.1 ja 4.2.2, joissa analysoin sitä muuttumiskyvyn rakentumisen kannalta. Tässä kohdassa tutkin sitä nyt kiinnittäen huomioni siihen, miten parisuhteen osapuolten kokijuutta tuodaan esiin. Käsittelen sisäisen ja ulkoisen fokalisaation käyttöä tekstikohdissa, joissa käsitellään vuoroin kummankin sukupuolen ongelmia. Millaisia sukupuolten representatioita niillä rakennetaan, ja millaisia retorisia vaikutuksia niillä aikaansaadaan? Numeroin kappaleet, jotta sitaatit olisi helpompi paikantaa.

1. Tunteiden ilmaiseminen

(1) *Naiset ovat usein hyviä ilmaisemaan miehille tunteitaan. He itkevät, nauravat, heltyvät ja kipunoivat herkästi. Miehet ovat joskus ihmeissään vaimoväen tunteenpurkausten vyöryssä. Paljastamalla sydämensä naiset parhaimmillaan luovat ympärilleen lämpöä ja läheisyyttä. Tunteet ovat naisten voimanlähde, ei heikkous.*

(2) *Suomalaisen miehen on vaikeampi huomata saati kertoa, milloin hän on peiloissaan, suuttunut, hämmentynyt tai ihastunut. Perinteisesti miehet ovat tottuneet kätkemään etenkin herkäät tunteensa karun kuoren alle. Lopulta ne voivat olla kuin suutariksi jäänyt kranaatti, joka yllättäen räjähtää väkivaltana tai karkaamisena. Rakkauden, pettymyksen, surun, pelon ja ilon tunteiden löytymisen oman kuoren sisältä on kuin lähteen äärelle pääsemistä. Elämä alkaa taas maistua elämältä. Vierauden ja kyllästymisen tunne väistyy. Jälleen on mahdollista päästä lähelle puolisoa ja toisia ihmisiä.*

(3) *Minä-kielen käyttäminen purkaa tehokkaasti kertojan voimakkaitakin tunteita ilman, että se loukkaa toisia. Sitä ei yllättävää kyllä huutaminen ja karjuminen tai tavaroiden heittelemine lainkaan tee. Ne eivät pura pommeja, vaan virittävät lisää miinoja maton alle. Lopulta sitten tapahtuu hallitsematon räjähdys. Vihan ilmaisut ovat Pohjolan perukoilla usein ainoa sallittu tunteen ilmaisu. Parisuhteessa saattaa olla rikas suuttumuksen ja ivan sanasto. Viha ei kuitenkaan vähene, vaikka sitä kaataisi ämpärikaupalla aamuin illoin toisen niskaan. Päinvastoin viha ruokkii vihaa, väkivalta kasvaa joka lyönnillä. Viha on oikeastaan valepuku, jonka sisällä piilossa on haavoittunut puoliso. Viha ei ole alkuperäinen tunne, vaan seuraus jostakin. Suuttuneen on hyvä kysyä itseltään: Mistä olen kärtyyisä? Mitä minä tarvitsen? Yleensä vastaus löytyy varsin läheltä: Olen väsynyt, nälkäinen, yksinäinen, huolissani, surullinen, ahdistunut. Tarvitsen lepoa, ruokaa, aikaa, läheisyyttä, lohdutusta. Jos näihin tunteisiin pääsee edes hiukan kiinni, niistä voi kertoa puolisolalle minä-kielellä ilman, että toinen loukkaantuu. Päinvastoin puhuminen lähentää ja rohkaisee yhdessä etsimään tietä eteenpäin.*

2. Toiveista kertominen

(1) *Miehet osaavat usein ilmaista tahtoaan paremmin kuin monet naiset. Heillä on pitkän historian antama taito sanoa: Minä tahdon... Olen päättänyt... Tämä taito tekee perheen elämän selkeämmäksi. Myös joillakin naisilla on vahva tahto ja kyky ilmaista se. Tahdon ilmaisulla voidaan jyrätä toisen persoona, jos siihen ei liity samalla toisen kuuntelemisen taitoa.*

(2) *Monelle naiselle oman tahdon löytyminen on työn ja tuskan takana. Hän ei yrittämälläkään keksi, mitä hän itse haluaa. Naisten kasvatus on opettanut ottamaan huomioon toisten tarpeet ja laiminlyömään omat tarpeet. Monen naisen otsa menee kurttuun, kun pitäisi keksiä, mitä hän oikeastaan tahtoo. Jos sen löytääkin, niin syyllisyys lannistaa ääneen sanomisen. Mutta jälkikäteen kuullaan monessa mökissä, mitä vaimo oikeastaan olisi tahtonut: ”En minä maalle halunnut sateessa värjötteleämään. Toivoin koko ajan, että olisi lähdetty siskon luo Sveitsiin.” Jos vaimo olisi etukäteen esittänyt toivomuksensa, miehen olisi saanut pienen vihjeen, mitä armaan päässä liikkui.*

(3) *Suhde muuttuu tyydyttävämmäksi, kun vaimo alkaa sanoa: Minä tahdon... Minä en toivo... Haluaisin... Silloin on mahdollista etsiä ratkaisuja, joissa molempien puolisoitten toiveet toteutuvat. Jos ei muuten, niin vuorotellen.*

Luvussa Tunteiden ilmaiseminen, jossa verrataan naisten ja miesten tunne-elämää, miehen kokijuus tuodaan esiin huomattavasti selkeämpänä. Kun puhe on naisten ongelmista tai naisten käytöksestä, mies on läsnä kokijana ja arvioijana. Miehet ovat kokijana jopa tässä virkeparissa, jossa aiheena on naisten tunne-elämä:

Naiset ovat usein hyviä ilmaisemaan miehille tunteitaan. He itkevät, nauravat, heltyvät ja kipunoivat herkästi. Miehet ovat joskus ihmeissään vaimoväen tunteenpurkausten vyöryssä.

Tässä esimerkissä miesten näkökulmaa korostaa sekin, että ensimmäisessä lauseessa *miehet* ovat tässä vastaanottajan/ hyötyjän semanttisessa roolissa. Tässä kontekstissa se viitanee siihen, että naisten käytöstä arvioidaan miesten näkökulmasta; tuskinpa tekstin merkitystä

voidaan tulkita siten, että naiset osaavat ilmaista tunteitaan vain miehille, mutta eivät muille naisille tai lapsille. Naisten nimittäminen *vaimoväeksi* vihjaa myös siihen, että näkökulma siirtyy kesken lauseen asiantuntija-kirjoittajasta naisen käyttäytymistä ihmettelevän miehen sisälle.

Miesten tunteista puhuttaessa naiset eivät ole läsnä kokijoina, vaikka kappaleessa viitataan jopa vihanpurkauksiin ja väkivaltaan. Naisten tunteista puhuttaessa ei fokalisoida kertaakaan naisen sisälle. Se, että naisten tunne-elämästä kerrotaan materiaalisilla tai käyttäytymisen prosessilla eikä mentaalilla prosessilla tai suhdeprosesseilla, on tulkittavissa ulkoiseksi fokalisaatioksi – varsinkin kun yksi verbeistä on *kipunoivat*, joka viittaa ulkopuolisen havainnoijan vaikutelmaan pikemmin kuin sisäiseen kokemukseen.

Myös naisen kokemaa tahdon ilmaisemisen vaikeutta kuvataan ulkoisen fokalisaation avulla, miehen näkökulmasta:

Monen naisen otsa menee kurttuun, kun pitäisi keksiä, mitä hän oikeastaan halua.

Jos vaimo olisi etukäteen esittänyt toivomuksensa, mieskin olisi saanut pienen vihjeen, mitä armaan päässä liikkui.

Armas on nimitys, jolla tekstin mies voisi viitata tässä puheena olevaan vaimoon, mutta tuskin asiantuntija-kirjoittaja, ainakaan ilman mieheen viittaavaa genetiiviattribuuttia. Näyttää siis selvältä, että fokalisaatio on siirtynyt miehen sisään. Virkkeen kahdessa ensimmäisessä lauseessa näkökulma on kaikkietävän kirjoittajan, mutta kolmannessa se vaihtuukin miehen näkökulmaksi, vaikka ajatusketju jatkuu saumattomana. Kirjoittaja näyttää asettuvan yhdessä miehen kanssa ironisoimaan epäasianmukaisesti käyttäytyvää vaimoa.

Kun ensimmäisessä luvussa käsitellään miehen tunne-elämää, naista ei näy missään kokijana tai arvioijana. Ei, vaikka miehen patoutuneen tunne-elämän kerrotaan johtavan jopa väkivaltaiseen räjähdykseen.

Viha ei kuitenkaan vähene, vaikka sitä kaataisi ämpärikaupalla aamuin illoin toisen niskaan. Päinvastoin viha ruokkii vihaa, väkivalta kasvaa joka lyönnillä.

Naiseen väkivallan uhrina viitataan sanalla *toinen*, mikä kertoo, että näkökulma on miehen, koska ihmisistä puhuttaessa *toinen* synnyttää kontrastin *itse*en (Hakulinen ym. 2004, 746). Samalla kuva väkivallan kokijasta hämärtyy, koska häneen viitataan pelkällä pronomini- tai adjektiivilla eikä millään luonnehtivalla tai identifioivalla kategorialla. Toinen viittaus naiseen on kappaleessa 1 : 2, ja siinäkin nainen esitetään kohteena ja miehen näkökulmasta: ”*Jälleen on mahdollista päästä lähelle puolisoa.*”

Paitsi parisuhteen väkivallasta kärsivänä osapuolena, naiset näyttävät sukupuolenakin jäävän melko merkityksettömiksi tämän esimerkkilauseen todellisuudessa:

Vihan ilmaisut ovat Pohjolan perukoilla usein ainoa sallittu tunteen ilmaisu.

Väitettä ei muotoilla niin, että vihan ilmaisu on ainoa *miehille* sallittu tunteen ilmaisu Pohjolan perukoilla, vaikka edellisessä kappaleessa tehtiin selväksi, ettei naisilla ole mitään estoja tunteiden ilmaisemisessa. Syntyy vaikutelma, etteivät naiset ole enää huomion arvoisia, kun on päästy pohtimaan miesten asioita.

Sisäisellä fokalisaatiolla luodaan tässä samastumisen mahdollisuutta ja empatiaa miestä kohtaan.

Suuttuneen on hyvä kysyä itseltään: Mistä olen kärtyisä? Mitä minä tarvitsen? Yleensä vastaus löytyy varsin läheltä: Olen väsynyt, nälkäinen, yksinäinen, huollissani, surullinen, ahdistunut. Tarvitsen lepoa, ruokaa, aikaa, läheisyyttä, lohdutusta.

Kirjoittaja avaa ikkunan miehen mieleen käyttäen yksikön ensimmäisessä persoonassa olevaa verbimuotoa. On kuvaavaa, että miehen ajatuksiin ja tunteisiin sukellaan silloin, kun kirjoittaja paljastaa naislukijalle miesten sielunmaiseman herkkiä ja haavoittuvia puolia. Tunteiden luettelo saa vielä dramaattista painokkuutta siitä, että se seuraa kaksoispistettä, joka pysäyttää ja virittää lukijan odotuksen tilaan.

Seuraavaksi käsittelen kappaletta, jonka aiheena on naisen vaikeus ilmaista omaa tahtoaan. Siinä on myös huomionarvoista se, miten fokalisaation käyttö vaikuttaa tekstiin rakentuviin arvotuksiin ja ohjaa lukijaa tietynlaiseen tulkintaan.

*Monen naisen otsa menee kurttuun, kun pitäisi keksiä, mitä hän oikeastaan tah-
too. Jos sen löytääkin, niin syyllisyys lannistaa ääneen sanomisen. Mutta jälki-
käteen kuullaan monessa mökissä, mitä vaimo oikeastaan olisi tahtonut: ”En
minä maalle halunnut sateessa värjötteleämään. Toivoin koko ajan, että olisi
lähdetty siskon luo Sveitsiin.” Jos vaimo olisi etukäteen esittänyt toivomuksen-
sa, mieskin olisi saanut pienen vihjeen, mitä armaan päässä liikkui.*

Asiantuntija-kirjoittaja tarjoaa ensin ulkoisen fokalisaation otsaa kurtistavaan naiseen, ja seu-
raavaksi hän etäännyttää perspektiiviä äkillisesti sekä ajan että paikan suhteen paljastaen laa-
jemman näkymän (*jälkikäteen, monessa mökissä*), mutta tarkentaakin sitten heti takaisin yh-
teen näistä monista äänistä (”...siskon luo Sveitsiin”). Nopeat perspektiivinvaihdokset, joissa
edellinen mielikuva asettuu aina uuteen valoon, synnyttävät koomisen vaikutelman. Samoin
se, että ensin kehitellään tunnetta vääjäämättömästi etenevästä tapahtumaketjusta (esim.
yleistävä, ”lainomaisuutta” tuova passiivimuoto *kuullaan*) ja rikotaan sitten vaikutelma kiin-
nittämällä huomio johonkin banaaliin (*mökki*, naisen surkukupaisa puheenvuoro). Aineistos-
tani löytyi useita kohtia, joissa juuri tämäntyyppisten tehokeinojen avulla saatiin naisen (mut-
ta ei koskaan miehen) käytös vaikuttamaan naurettavalta.

Se, että sama marina kuuluu ”monessa mökissä”, poistaa naisen kokemuksesta yksilöllisyy-
den ja henkilökohtaisuuden, joka tulee niin vahvasti esiin miesten tunteidenilmaisun vaikeu-
desta puhuttaessa (”*Olen väsynyt, olen nälkäinen jne.*”). Tämä piirre toistuu kummassakin
kirjassa: miesten ongelmien kuvauksissa mennään henkilötasolle, naisten ongelmista taas
häivytetään henkilökohtaisen kokemuksen tuntu. Edellisen esimerkin viimeinen virke ha-
vainnollistaa myös sitä, miten asiantuntija-kirjoittaja voi asettua tukemaan toisen osapuolen
ensisijaisuutta jakamalla hänen näkökulmansa. Esimerkin viimeisessä virkkeessä kirjoittajan
ja ”miehen” näkökulmat sulautuvat yhteen, kun tekstissä kritisoidaan ”naisille tyypillisiä”
käyttäytymistapoja.

Analysoin edellä arvojärjestyksen tuottamista näkökulmavalinnoilla yhdessä pitkähkössä
tekstikokonaisuudessa. Samanlainen epäsymmetria oli tyypillinen piirre koko aineistossani
kohdissa, joissa sukupuolia tarkasteltiin rinnakkain tavalla tai toisella. Fokalisaatio retorisenä
keinona on erilaisessa käytössä miesten ja naisten kohdalla kummassakin aineistoni kirjassa.
On tavallista, että kirjoittaja-fokalisoiija välittää havaintoja enemmän miehen kuin naisen si-

säisestä maailmasta. Miesten kokemusmaailmaan saa näin painokkuutta verrattuna naisten kokemuksiin, ja lukijan mielenkiinto kohdistuu enemmän miehen hyvinvointiin. Miehistä puhuttaessa fokalisaatiolla (sekä sisäisellä että ulkoisella) luodaan yleensä samastumisen mahdollisuutta ja empatiaa. Toisaalta fokalisaatio osoittaa, että mies on kyseisessä tekstikohdassa se, jolla on oikeus määritellä, miten puheena olevaa asiaa tulisi tarkastella (vrt. Mills 1995, 186). Panin merkille, että *sisäistä* fokalisaatiota käytetään myös eri tavalla eri sukupuolista kirjoitettaessa. Naisesta puhuttaessa sillä ei kutsuta empaattiseen samastumiseen, vaan luodaan kriittistä etäisyyttä. Siihen mennään vain sellaisissa kohdissa, jossa kuvauksen kohteena oleva nainen on ilmeisesti väärässä tai suhtautuu johonkin asiaan toisin kuin asiantuntija suosittelee.

Joskus naista häiritsee myös ajatus, että kumppani haluaa häntä vain biologisen viettinsä vuoksi. Naista voi ihmetyttää se, miten miestä ei haittaa, vaikka jotkin asiat ovat rempallaan tai jokin riita on vielä kesken. Imuroidakin pitäisi... (PY, 103.)

Sitaatin viimeisen lauseen yllättävä triviaalisuus suhteessa edeltävään tekstiin luo mielestäni hieman koomisen vaikutelman. Naisen sisäinen kokemus saadaan näyttämään naurettavalta, kun huolien luetteloon lisätään äkkiä banaali, edellisiä huomattavasti konkreettisempi harmoniaihe. Kummassakin kirjassa on tämäntyyppisiä kohtia, joissa naisen (mutta ei koskaan miehen) käytös saadaan näyttämään naurettavalta erilaisten retoristen tehokeinojen avulla. Usein tämä tapahtuu ulkoisen fokalisaation avulla siten, että miehen ja asiantuntija-kirjoittajan jaettu katse kohdistuu naiseen, joka kuvataan tekemässä jotain sellaista, mikä vaikuttaa kontekstissaan suhteettomalta.

Naiset ja miehet ovat erilaisia antamaan minimipalautetta. Nainen voi mumista jopa joka lauseen jälkeen vain merkiksi siitä, että hän kuuntelee keskittyneesti. Se ei tarkoita samaa mieltä olemista, vaan kuuntelemista. Jatkuva mumina voi olla miehen mielestä ärsyttävää. Miksi koko ajan tarvitsee kommentoida? Miehet antavat minimipalautetta yleensä silloin, kun he ovat samaa mieltä. Joka lauseen jälkeen ei siis muminaa kuulu. Naisia tämä yleensä hermostuttaa ja jossain vaiheessa kuuluu kipakka kommentti: ”Kuunteletko sä mua ollenkaan?” No, kuuntelen, kuuntelen”, kommentoi mies, ”Kyllä mä sitten ilmoitan, jos en kuuntele!” (PY, 41.)

Kun kerrotaan, että naisen käyttäytyminen ärsyttää miestä, tätä seuraa suorana lainauksena (=sisäinen fokalisaatio) miehen mielessään esittämä kysymys, josta ärtymyksen syy selviää. Koska kappale on siihen saakka edennyt selittävänä asiantuntijapuheena, syntyy vaikutelma, että kappaleen lopussa oleva kysymys jatkaa asiantuntijan ajatuskulkua, vaikka se onkin sijoitettu miehen päähän. Asiantuntija jakaa näin jälleen miehen näkökulman.

Naisen kokemaa tunnetta – hermostumista – ei sen sijaan perustella. Sitä siirrytään tarkastelemaan ulkoa päin (ulkoinen fokalisaatio ilmenee sanasta *kuuluu*). Naisen reaktio miehen käytökseen esitetään kuuloaistimuksena eikä pään sisäisenä ajatuksena. Viimeinen sana kiistelyssä jää miehelle. Hänen repliikkinsä toimii punchlinena, joka kutsuu nauramaan naiselle – ja hyväksymään miehen näkökulman.

Seuraava katkelma on Lujan liiton salaisuus –kirjan luvusta, jossa pohditaan avioliiton sukupuolirooleja. Pintatasolla huomio suunnataan siinä vuoroin kummankin partnerin kokemusmaailmaan, mutta fokalisaation analyysi osoittaa jälleen, että näkökulma on miehin.

Kotityöt sitovat vielä nykyäänkin naista enemmän kuin miestä, oli perheessä pieniä lapsia tai ei. Miesten askeleet suuntautuvat enemmän kodin ulkopuolelle, joskus myös lukuisiin luottamustehtäviin ja harrastuksiin. Monet tämän päivän isät ymmärtävät pikkulapsivuosien tärkeyden ja hoitavat lapsia niin paljon kuin mahdollista. (LLS, 70.)

Kirjan seuraavassa kappaleessa kuvaillaan asetelman kääntymistä myöhemmässä elämänvaiheessa:

Lasten kasvaessa kohti omaa elämäänsä naiset yllättävät itsensä ja miehensä suuntaamalla askeleensa ulko-ovelle ja kiinnostamalla työelämän haasteista, uusista harrastuksista ja vastuun kantamisesta yhteiskunnan asioissa. Nyt vaimo jättää auton jäljet pihahiekkaan ja palaa myöhään kotiin. (LLS, 70-71.)

Jos miehen askeleet suuntautuvat kodin ulkopuolelle ja naisen askeleet ulko-ovelle, ei jää epäselväksi, kenen näkökulmasta teksti on rakennettu. Lisäksi, kun lukija samastuu ulko-ovea ja auton jälkiä tuijottavan miehen kaipuuseen, naisen toiminta näyttäytyy väistämättä negatiiv-

visessa valossa. Myötätunto ohjautuu yksinäiselle miehelle retorisesti huomattavasti vetoavammalla tavalla kuin edellisessä kappaleessa naiselle, jonka kerrottiin kantavan vastuun lapsista ja kotitöistä.

Pelkästään luettelomaisissa mies/nainen-rinnastuksissakin miehen näkökulma saattaa tulla painokkaammin esiin. Seuraavissa otteissa esitysjärjestys ja persoonapronominin epäsymmetrinen käyttö painottavat miespuolisen partnerin kokemusta.

*Pariskunta on valmis tekemään suhteessaan tärkeän ratkaisun: Sinä olet **minulle** elämäni nainen. Sinä olet elämäni mies. (LLS, 17.)*

*Mihin **minun** prinsessani, mihin prinssini katosi, kumpikin ihmettelee silmät ymyrkäisinä. (LLS, 98.)*

Joskus miehen näkökulma paljastuu myös sellaisista tekstikohdista, joissa pintatasolla kuvailaan ilmeisen empaattisesti naisen kokemuksia.

(1) Suuri osa pikkulasten vanhemmista on sitä mieltä, etteivät he saa parisuhteessaan riittävästi hellyyttä, hyvänä pitoa ja hyväksyntää. (2) Usein naisella ei ole enää aikaa ja voimia hoivata kumppaniaan samalla tavalla kuin ennen tai hän kokee muutenkin jo olevansa hellittelykone. (3) Monet naiset kaipaavat itselleenkin hoivaa: hellyyttä ja läheisyyttä, ilman vaatimusta seksiin. (4) Toisen huomioiminen unohtuu helposti. (PY, 100.)

Eksplisiittisellä tasolla tässä pidetään naisen puolta: kerrotaan naisen tarpeista ja puolustellaan hänen laiminlyöntejään. Implisiittisellä tasolla lähtökohdaksi asetuvat kuitenkin miesten tarpeet. Tämä paljastuu, kun tutkitaan ensimmäisen ja toisen virkkeen suhdetta. Virke 2 ikään kuin jatkaa ja selittää virkettä 1, jolloin ensimmäisen virkkeen kokijaksi/kärsijäksi paljastuukin mies. Kappaleen toinen virke puolustelee naisen laiminlyöntiä; laiminlyöjä 1. virkkeessä on siis nainen ja kokija mies. ”**Itselleenkin**” kontrastoi lauseen sisällön aiempaan, mikä edelleen tukee miehen kokijuutta 1. virkkeessä. Samaan tapaan virkkeen 3 perusteella on selvää, että virkkeen 4 laiminlyöjä on jälleen nainen ja unohdettu osapuoli mies. Tällä tavoin miehen tarpeet asettuvat ensisijaisiksi näennäisen sukupuolineutraalissa tekstissä. Paljonpuhuvaa on

myös se, että tätä kappaletta seuraa välittömästi sitaatti, jossa mies kertoo seksin ja kosketuksen puutteestaan. Naisen näkökulmasta asiaa ei käsitellä myöhemminkään.

Seuraavassakin esimerkissä ongelma konstruoidaan miehen tunteiden kautta, samoin ihanneolotila, ja miehen tarve asetetaan yhteiseksi tarpeeksi.

Varsinkin mies voi jäädä kotonaan vailla omaa tilaa ainakin lapsiperheissä. Kodista saattaa tulla naisen työpaikka, jos hän hoitaa lapsia kotona. Mies voi kokea, ettei hän osaa tehdä kotona mitään oikein! Miehen voi olla vaikea löytää konkreettista tilaa, sellaista paikkaa, jonka siisteydestä ja kunnosta hän vastaa yksin. Kumpikaan ei tarkoita toiselle paha, mutta lopputulos on molempien kannalta ikävä, sillä jokaisella tulee olla kodissaan tunne omasta kodista. (PY, 120.)

Viimeisestä virkkeestä käy ilmi, että on molempien yhteinen ongelma, jos mies ei voi kokea kuvattua tunnetta. Tätä ei perustella, vaikka ajatus on ristiriidassa sen kanssa, mitä kirjassa eksplisiittisesti ja varsin painokkaasti opetetaan vastuusta: jokainen on velvollinen kommunikoimaan tarpeistaan ja toiveistaan ja pitämään huolta siitä, että saa mitä tarvitsee. Asiantuntija-kirjoittaja puhuttelee ilmeisesti naisia ja välittää heidän tiedokseen miesten ongelmia ja kokemuksia. Nainen syyllistetään implisiittisesti miehen kokemuksesta (tunteesta, ettei hän osaa tehdä mitään oikein). Muutosvaatimukset kohdistetaan naiseen, ja miehet konstruoidaan kyvyttömiksi huolehtimaan omista tarpeistaan. (vrt. kappale 4.2.2.) Miestä ei kuitenkaan asemoida tavoitetilan suhteen hyötyjäksi vaan vastuunkantajaksi: hän ei ole saamassa etuja vaan lisää velvollisuuksia ("...paikkaa, jonka siisteydestä ja kunnosta hän vastaa yksin.").

Pidin mielenkiintoisena sitä, että kirjasta löytyi monta muutakin esimerkkiä sellaisesta yhteisyyden konstruoinnista, jossa yhteisyys perustuu nimenomaan miehen tarpeisiin, kun puolestaan naisen tarpeisiin perustuvaa kokemuksen jakamista ei kirjassa esiintynyt.

"Vastuu läheisyydestä on pitkälti minulla, ja on toisinaan nöyryyttävää "ruinata" seksiä, hierontaa tai muuta yhteistä." (Kahden lapsen isä) (PY, 100.)

Kun mies kertoo kaipaavansa näitä yhteisiä asioita, tekstissä implikoituu, ettei kyse ole hänen omien tarpeittensa tyydyttämisestä vaan yhteisyyden luomisesta. "Seksin ruinaaminen" on

vastuun kantamista läheisyydestä. Toisaalta sanavalinta viittaa siihen, että miehellä on jo (omistus) oikeus siihen, mitä hän pyytää – sehän on yhteistä.

Pari sivua myöhemmin sama ajatus esitetään naisen suunnalta.

”Jos voisin jotenkin lisätä omia halujani, niin yhteiset tarpeemme kohtaisivat paremmin”, toteaa aika moni lapsiperheen äiti.” (PY, 102.)

Vaikka seksuaalinen kokemus voi olla jaettu, niin seksuaalinen halu on kuitenkin luonteeltaan henkilökohtainen kokemus. Niinpä on absurdia puhua tässä yhteydessä yhteisistä tarpeista. (Tässä katkelmassa tarve on yhtä kuin seksuaalinen halu.) Haluttoman naisen vähäiset seksuaalitarpeet tulevat todennäköisesti tyydytetyksi, joten mies on suhteessa ainoa, jolla on tarpeiden tyydyttymisvajae. – Paitsi jos tulkitaan asiaa niin, että miehen tarpeet ovat yhteisiä tarpeita.

4.1.2 Sukupuolten representaatiot ja muuttumisvaatimusten moraalinen perusta

Moraalista ihanteellisuutta tai moraalisia arvojärjestyksiä voidaan tietenkin konstruoida myös representaatioiden tasolla. Tässä luvussa pohdin oppaiden sukupuolidiskursseja ja niiden yhteyttä parisuhteen vastuunjaosta muodostuvaan kuvaan. Tutkin sitä, representoidaanko miesten ja naisten moraalista laatua eri tavalla, ja pohdin mahdollisten erontekojen merkitystä vastuun ja muuttumisen tarpeellisuuden kannalta. Rakentuuko miesten ja naisten representaatiossa erontekoja, joiden perusteella toinen osapuoli näyttäisi olevan jo valmiiksi lähempänä ”oikeanlaista” parisuhdekäyttäytymistä?

Analyysini ensimmäisessä vaiheessa löysin joitakin käyttäytymispiirteitä ja ominaisuuksia, jotka ilmenivät yllättävän voimakkaasti ja johdonmukaisesti sukupuolittuneina. Olen valinnut tässä alaluvussa analyysin kohteeksi sellaisen tekstijakson, josta on nostettavissa esiin näistä piirteistä olennaisimmat. Käsittelen Pysytään yhdessä –kirjan jaksoa, jonka otsikko on Räsypokka (PY 110-118). Sen kerrotaan olevan ”tehtävä”, ja se sijoittuu seksiä käsittelevän luvun loppuun. Yhdeksänsivuinen jakso erottuu lukijan silmään muusta tekstistä poikkeavine, humoristisuutta tavoittelevine tyylilajeineen, huomiotaherättävine kuvituksineen ja yhteensopi-

vuustaulukoineen. Siinä esitellään erilaisia mies- ja naistyypppejä ”pelikortteina”. Lukijalle annetaan tehtäväksi lukea pelikorttien tyyppikuvaukset läpi ja miettiä, löytääkö hän korteista asioita, joita tunnistaa itsessään ja kumppanissaan. Kirjoittajat ohjeistavat lukemaan tätä jaksoa huumorilla: ”Tämä tehtävä vaatii sinulta ja kumppaniltasi ronskia huumorintajua. Älä ota lukemaasi liian vakavasti. Tehtävä on kirjoitettu pilke silmäkulmassa. Joskus on kuitenkin hyvä tarkastella omaa ja kumppaninsa urautumisen astetta huumorimielellä.”

Seuratessaan kehotusta ja lukiessaan jaksoa humoristisena kevennyksenä lukija saattaa samalla laskea kriittisen tarkkaavaisuutensa ja harkintansa astetta. Luvun lopussa on taulukko, johon on pisteytetty tyyppien keskinäinen yhteensopivuus. Tämä houkuttelee lukijaa leikin ja huvin varjolla samastumaan korttipakkatyyppien kuvaukseen, sijoittamaan itsensä johonkin tyypeistä ja ehkäpä antamaan tyypittelyyn tutustumiselle enemmän aikaa ja huomiota.

Jakso on kiinnostava siksi, että mies- ja naistyypppejä on korttipakka-formaatin vuoksi yhtä monta, ja niillä on vastinparinsa ”samaa maata” olevassa toisen sukupuolen tyyppissä. Näin tarjoutuu analyysin kannalta mielenkiintoinen vertailuasetelma. Nais- ja miestyypppejä on kuusi: korttipakan maiden lisäksi (Hertta-Hapa ja Hertta-Hantta jne.) tulevat vielä ”Jokeri-Jeppe” ja ”-Jatta” sekä ”Valtti-Ville” ja ”-Vilma”. Näistä tyypeistä perinteisillä korttipakan mailla on kullakin oma ominaislaatuensa: herttamies- ja nainen ovat turhamaisia ja pinnallisia, patamaat ovat syvästi tuntevia, ruutumaat ovat kokeilun- ja seikkailunhaluisia ja ristimaat estottoman luonnollisia ja fyysisiä. Tämän kirjan sukupuolidiskurssien kannalta onkin mielenkiintoista tarkastella sitä, millä tavalla samat ominaisuudet kuvataan mies- ja naistyyppissä, ja mitä naiseuden ja mieheyden diskursiivisista kentistä jää jäljelle kahteen ylimääräiseen luokkaan.

Herttamiehen ja -naisen turhamaisuus ja ulkokohtaisuus eivät ilmene samanlaisina. Herttamies kuvataan narsistiseksi ja passiiviseksi hahmoksi, jonka tunteet ja käyttäytyminen riippuvat kumppanista:

Tarpeeksi hyvältä näyttävä nainen, joka saa pidettyä herttamiehen mielenkiinnon yllä, saattaa saada hänestä elinikäisen kumppanin. Pitkällä tähtäimellä Herttamies pitää pystyä hurmaamaan yhä uudestaan, jos mieliä petipuuhiin. (PY, 110.)

Herttanainen taas on aggressiivisuuteen asti dynaaminen hahmo: hän ”revittelee ja raivoaa Kickboxingissa” ja ”ratsastaa aina muodin harjalla”. Kun Herttamiehen kumppanille osoitetaan useita laaja-alaisia ohjeita miehen onnellisena pitämiseksi, herttanaisen kumppania ohjeistetaan vain näin:

Hantta pitää hyvistä manikyyreistä, joten seksikumppanin on syytä olla varovainen, etteivät hänen rakennekyntensä jää selkään kiinni tai rapsauta ehkäisyvälineeseen reikää. (PY, 114.)

Patamiehet ja -naiset ovat tunteikkaita sukupuolittuneella tavalla: patamies on intensiivinen mutta herkkä ja haavoittuvainen, patanainen puolestaan dramaattisen temperamentikas. ”Pata-Penan” tarvitsevuutta ja riippuvuutta kumppanin oikeanlaisesta käytöksestä korostetaan voimakkaasti. Naista neuvotaan monin tavoin, miten tulisi käyttäytyä, jotta tämä miestyyppi voisi olla onnellinen, esim:

Jos siis kumppanisi on patamies, ehdota hänelle seksiä usein, sillä se on rakkaudentunnustus. (PY, 111.)

”Pata-Pike” on tunteikkuudessaan enemmän haavoittava kuin haavoittuva. Hän ”ei säästele tunteitaan”, hänellä ”tunteet ovat joko off- tai on-asennossa” ja hän ”rakastaa ja riitelee täysillä”. Pikestä kerrotaan, että hänellä ”ei ole käyttöä kiltille ja arkiselle miehelle”. Patanaisen ominaislaatua pohditaan siltä kannalta, miten se vaikuttaa kumppaniin: ”Dramatiikkaa ei puutu, jos Pike on kumppanina” ja ”Piken kanssa suhde on aina intohimoinen, mutta jää usein valitettavan lyhyeksi”. Piken kumppanille ei osoiteta velvoitetta huolehtia tämän tarpeista, vaan sen sijaan vihjataan, että miehen kannattaisi suojella itseään tältä ”täysillä riitelevältä” naiselta:

Tämä näyttävä ja upea nainen nauttii huomiosta elämän estradeilla, mutta kaipailee silloin tällöin yksityisyyttä, jopa siinä määrin, että kumppanin on parempi pysyä etäällä. (PY, 115.)

Ruudut ovat kokeilun- ja seikkailunhaluisia. Sekä ruutumiehen että -naisen äärikokemusten kaipuu karrikoidaan samaan tapaan, tosin ruutunainen rajoittuu vain seksikokemuksiin, ja ruutumiehen kerrotaan tarvitsevan extreme-kokemuksia myös seksielämän ulkopuolella. Toi-

nen mielenkiintoinen ero on se, että kun ruutunaisessa ei ole muita ulottuvuuksia kuin loputon vaateliaks seksuaalisuus, ruutumiehessä on myös inhimillinen ja haavoittuva puoli: ”Loputon äärikokemusten metsästäminen voi polttaa Ruutumiehen loppuun ja hänet voi joskus löytää selibaattilupauksen tehneenä munkkiluostarista.”

Tässäkin tyyppiparissa kirjoittaja topikalisoii sitä, miten ja millä ehdoilla mies voi olla tyytyväisin ja onnellisin. Miestyypin kumppania puhutellaan suoraan ja hänelle annetaan tähän liittyviä neuvoja. Ruutunaisen onnellisuus taas ei näyttäytyä pohdintaa vaativana aiheena, ja sen sijaan huomion kohteena on kumppanin tai yleensä miesten kokemus tästä naistyyppistä. Kumppanin osuuteen ruutunaisen onnellisuudessa tosin viitataan viimeisessä lauseessa, jossa se on kätkeytyä attribuuttirakenteeseen ”hyvin tyydytetty”. Lauseessa on kuitenkin puheenaiheena se, mitä Ripsa kykenee tekemään kumppaninsa hyväksi.

Hyvin tyydytetty Ripsa kykenee huolehtimaan kumppaninsa tarpeista muillakin elämän osa-alueilla. (PY, 115.)

Ristit ovat estottomia ja luonnollisia. Ristimies kuvataan alkuvoimaiseksi ja maanläheiseksi luolamiestyypiksi, ristinainen keinotekoista koristautumista kaihtavaksi, luonnon kiertokulkuun voimakkaasti reagoivaksi olennoiksi. Kummastakin kirjoitetaan hyväksyvään sävyyn, ilman terävää ironiaa. Risti-Repaa kuvataan enemmän naisen näkökulmasta kuin muita miestyyppejä. Pohditaan sitä, miten jotkut naiset kokevat ristimiehen seksiobjektiksi sekä sitä, miten tulla toimeen ärsykeisiin suoraviivaisesti reagoivan miehen kanssa.

Ristimiestä ei siksi kannatakaan turhanpäiten kiusata kävelemällä vähäpukeisena hänen ohitseensa, sillä hän tulkitsee sen helposti pikapanotilaisuudeksi. (PY, 113.)

Risti-Ritu on ainoa kokonaan myönteisessä valossa kuvattu naistyyppi; kaikissa muissa konstruoiuu naisen keskeiseksi ominaisuudeksi pinnallisuus, itsekkyyä, kovuus, vaativuus tai laskelmoivuus, ilman selittelyä tai puolustelua. Toisin kuin muissa naistyypeissä, Ristinaisen kuvauksessa kerrotaan myös sisäisestä kokemuksesta: ”Ritun mielestä eroottisin paikka on

sauna”; ”Ritu rakastaa maalla olemista”.⁵ Ritun kumppanille myös tarjotaan tietoja ja keinoja tämän naistyyppin onnellistuttamiseksi. Miestä ei kuitenkaan puhutella suoraan, ja toimijuus kätketään nollapersoonaan tai passiiviin.

Ritun saa helpommin kellistettyä sammalvuoteelle kuin satiinilakanalle.
(PY, 116.)

Jos seksipuuhiiin ryhdytään makuuhuoneessa, voi tarvittavan kipinän antaa videokamera, jolla korvataan puuttuvat silminnäkiät. (PY, 116.)

Jäljellä olevat kaksi maata ovat erityisen mielenkiintoisia, koska ne ovat ”ylimääräisiä”, eivätkä kirjoittajat ole niissä valinneet nais- ja miesmaille teemaksi jotain yhteistä ominaisuutta. Syntyy vaikutelma, että nämä tyytit edustavat piirteitä, jotka ovat tyyppillisiä kyseiselle sukupuolelle, eivätkä yleisinhimillisiä. Mies- ja naistyyppien välille syntyy jyrkkä kontrasti siinä, miten niitä arvotetaan.

Jokeri-Jeppe ja Valtti-Ville ovat molemmat kuvia tavallisista miehistä, joilla ei ole mitään erikoisia tai äärimmäisiä ominaisuuksia. Jokeri-Jeppeä luonnehditaan tasapainottelevalla otteella ja toisaalta-toisaalta-retoriikalla: Jokeri-Jeppe on paikalla melkein aina silloin, kun tarvitaan; Jeppe ajattelee yleensä ensin kumppaniaan, mutta ei Urheiluruudun aikaan; Jeppe pyrkii puhtauteen, mutta kulkee joskus risaisissa verkkareissa; Jeppe pitää seksistä, mutta se ei ole hänelle pääasia. Valtti-Ville taas nimetään ”perinteiseksi perusmieheksi”, johon ”voi luottaa kuin peruskallioon”. Hän on jäyhä, yksivakainen ja rehellinen. ”Hillityn, hallitun ja miehisen ulkokuoren alla sykkii pehmeä sydän vain omalle kumppanille.” (PY, 113-114.)

Näiden sydäntälämmittävien kuvausten jälkeen lukijan hiukset nousevat kauhusta pystyyn, kun hän saa tietää, millaisia ovat perusmiesten vastineet Jokeri-Jatta ja Valtti-Vilma.

Jokeri-Jatta on pihtarin perikuva. Seksi on kaupankäyntiväline. Joskus kumppani joutuu ostamaan sitä kalliillakin hinnalla. (PY, 116.)

⁵ Koska turhamainen Hertta-Hapa taas on ainoa negatiiviseen sävyyn kuvattu miestyypin, tätä voisi pitää vihjeenä siitä, että jonkinlainen luonnonläheinen yksinkertaisuus on sukupuolesta riippumatta tärkeä arvo tämän oppaan ihmiskuvassa.

Valtti-Vilma haluaa täydellisen kodin, täydellisen miehen, täydelliset lapset, täydellistä seksiä. (PY, 117.)

Vilma vaatii myös kumppaniltaan täydellisyyttä... hänen toinen puolikkaansa ei kulje julkisilla paikoilla vanhassa tuulipuvussa ... (PY, 117.)

Jokeri-Jatta ja Valtti-Vilma ovat yhdestä tai kahdesta epämiellyttävästä ominaisuudesta koostuvia tyyppejä, toisin kuin Jeppe ja Ville, joiden kuvauksissa kootaan yhteen useita miellyttäviä tai hellyyttäviä piirteitä. Jatta on seksikielteen ja laskelmoiva, Vilma on perfektionistinen kontrolloija. Vilma-kappale – ja samalla koko Räsypokka-jakso – päätetään toteamukseen, jossa kontrastoidaan naistyyppin kireä kontrolloivuus implikaatioon rennosta, sallivasta ja rakastavasta mieskumppanista.

Täydellisen Vilma-naisen sisältä löytyy omat puutteensa, jotka tekevät hänestä kumppanin mielestä rakastettavamman. (PY, 117.)

Olen edellä vertaillut mies- ja naistyyppien kuvauksia hahmotellakseni niissä rakentuvia moraalisia arvotuksia. Seuraavaksi analysoin sitä, miten pragmaattisen modaalisuuden ilmauksilla tuotetaan sukupuolten representaatioita ja arvotuksia. Aloitin analyysin laskemalla ja taulukoimalla kaikki pragmaattisen modaalisuuden ilmaukset kolmenlaisissa esiintymissä: 1) mies- ja naistyyppien kuvauksissa, 2) viittauksissa partneriin sekä 3) ohjeissa ja puhutteluissa.

Modaalisuuden analyysissä nousee esiin muutama mielenkiintoinen piirre. Ensimmäkin pragmaattisen modaalisuuden ilmaisuja käytetään miestyyppejä kuvattaessa huomattavasti enemmän kuin naistyypeissä. Pragmaattisen modaalisuuden yksi retorinen ulottuvuus on subjektiivisuuden tuottaminen (ks. Veijola 1997, 147-149). Kun miestyyppeihin liitetään enemmän täytymisen, kykenemisen, tahtomisen ja osaamisen ilmauksia, sisäinen kokemusmaailma nousee niissä enemmän esille kuin ulkokohtaisesti kuvatuissa naistyypeissä.

Huomionarvoisin piirre modaalisuuden lajien jakautumisessa oli epäsuhta tahtomisen /haluamisen modaali-ilmausten jakaantumisessa sukupuolten kesken. Tahtomisen, haluamisen – ja haluamiseen läheisesti liittyvän *tarvitsemisen* – ilmaukset kasaantuivat miestyyppeiden

kuvauksiin. Miesten haluihin ja tarpeisiin saatetaan viitata myös käänteisellä sanastolla: miehelle *riittää* jokin.

Joskus Ruutumiehelle riittää pelkkä visuaalinen stimulantti. (PY, 112.)

Hän (Ristimies) ei tarvitse kiihottuakseen striptease-esitystä, riittää kun hipaiset hänen hikistä pintaansa. (PY, 112.)

Miehen tarvitseminen ja haluaminen esitetään tavalla, joka asettaa kumppanille haasteen niiden toteutumisesta. Miestyyteistä kaikkein kielteisimminkin kuvatussakin haluaminen liittyy myönteisiin tavoitteisiin, ja näyttää näin perustellulta ja tärkeältä.

Herttamies janoaa jatkuvaa huomiota. Hän tarvitsee kumppaninsa ihailua ja mieskunnan ylistystä villiintyäkseen ja pitääkseen yllä seksuaalista halukkuutta. (PY, 111.)

Naismaissa ei esiinny haluamisen modaliteetteja, jotka viittaisivat naisen omiin tarpeisiin, ja jotka implikoitaisiin myönteisiksi ja partneria velvoittaviksi. Yhdessä naismaissa haluaminen mainitaan, mutta ironisesti ja etäännyttävästi.

Valtti-Vilma haluaa täydellisen kodin, täydellisen miehen, täydelliset lapset, täydellistä seksiä. Hän on lukenut kaikki parisuhdeoppaat ja haluaa kehittää itseään ja kumppaniaan, välillä myös vastoin kumppanin tahtoa. (PY, 117.)

Naisen halu on tässä vain harhautunutta kunnianhimoa. Asiantuntija-kirjoittaja ei asetu ymmärtämään tai tukemaan Valtti-Vilman haluamista, vaan kuvaa sitä kriittiseen sävyyn. Kirjoittaja ei myöskään velvoita kumppania vastaamaan haluun, vaan päinvastoin asettuu kannanotollaan suojelemaan tätä siltä:

Seksiä harrastetaan tarkasti laaditun suunnitelman mukaisesti juuri oikeassa valaistuksessa ja tunnelmassa, juuri oikeana hetkenä. Tästä syystä Vilman kumppani voi joskus joutua kokemaan erektio-ongelmia, koska eihän kukkokaan käskien laula. (PY, 117.)

Edellistä tapausta lukuunottamatta naisen haluun viitataan ainoastaan kohdissa, jotka liittyvät miehen tarpeisiin mukautumiseen:

Jos haluat tuottaa Ruutumiehelle maksimaalisen nautinnon, älä missään nimessä toimi kuten edellisellä kerralla. (PY, 112.)

Jokeri-Jeppe on ihannepuoliso hänelle, joka ei halua keskustella seksin jälkeen, koska kuorsaus alkaa takuuvarmasti minuutin jälkeen. (PY, 113.)

Tarvitsemisen ja haluamisen sijasta naisrepresentaatiossa korostuu *vaatiminen*. Vaatimisen voi katsoa olevan täytymisen modaaliteetin interpersoonainen kääntöpuoli. Kun naistyypeistä kerrottaessa viitataan miespuoliseen kumppaniin, täytymisen ja vaatimisen sanastoa käytetään paljon.

Pikellä ei ole käyttöä kiltille ja arkiselle miehelle. Miehen pitää olla aina tarvittaessa juhlakunnossa, niin ylä- kuin alapäänkin osalta. (PY, 115.)

Jatan kumppanin pitää olla ahkera... (PY, 117.)

Kumppanina Hantta on esittelykelpoinen, ja sitä hän vaatii myös toiselta. (PY, 114)

Valtti-Vilma vaatii myös kumppaniltaan täydellisyyttä. (PY, 117.)

Räsypokka-miestyyppit taas eivät vaadi naisilta mitään, ainakaan itse. Miesten tarpeet ja toiminnan edellytykset sen sijaan vaativat:

Patamiehen uskollisuuden vaateena on kumppanin suostuminen mielikuvituksellisiin seksileikkeihin. (PY, 111.)

*Tämä miestyyppi on erittäin altis seksuaaliselle haluttomuudelle, koska **seksi vaatii** aina oikean tunnetilan ja ympäristön. (PY, 111.)*

Vaatimukset ilmaistaan nominaalistuksina, jotka piilottavat vaatijan. Ensimmäisessä esimerkissä luodaan etäisyyttä inhimilliseen toimijaan myös suhdeprosessilla. Suhdeprosessi implikoi, että kyseessä oleva *vaade* on asiointi, joka on olemassa inhimillisistä valinnoista ja toiminnasta riippumatta. Interpersoonaiselta kannalta vaatijaksi tai kehottajaksi voi katsoa asiantuntijan, joka puhuttelee naista välittääkseen tietoa miehen tarpeista. Räsypokkajaksossa naista puhutellaan useasti suoraan, joko imperatiivimuodossa (”Älä hermostu, jos hän kieltäytyy”) tai muuten velvoittavaan sävyyn (”...Herttamies pitää pystyä hurmaamaan yhä uudestaan, jos mieli petipuuhiin.”) Miehiä puhuteltiin harvemmin, ja silloinkin velvoittavuutta pehmentävään tyyliin: ”Muistutus Ristimiehelle: esileikkikin on erotiikkaa.”

Tämän analyysin tarkoituksena oli selvittää, rakentuuko sukupuolten representaatioissa parisuhdekäyttäytymiseen liittyviä ja moraalisen arvottamisen kannalta olennaisia eroja, jotka puolestaan rakentaisivat kuvaa muuttumisen tarpeesta. Miestyyppien kuvaukset ylipäänsä olivat huomattavasti myönteisempiä kuin naistyyppien kuvaukset. Naistyyppit kuvattiin koviksi, vaativiksi ja epäemotionaaliksi. Miehet näyttäytyivät paljon tunteellisempina, herkempinä ja haavoittuvaisempina. Vaikka miesten hyvinvointi konstruoidaan tekstissä naisen toiminnasta riippuvaiseksi, miehet eivät kuitenkaan näyttäytyä vaativina kuten naiset, ainoastaan tarvitsevinä.

Räsypokka-katkelmassa tiivistyi hieman kärjistetyllä, mutta edustavalla tavalla useita Pysytään yhdessä –oppaan mies- ja naiskuvan piirteitä. Samanlaisia painotuksia löytyi toisestakin aineistoni oppaasta. Analysoin seuraavaksi otetta kirjasta Lujan liiton salaisuus. Huomion kohteena on, miten miehen ja naisen toimintaa ja motivaatiota kuvataan ja arvotetaan.

Jos vaimo odottaa miehensä muistavan omat ja läheisten merkkipäivät, hän saa ajoissa aloittaa ankaran valmennuksen. Miesten kulttuuriin kun harvoin kuuluu korttien ja lahjojen lähettely omalle saati puolison suvulle. Miehen on puolestaan turha luulla, että auto on tankattu saati pesty, kun hän lähtee aamulla työmatkalle. Tankin kuva vilkuttelee janoisen oloisesti aamuviideltä ja vaimo nukkuu, niin ettei voi edes murahtaa asiasta. (LLS, 69-70.)

Tämä ote on luvusta, jonka nimi on ”Naisena ja miehenä”, ja joka käsittelee sukupuolierojen aiheuttamia vaikeuksia ymmärtää kumppania sekä sukupuolirooleja parisuhteessa. Yksi huomionarvoinen piirre tässä katkelmassa on lukijan sympatioiden ohjaileminen yleis-

nen/yksityinen–tasojen sekä läheisyyden ja etäisyyden vaihtelulla. Tässä toistuu jälleen ai-neistossani tavallinen käsittelytapa: jotain teemaa tarkastellaan vuoron perään kummankin sukupuolen kannalta. Puolestaan-sana antaa ymmärtää, että tässä rinnastetaan kaksi vertailu-kelpoista tilannetta kummankin osapuolen kannalta, vaikka laiminlyönteinä esitetyt tapaukset ovat varsin erilaisia: kohtelias perinnäistapa, jota ihmiset sukupuolesta riippumatta noudatta-vat vastavuoroisesti, ja yksittäistapauksena kuvattu tilanne, jossa mies kärsii naisen laimin-lyönnistä.

Naisen näkökulmaa ei oikeastaan edes kuvailla, vaan siihen vain viitataan taustaoletuksena asiantuntijan esittämässä ”lainalaisuudessa” (”Jos nainen odottaa ...hänen täytyy...”). Naisen kokemus jää siis etäännytyksi. Tekstin alkutilanteessa topikalisoituu se, että naisella on kumppaninsa suhteen erheellisiä ajatuksia ja tavoitteita: nainen erehtyy, kun hän luulee voi-vansa saada miehensä muistamaan merkkipäivät. Huomion kohteeksi ei nouse se, miltä nai-sesta tuntuu, kun hän ei saa haluamaansa.

Toisin on laita, kun kuvaillaan tilannetta, jossa mies on laiminlyöty osapuoli. Mies ei saa osakseen kritiikkiä siitä, että hän odottaa liikaa tai ”luulee turhia”. ”*Miehen on turha luulla*” on pikemminkin sisäinen fokalisaatio turhautumisen kokemukseen; se avaa sitä, mitä äkä-mystynyt mies miettii itsekseen autossa istuessaan. Se täydentyisi ehkäpä tähän tyyliin: ”Vaimon tuntien oli turha luulla, että hän olisi hoitanut tämän asian”. Miehen näkökulma taas esitetään aistivoimaisesti kuvatun yksityisen tapauksen kautta: ”*Miehen on puolestaan turha luulla, että auto on tankattu saati pesty, kun hän lähtee aamulla työmatkalle. Tankin kuva vilkuttelee janoisen oloisesti aamuviideltä ja vaimo nukkuu, niin ettei voi edes murahtaa asi-asta*”. Tässä on jälleen esimerkki siitä, miten sisäisen fokalisaation avulla kohdennetaan huomio miehen kokemusmaailmaan ja näytetään, miten naisen vääränlainen käytös vaikuttaa kumppaniin. Tarkemmin ja vetoavammin kuvattu kokemus näyttäytyy vertailuasetelmassa väistämättä myös tärkeämmältä.

Ilmaisut ”omalle saati puolison suvulle” ja ”tankattu saati pesty” kertovat paljon siitä, miten kuvattua toimintaa tekstissä oikeutetaan ja arvotetaan. Saman ilmaisurakenteen käyttö luo symmetrian ja sitä kautta tasapuolisuuden vaikutelmaa, vaikka oikeastaan se toimii näissä kahdessa kuvauksessa retorisesti aivan vastakkaisilla tavoilla. Ensimmäisessä tapauksessa se laajentaa mieheen kohdistuvaa vaatimusta niin, että se alkaa näyttää suorastaan kohtuuttomal-ta (*korttien ja lahjojen lähettely omalle saati puolison suvulle*). Sen sijaan naisen tapauksessa

saati-rakenne saa naisen vaikuttamaan syyllisemmältä ja tähän kohdistuvan vaatimuksen oikeutetummalta – nainen ei ole edes tankannut autoa, vaikka (kuten ilmaisussa implikoituu) häneltä olisi kohtuuden nimissä voinut odottaa tankkaamisen lisäksi myös auton pesemistä.

Asiantuntija myös selittää, miksi toive miehen muuttumisesta on turha: kyseinen käyttäytymismalli ei kuulu *miesten kulttuuriin*. Tässä kohden ei siis mobilisoida selitysmallia, jonka mukaan mies on avuton ja kykenemätön kontrolloimaan käyttäytymistään, vaan ajatusta hänen kuulumistaan toisenlaiseen kulttuuriin, jonka tavat ovat toiset kuin – niin, missä? Naisten kulttuurissa vai kaikkien yhteisessä kulttuurissa? Jos merkkipäivien muistamisen katsotaan kuuluvan odotuksiin, jotka kohdistuvat kaikkiin kulttuurin jäseniin, silloin tässä konfliktissa eivät olekaan vastakkain miesten kulttuuri ja naisten kulttuuri, vaan miesten kulttuuri asettuu ”yläkulttuuriksi”, jonka säännöt oikeuttavat kaikille kuuluvista säännöistä poikkeamisen. Naisten kulttuurilla ei tässä tekstissä ole samanlaista painoarvoa.

Mieheen kohdistuvan vaatimuksen luonnehdinta muuttaa muotoaan retorisesti mielenkiintoisella tavalla. Alussa puhutaan *omien ja läheisten merkkipäivien muistamisesta*, mutta seuraavassa virkkeessä, jossa kirjoittaja selittää miehen käytöstä, vaatimus muotoillaankin sanoilla *korttien ja lahjojen lähettely omalle saati puolison suvulle*. Ensimmäisen ilmauksen mentaalinen prosessi (*muistaminen*) vaihtuu materiaaliseksi prosessiksi (*lähettely*), jolloin syntyy vaikutelma, että kyse ei olekaan emotionaalisesti merkittävästä asiasta, vaan triviaalista tavan noudattamisesta. Verbijohdos *lähettely* antaa myös vaikutelman vähämerkityksisestä toiminnasta. Alkutilanteessa laiminlyönnin kohteeksi määrittyvät *läheiset*, lopputilanteessa *oma ja puolison suku*, jolloin merkkipäivien muistaminen ei enää liitykään läheisimpien ihmissuhteiden hoitamiseen. Näin miehen laiminlyönti alkaa näyttää huomattavasti vähäpätöisemmältä. Merkkipäivien muistaminen konstruoituu monenlaisin kielellisin keinoin vain pinnalliseksi rituaaliksi eikä esimerkiksi läheisistä välittämiseksi, ja näin mieskuvan positiivisuus ei vaarannu.

Kun kirjoittaja ilmoittaa, että nainen saa ajoissa aloittaa *ankaran valmennuksen*, neuvo on sävyiltään sarkastinen. Kirjoittajahan ei tässä yhteydessä mobilisoi representaatiota miehen lapsenomaisesta avuttomuudesta, vaan hän perustelee miehen käytöstä *miesten kulttuuriin* kuulumisella. Nainen on siis tässä tekstikohdassa se, joka ilmeisesti pitää miestä valmennettavana tai kasvatettavana lapsena, ja sarkasmi kohdistuu häneen. Samalla viitataan parisuhdekirjoittelussa usein toistuvaan käsitykseen, jonka mukaan naiset ovat innokkaita muutta-

maan ja ”kouluttamaan” miestä. Tätä käyttäytymismallia kritisoidaan parisuhdeoppaissa yleensä jyrkästi. Kun tämä representaatio herätetään tässä yhteydessä, nainen näyttäytyy negatiivisessa valossa, vaikka puheena on miehen vähemmän ihanteellinen käytös. Tässä tekstikohdassa on mielenkiintoisinta se, miten miehen ja naisen käyttäytyminen asetetaan retorilla valinnoilla aivan erilaiseen valoon. Miesdiskurssissa säilyy vilpittömyyden ja hyvántahtoisuuden piirre, samalla kun naisesta rakennetaan kuvaa suhteen dominoivana, kontrolloivana ja ehkä myös itsekkyyteen taipuvaisena osapuolena.

Luvussa 4.1 olen tarkastellut sitä, miten tekstissä rakennetaan vastuullisuutta ja muuttumisen vaatimusta joko presuppositioiden tai representaatioissa syntyvien moraalisten arvoitusten kautta sekä sitä, rakentuuko tekstiin sukupuolittuneita erontekoja. Havaitsin, että fokalisaatiolla ja tekstuaalisella ensisijaistamisella tuotettiin sellaista arvojärjestystä, jossa miehen tarpeet asettuvat tärkeämmiksi. Miehiä myös representoidaan kautta linjan myönteisemmässä valossa kuin naisia.

4.2 Muuttumisvaatimusten pragmaattinen perustelu

Edellä käsittelin sitä, miten muutosodotusten sukupuolittuminen nojautuu moraaliseen ”perusteeseen”: kumpi osapuoli on kauempana näiden oppaiden ideaalista, ja kumman siis on syytä muuttua? Tässä alaluvussa lähdän seuraamaan pragmaattisempaa reittiä, jota viitoittavat eri keinot tuottaa kykenevyyttä itsekontrolliin ja muuttumiseen. Toisinaan näitä asioita konstruoidaan sukupuolierojen representaatioilla, toisinaan syyntakeettomuus tai itsekontrollikyky vain piilotetaan tekstiin implisiittiseksi oletukseksi.

4.2.1 Itsekontrollin ja muuttumiskyvyn presupponointi

Tutkin nyt Lujan liiton salaisuus –kirjan lukuja tunteiden ja tahdon ilmaisemisesta (ks. s. 32–33) siltä kannalta, miten niissä rakennetaan kykyä itsereflektioon, muuttumiseen ja vastuunkantamiseen. Aiemmin (alaluvussa 4.1.1) tarkastelin näitä otteita analysoimalla sitä, miten näkökulmavalinnoilla ohjataan lukijan empatioita ja rakennetaan arvojärjestyksiä. Nyt analysoin kohtia, joissa fokalisaatiolla ja muilla implisiittisellä tasolla toimivilla retorilla keinoilla rakennetaan käsityksiä vastuullisuudesta ja ”syyntakeettomuudesta”.

Rinnastan seuraavaksi kaksi sukupuolittuneesta itseilmaisun vaikeudesta kertovaa otetta, jotka tarjoavat vertailuasetelman. Kummankin sukupuolen kerrotaan kärsivän rajoittavista sukupuolirooleista:

Monelle naiselle oman tahdon löytyminen on työn ja tuskan takana. Hän ei yrittämälläkään keksi, mitä hän itse haluaa. Naisten kasvatus on opettanut ottamaan huomioon toisten tarpeet ja laiminlyömään omat tarpeet. ... Jos sen löytääkin, niin syyllisyys lannistaa ääneen sanomisen.

Suomalaisen miehen on vaikeampi huomata saati kertoa, milloin hän on peiloissaan, suuttunut, hämmentynyt tai ihastunut. Perinteisesti miehet ovat tottuneet kätkemään etenkin herkäät tunteensa karun kuoren alle.... Vihan ilmaisut ovat Pohjolan perukoilla usein ainoa sallittu tunteen ilmaisu.

Vaikka lähtökohdat näyttävät melko samanlaisilta, naisiin ja miehiin kohdistetaan sangen erilaisia odotuksia, kuten näistä hieman myöhemmin seuraavista esimerkkilauseista voi huomata:

Jos näihin tunteisiin pääsee edes hiukan kiinni, niistä voi kertoa puolisolle minä-kielellä ilman, että toinen loukkaantuu.

Jos vaimo olisi etukäteen esittänyt toivomuksensa, mieskin olisi saanut pienen vihjeen, mitä armaan päässä liikkui.

Ensimmäisessä esimerkissä on aikamuotona preesens, joka sijoittaa toiminnan nykyisyyteen tai tulevaisuuteen, toisessa esimerkissä menneisyyteen viittaava konditionaalinen perfekti. Miehelle siis annetaan myönteinen toimintamalli, naiselle taas moite vääränlaisesta käyttäytymisestä. Huomionarvoinen ero näiden välillä on sekin, että ensimmäinen koostuu kahdesta ns. nollapersoonalauseesta⁶, jotka ”kutsuvat” lukijaa samastumaan (sijoittamaan itsensä lauseen subjektin paikalle) ja jälkimmäisen virkkeen ensimmäisessä lauseessa on subjektina *vaimo*, joka joutuu sekä kirjoittajan että tekstin miehen arvioinnin kohteeksi. Tässä näkyy taas edellä

⁶ Nollapersoonaa tarkoittaa sitä, että lauseesta, jonka predikaattiverbi on yksikön kolmannessa persoonassa, puuttuu subjekti.

puheena ollut tendenssi käsitellä miesten ongelmia empaattisesti ”sisältä päin” ja naisten ongelmia ulkoa päin, kriittisesti.

Vaikka jonkinasteista muutosta toivotaan molemmilta sukupuolilta, muuttumisesta luodaan aivan erilainen kuva miehillä ja naisilla. Seuraavat ohjeet on suunnattu miehille:

Suuttuneen on hyvä kysyä itseltään: Mistä olen kärtyisä? Mitä minä tarvitsen? Yleensä vastaus löytyy varsin läheltä: Olen väsynyt, nälkäinen, yksinäinen, huollissani, surullinen, ahdistunut. Tarvitsen lepoa, ruokaa, aikaa, läheisyyttä, lohdutusta. Jos näihin tunteisiin pääsee edes hiukan kiinni, niistä voi kertoa puolisolalle minä-kielellä ilman, että toinen loukkaantuu. Päinvastoin puhuminen lähentää ja rohkaisee yhdessä etsimään tietä eteenpäin.

Miehen muuttumisessa asiantuntija-kirjoittaja on mukana empaattisena kannustajana. Hän myöntää muutosprosessin vaikeuden ja palkitsee miestä kuvaamalla tämän myönteiseksi muutosvoimaksi. Miehelle esitetään toimintamalli, jota noudattamalla hänestä tulee parisuhteen sankari. Parisuhteen parantuminen on kuitenkin vain sivutuote, ja tärkein hyöty tulee miehen oman olon parantumisesta. Mieheltä ei edellytetä onnistumista, eikä miehen onnistumista aseteta parisuhteen parantumisen edellytykseksi, kuten naisen kohdalla.

Siinä missä asiantuntija motivoi miestä lähteen äärelle pääsemisellä (kappaleessa 1 : 2), tarjoaa resurssiksi minä-kieltä ja taluttaa kädestä pitäen kiertomatkalle omaan sisimpään, nainen saa evääksi vain toteamuksen:

Suhde muuttuu tyydyttävämmäksi, kun vaimo alkaa sanoa: Minä tahdon... Minä en toivo... Haluaisin... Silloin on mahdollista etsiä ratkaisuja, joissa molempien puolisoitten toiveet toteutuvat. Jos ei muuten, niin vuorotellen.

Naisen muuttuminen näyttää tässä yksinkertaiselta, tietoiselta valinnalta; muutoksen toteuttamatta jättäminen sanktioidaan ivalla, mutta muuttumista ei erikseen palkita arvostuksella. Naiselle ei osoiteta myötätuntoa eikä hänen sisäistä kokemustaan pohdita; sitä vain kuvataan ulkoapäin. Huomiota ei uhrata siihen, miten vaikeaa muuttuminen naiselle olisi. Muutosta ei perustella naisen omalla edulla, vaan suhteen ja ”molempien” hyötymisellä. Naisen muuttuminen myös asetetaan itsestäänselvästi parisuhteen parantumisen edellytykseksi, kun miestä

motivoitiin omalla hyvinvoinnilla. Muutoksen vaikeutta ei pohdita, eikä siihen tarjota ymmärrystä ja tukea. Naisilta yksinkertaisesti edellytetään itsensä muuttamista.

Kykyä tai pikemminkin kyvyttömyyttä tiedostamiseen ja vastuunottamiseen tuotetaan myös sillä, miten toimijuutta hämärretään sellaisissa kohdissa, joissa kuvataan ei-toivottavaa käyttäytymistä. Samalla tämä tietenkin osaltaan tuottaa miesdiskurssia, jossa negatiivisia puolia on häivytetty. Miesten väkivaltaista tai muuten vihamielistä käytöstä käsiteltäessä inhimillinen toimija saatetaan häivyttää kokonaan joko nominaalistuksiin⁷, tai toimintaa kuvataan prosesseina, joiden osallistujina on muunlaisia ei-inhimillisiä abstraktioita.

Viha ruokkii vihaa, väkivalta kasvaa joka lyönnillä.

Parisuhteessa saattaa olla rikas suuttumuksen ja ivan sanasto.

Miehen osallisuus tekstissä esiintyviin prosesseihin tuodaan esiin vain kolmessa virkkeessä: kun hän ei huomaa tunteitaan eikä osaa kertoa niistä,

Suomalaisen miehen on vaikeampi huomata saati kertoa, milloin hän on peloisaan, suuttunut, hämmentynyt tai ihastunut.

kun hän kätkee herkkiä tunteitaan perinteisen käytösmallin pakottamana,

Perinteisesti miehet ovat tottuneet kätkemään etenkin herkät tunteensa karun kuoren alle.

ja kun hän itsekin piileskelee valepuvussa.

Viha on oikeastaan valepuku, jonka sisällä piilossa on haavoittunut puoliso.

Jonkinlaisesta agenttiivisesta toimijuudesta voidaan puhua vain toisessa esimerkkilauseessa. Kovin vastuullinen toimijuus ei välity siitäkään, mitä tunteiden purkautumisesta kerrotaan:

⁷ Nominaalistus tarkoittaa sitä, että verbi on muutettu substantiiviksi: taistella → taistelu.

Perinteisesti miehet ovat tottuneet kätkemään etenkin herkät tunteensa karun kuoren alle. Lopulta ne voivat olla kuin suutariksi jäänyt kranaatti, joka yllättäen räjähtää väkivaltana tai karkaamisena.

Tässä ei suoranaisesti kerrota, kenelle kranaatin räjähtäminen väkivaltana tai karkaamisena on yllätys, naiselle, miehelle itselleen vai ehkä ulkopuoliselle tarkkailijalle. Koko kappale on kuitenkin kirjoitettu miehen näkökulmasta, mitä sisäisen fokalisaation käyttö ja miehen tunte-elämän yksityiskohtainen erittely korostaa, eikä siinä viitata naiseen tai muihin perheenjäseniin muuten kuin kohteina. Tässä kontekstissa on vaikea nähdä yllättäen-määreen liittyvän kenenkään muun kuin miehen sisäiseen kokemukseen. Miehen kyky reflektointiin, itsekontrolliin ja vastuuseen tulee samalla mitätöidyksi kuin ohimennen. Samassa kappaleessa tätä representaatiota tuotetaan myös eksplisiittisesti sanavalinnoilla: esim. ”*hallitsematon räjähdys*”.

Toinen yllätys kohtaa miestä seuraavassa kappaleessa:

Minä-kielen käyttäminen purkaa tehokkaasti kertojan voimakkaitakin tunteita ilman, että se loukkaa toisia. Sitä ei yllättävää kyllä huutaminen ja karjuminen tai tavaroiden heittelemineen lainkaan tee.

Yllättävyys voisi viitata myös miehen käytöksen motivaatioon. Ilmaisuu antaa ymmärtää, että väkivaltaisesti käyttäytyvä mies on sellaisen käsityksen vallassa, että juuri sillä tavoin hän purkaa parhaiten tunteitaan. Se, että väkivaltaisuus linkittyy näin tunteiden ilmaisuun, faktuaalista hienovaraisesti sellaista taustaoletusta, että väkivalta kumpuaa miehen tyydyttämättömistä tarpeista. Huomio ohjautuu pois siitä, että väkivaltaista käyttäytymistä voitaisiin selittää muutenkin, esimerkiksi pyrkimykseksi kontrolloida kumppania. Näin miesten väkivaltaa-kin pystytään käsittelemään ilman että aineistossa vallitsevaan positiivissävyiseen miesdiskurssiin tulee säröjä.

Yllättävää kyllä –ilmaisua voisi tulkita niinkin, että kirjoittaja tavallaan asettuu miehen asemaan ja eläytyy tämän ajatusmaailmaan – ja ikään kuin havahtuu sitten itsekin huomaamaan, miten asia oikein on. Tässäkin on esimerkki samastumiseen kutsumisesta sisäisen fokalisaation avulla.

Mieskuva säilyy passiivisena ja reflektiokyvyttömänä silloinkin, kun kuvataan myönteistä muutosta.

Rakkauden, pettymyksen, surun, pelon ja ilon tunteiden löytyminen oman kuoren sisältä on kuin lähteen äärelle pääsemistä. Elämä alkaa taas maistua eläimältä. Vierauden ja kyllästymisen tunne väistyy. Jälleen on mahdollista päästä lähelle puolisoa ja toisia ihmisiä.

Miehen kyky tai *mahdollisuus* tunteiden ilmaisemiseen avautuu tässä kappaleessa vasta monipuolisen pohjustuksen jälkeen. Sitä edeltää sisäinen muutos, joka tuntuu tapahtuvan itseltään; ainakaan mies itse ei ole aktiivinen toimija tässä prosessissa, vaan se esitetään nominaaliluksina. Ajan adverbti *jälleen* implikoi myös, että puheena oleva asia ei ole mahdollinen *ennen kuin* aiemmissä virkkeissä kuvatut edellytykset ovat toteutuneet. Mies näyttää kykenevän vaikuttamaan sisäisen maailmansa tapahtumiin yhtä vähän kehittyessään toivottuun suuntaan kuin luisuessaan epäsuotuisaan käyttäytymiseen.

Samoin kuin Lujan liiton salaisuus –kirjassa, aineistoni toisessakin oppaassa oli tavallista, että miehen toimijuutta häivytetään, kun puheena ovat vähemmän toivotut käyttämispiirteet. Esimerkiksi sen parisuhdeväkivaltaa käsittelevässä luvussa sukupuolen suhdetta väkivaltaisuteen luonnehditaan näin:

Väkivalta yhdistetään helpommin miehiin, mutta myös nainen voi olla väkivaltainen. Se on yksilöllinen ominaisuus, ei sukupuoleen sidottu. (PY, 129.)

Naiset ja väkivalta liitetään yhteen leimaavalla suhdeprosessilla, mutta mies on materiaalisen prosessin⁸ (*yhdistämisen*) kohteena passiivimuotoisessa lauseessa. Lauseessa ei topikalisoitu se, että miehet saattavat käyttäytyä väkivaltaisesti, vaan se, että he joutuvat kyseisen määritellyn kohteeksi.

⁸ Kyseessä on ns. *kieliopillinen metafora*, jossa jotain ilmiötä kuvataan sille luontevimmin sopivan prosessityypin sijasta jollain toisella prosessityypillä (ks. Karvonen 1991). Tässä esimerkissä käytetään materiaalista prosessia mentaalisen prosessin asemasta ("väkivalta **yhdistetään** helpommin miehiin" vs. esim. "miesten **ajattelaa**n olevan väkivaltaisempia") Mentaalinen prosessi asemoisi miehet arvioinnin kohteeksi, mutta materiaallinen prosessi synnyttää konnotaation dynaamisemman toiminnan kohteeksi joutumisesta.

Olen tässä alaluvussa analysoinut sitä, miten kykyä itsekontrolliin ja vastuullisuuteen rakennetaan implisiittisellä tasolla. Aineistossani on tavallista, että miesten kyky kontrolloida toimintaansa implikoidaan vähäiseksi varsinkin silloin, kun puheena ovat negatiivissävyiset asiat. Naisten muuttumiskyky implikoidaan sen sijaan itsestäänselvyydeksi.

4.2.2 Sukupuolten representaatiot ja muuttumisvaatimusten pragmaattinen perusta

Seuraavaksi käsittelen sitä, miten erilaisilla sukupuolten ja sukupuolieron representaatioilla rakennetaan vastuullisuutta tai kykyä muuttumiseen. Analysoin tätä sukupuolten sisäisen maailman representaatioiden kautta.

Aineistossani usein vastaan tuleva piirre on, että miesten sisäiset kokemukset hahmotetaan fysiologis-biologisesta näkökulmasta, naisten mentaalista ja kulttuurisesta näkökulmasta – miehet konstruoidaan biologisiksi, naiset mentaaliseksi olennoiksi. Tämä näkyy jopa silloin, kun aiheena on naisen seksuaalisuus. Kun naisen seksuaalisuus konstruoidaan tunteista ja ruumiillisuudesta irralliseksi, se näyttäytyy tahdonalaisena ja helposti kontrolloitavana.

”Monta kertaa raskauden aikana ja synnytyksen jälkeenkin se tyydyttävä seksielämä koostui minun osaltani toisen tyydyttämisestä. Minusta se on aiheellista ja oikein. Ei sitä kumppania sovi unohtaa, jos vain itse jaksaa. Itselläni on ollut helppo raskaus, synnytys ja vauva. Jos olisi toisin, en ehkä olisi jaksanut ajatella miestäni samalla tavalla kuin nyt.” (Vauvan äiti) (PY, 102-103.)

Niinkin ruumiilliseen toimintaan kuin seksiaktiin viitataan tässä mentaalilla prosesseilla: *ajatella, ei sovi unohtaa*. Fyysiset ja emotionaaliset aspektit rajautuvat pois myös lauseessa *”...tyydyttävä seksielämä koostui minun osaltani toisen tyydyttämisestä”*, koska seksuaalisuus konstruoituu siinä eksistentiaaliprosessina.

Naisten sisäisen maailman tapahtumia käsiteltäessä puhutaan usein ajatuksista ja tulkinnoista silloinkin, kun olisi luontevaa konstruoida sisäinen tapahtuma luonteeltaan emotionaaliseksi.

Torjutuksi tuleminen otetaan helposti henkilökohtaisena loukkauksena. – Toisen haluttomuutta on usein vaikea käsittää, joten sivusuhde-epäilyt ovat tavallisia. (PY, 103.)

Tässä naisen kokemus miehen haluttomuudesta ja torjutuksi tulemisesta nähdään älyllisenä, ei tunneperäisenä. Nainen epäonnistuu miehen ymmärtämisessä ja hän epäilee (virheellisesti), että miehellä on sivusuhde. Näiden välille muodostuu tekstissä syy- ja seuraussuhde, mikä samalla implikoi, että naisen epäilyt ovat vääriä, perusteettomia. Naisen kokemus voitaisiin nimetä myös peloksi, mutta tekstissä ei edes vihjata siihen mahdollisuuteen, että tilanne voisi koskettaa naisen tunteita. Tässä ei puhuta loukkaantumisen tunteesta vaan siitä, että toisen tulkitaan käyttäytyvän loukkaavasti. Lisäksi jälkimmäinen lause etäännyttää ongelmaa ja sen kokemista pois yksittäisen naisen kokemusmaailmasta kolmella tavalla: nominaalistuksella (sivusuhde-epäilyt), suhdeprosessilla, joka häivyttää kokijan, ja viittauksella ongelman yleisyyteen. Ilmaisussa ”otetaan henkilökohtaisena loukkauksena” sisäinen kokemus ilmaistaan metaforisesti (ks. alaviite 8, s. 58) materiaalisena prosessina; tästä syntyy sellainen vaikutelma, että se on tietoinen ja kontrolloitu, itse valittu suhtautumistapa. Kun vastaavanlaisia ongelmia käsitellään kyseisessä luvussa miesten kannalta, se tehdään päinvastaisella tavalla: teksti fokalisoi miesten tunteisiin ja antaa miesten ”itse” kertoa, miten he asian kokevat.

Naisten tunne-elämän häivyttäminen tai muuntaminen luonteeltaan mentaaliseksi tai toiminnalliseksi on piirre, joka läpäisee kuta kuinkin poikkeuksettomana koko Pysytään yhdessä – oppaan. Toisessa aineistoni oppaassa naiskuva on pehmeämpi, ja siitä löytyy tunteellisiakin naisia. Siitäkin löytyy kuitenkin samanlainen tendenssi naisten tunteiden ”epäemotionaalistamiseen”. Analysoin nyt Lujan liiton salaisuus –kirjan lukua ”Tunteiden ilmaiseminen” (ks. s. 32-33) tunne-elämän sukupuolistumisen kannalta. Ensimmäinen ote on aivan luvun alusta.

Naiset ovat usein hyviä ilmaisemaan miehille tunteitaan. He itkevät, nauravat, heltyvät ja kipunoivat herkästi.

Tässä tunteiden luettelossa vastakkaiset ääritunteet seuraavat toisiaan (*itkevät, nauravat, heltyvät ja kipunoivat*), mistä syntyy dramaattinen, ehkä irrationaalinenkin vaikutelma. Naisten erilaisilla tunteilla kerrotaan olevan se yhteinen piirre, että ne esiintyvät *herkästi*. Määrittäessään vastakkaisten tunteiden luetteloa tavan adverbi *herkästi* tuntuu ensin niputtavan koko tunneskaalan yhteen ja irrottavan sitten nämä tunteet niistä syistä, jotka tunteita aiheuttavat –

sehän kertoo, ettei naisten tunteenpurkauksiin tarvita suurtakaan aihetta. (Tämä kuvaus tuo mieleen tavan, jolla edellä analysoidun Räsypokka-jakson ”Pata-Piken” dramaattista itseilmaisutyyliä kuvattiin.) Kaiken kaikkiaan kuvaus tuntuu nakertavan naisten tunteiden uskottavuutta ja tuo niihin hieman teatraalisen hehkutuksen makua. Joka tapauksessa kysymys on enemmän tunteiden ilmaisemisesta kuin niiden sisäisestä kokemisesta.

Miesten tunteita luettaessa ei kontrastoida vastakohtaisia tunteita. Se, että luettelo päätetään myönteiseen tunteeseen, ei mielestäni luo tällaista kontrastia.

*Suomalaisen miehen on vaikeampi huomata saati kertoa, milloin hän on pelois-
saan, suuttunut, hämmentynyt tai ihastunut.*

*Rakkauden, pettymyksen, surun, pelon ja ilon tunteiden löytyminen oman kuo-
ren sisältä on kuin lähteen äärelle pääsemistä.*

Miehen tunne-elämää kuvataan siten, että siihen tulee vakauden ja koherenssin tuntua (huolimatta siitä, että tiedostamattomina muhineet tunteet saattavatkin ajoittain räjähtää hallitsemattomasti). On myös paljonpuhuvaa, että naisten tunteet esitetään ulkokohtaisuuden konnotaatiota luovina käyttäytymisen prosesseina mutta miesten tunteet suhdeprosesseina (mies on peloissaan jne.). Suhdeprosessi tekee sisäisistä kokemuksista jotenkin intensiivisempiä ja painavamman oloisia – todellisempia. Myös se, että tunteet *löytyvät oman kuoren sisältä* (jossa ne piileskelevät, asustelevat valmiina) luo autenttisuuden ja stabiiliuden vaikutelmaa.

Naisten tunne-elämää näyttää siis määrittävän välineellisyys (ja ehkä myös kontrolloitavuus), riippumattomuus syistä (esim. tarpeista), pinnallisuus ja ailahtelevuus. Miesten tunteet vaikuttavat aidommilta, vakaammilta ja syvemmiltä. Tällaisen eronteon myötä voisi mahdollisesti implikoitua ajatus, että muuttuminen olisi naiselle pinnallisempänä ja ailahtelevampana olentona helpompaa. Naisten sisäisen kokemuksen riisuminen emootioista, joka oli tavallista varsinkin Pysytään yhdessä –kirjassa, luo sellaisen vaikutelman, että muuttuminen olisi naiselle vain asenteiden korjausta. Lisäksi tällaiset tunne-elämän representaatiot tuntuvat myös rakentavan sellaista arvojäsenystä, että miesten tarpeet ovat aidompia ja siksi ehkä arvokkaampia kuin naisten tarpeet.

4.3 Kortit kehiin!

Kuten luvun alussa kerroin, olen selkeyden ja yksinkertaisuuden vuoksi valinnut analyysiyksiköiksi ne tekstikohdat, joissa sukupuoli tulee esiin eksplisiittisesti. Tällä tavalla analysoitavan materiaalin määrä pysyi kohtuuden rajoissa, jotta se oli mahdollista analysoida kokonaisuudessaan yksityiskohtaisesti. Vastaan tuli kuitenkin useita kohtia, joiden sukupuolieroa ei tehty eksplisiittisesti, mutta kulttuurisen arkitiedon perusteella oli vaikeaa olla näkemättä kuvausta sukupuolittuneena. Jätin ne silti linjaukseni mukaisesti analyysin ulkopuolelle.

Tahdoin tehdä poikkeuksen Pysytään yhdessä –oppaan luvussa ”Kortit kehiin!”, jossa käsitellään vetäytymisen ja kommunikoinnin problematiikkaa. Asetelmaa ei sidota ääneenlausutusti sukupuoleen, mutta näyttää kuitenkin väistämättömältä, että tekstin kuvaama ristiriita ja sen käsittely hahmottuu lukijan mielessä sukupuolieron kautta (perustelen tätä alaluvussa 4.3.1). Tämä lyhyt luku on erityisen kiinnostava, koska siinä tiivistyy useita edellä analysoimiani teemoja. Teksti tarjoaa myös mahdollisuuden tarkastella retorisen kokonaisuuden rakentumista.

Kortit kehiin!

”Mitä mä nyt taas oon tehny? Mitä sä mökötät? Voisit nyt kertoa! Sä oot aina tollanen! Kauheen vaikee auttaa, jos ei taas tiedä mikä mättää. Ei aina tartte töllätä sitä telkkaria!” (Sirpa, 40 v.)

Toisen tekemisistä tai tekemättä jättämisistä suuttuvat helposti molemmat, ja välillä aivan turhaan. Vaikka puhuminen on tärkeää ja välttämätöntä, joskus on kyettävä antamaan toiselle rauha. Väärintulkintoja saattaa kuitenkin tulla, jos pelisäännöt eivät ole selvät.

”Kumppani viihtyi hyvin töissä, ja kotona se käperty omiin oloihinsa. Olin aivan varma, että kohta tulee pommi. Mun mielessä ei ollu olemassa muuta vaihtoehtoa kuin toinen nainen.” (Enni, 38 v., naimisissa, 1 lapsi)

”Olin just vaihtanu uuteen työpaikkaan. Vastuuta ja velvollisuuksia tuli paljon lisää, mutta myös haasteita. Kotona olin sitte ihan puhki ja halusin vaan olla rauhassa. Koko ajan oli huono omatunto, ku perheelle ei ollu riittävästi aikaa.”
(Timo, 40 v., naimisissa, 1 lapsi)

Aina syy kumppanin hiljaisuuteen ja vetäytymiseen ei ole parisuhteessa tai kumppanissa. Jokainen tarvitsee välillä omaa tilaa ja rauhaa. Usein toisen oman tilan tarve koetaan kuitenkin uhkaksi parisuhteelle. Tämä johtaa hillittömään kysymysten tulvaan, jolla halutaan kartoittaa, missä mennään ja onko tämä vaarallista. Turhat, kiivaat kysymykset eivät kuitenkaan helpota kumppanin oloa, vaan aiheuttavat kenties vain lisää ärsyyntymistä ja lisäävät halua paeta omaan maailmaan. Samalla tilanne aiheuttaa toiselle mielipahaa koska hän kokee itsensä ulkopuoliseksi, eikä edelleenkään tiedä syytä vetäytyvään käytökseen.

Avoin keskustelu avaa tilanteita, ja oman tilan tarvitsija saa rauhassa käpertyä itseensä, eikä loukkaa toiminnallaan kumppaniaan. Parisuhteessa pitää olla lupa tuntea välillä myös negatiivisia tunteita. Joskus voi tuntea itsensä myös räittäväsyneeksi ja haluta vain kaatua sänkyyn. Mutta mitä seuraa, jos kumppani on suunnitellut illan täyteen ohjelmaa? Mielipahan ja väärinkäsitykset voi selättää yhteisellä merkkikielellä. Tilanteissa, joissa keskustelu ei aina luista tai väsymys estää sen, voi avuksi ottaa itse kehitellyt kortit elämäntilanteen, parisuhteen ja tarpeiden mukaan.

Sivun laidassa on teksti:

Muista! Puhuminen on tärkeää, mutta kaikkien keskustelunkestävyys ei ole yhtä kova.

(PY, 42-44.)

Luku jatkuu ”lupakorttien” esittelyllä. Näissä korteissa olevien piirroshahmojen kuvailu sekä kuvatekstit ovat liitteessä 1.

4.3.1 Konfliktin sukupuolittuneisuus

Miehen vetäytymistäipumus ja puhumattomuus parisuhteessa sekä naisen halu keskustella ovat kulttuurissamme niin tuttuja parisuhdekäyttäytymisen representaatioita, että niitä ei voi sivuuttaa tätä tekstiä lukiessa. Tekstiä elävöittävät esimerkkisitaatit ohjaavat heti alkuun lukija hahmottamaan kuvatun konfliktin tässä perinteisessä sukupuolittuneessa valossa. Luku alkaa ”Sirpan” ja ”Ennin” syyttävillä ja epäilyksistä kertovilla puheenvuoroilla, ja niiden vastineeksi asetetaan ”Timon” näkökulma. Vaativuus ja kontrolloivuus liitetään yleensäkin nais-sukupuoleen tässä kirjassa. Implisiittisemmällä tasolla tekstin sukupuolittuneisuus tulee esiin siinä, että vetäytyjän käytös ja motivaatio konstruoidaan samaan tapaan kuin miessukupuolta yleensäkin tässä teoksessa representoidaan, ja vastaavasti perässä tuleva osapuoli toistaa johdonmukaisesti sitä tapaa, jolla naista representoidaan. Tämä tulee myös esiin analyysissa.

Vieläpä kuvituskin ohjaa sukupuolittuneeseen lukutapaan: ”lupakortteihin” on piirretty nallekarhuhahmo, ja karhumaisuus mielletään kulttuurissamme enemmän miehiseksi kuin naiselliseksi ominaisuudeksi. Lupakorttien nimet – Luolalupakortti, Ääriäsymyskortti ja Urheiluruutukortti – vihjaavat samaan suuntaan: Ääriäsymys toki soveltuu sinällään kumpaan sukupuoleen vain, mutta tässä kontekstissa se tuntuu linkittyvän ”ihan puhki” olevan Timon puheenvuoroon. Parisuhdeopaskirjallisuutta lukeneet tunnistavat ehkä *luolalupakortissa* viittauksen John Grayn 1990-luvulla ilmestyneeseen suosittuun kirjaan *Miehet ovat Marsista, naiset Venuksesta*. Siinä esiteltiin mieleenpainuva metafora ”luolasta”, johon miesten pitää aika ajoin vetäytyä toipuakseen elämän rasituksista ja selvittää ongelmiaan. Tämä luola viittaa mihin tahansa tilaan tai toimintaan, joka antaa mahdollisuuden olla omassa rauhassa. Kaiken kaikkiaan tekstiä olisi hyvin vaikeaa lukea sukupuolineutraalina.

Konflikti hahmottuu kuvauksessa samankaltaisena toistuvaksi tilanteeksi, jossa osapuolet eivät vaihda paikkoja. Passiivimuotoisten ja yksipersoonaisen verbien käyttö luo kuvan jonkinlaisia yleisiä lainalaisuuksia noudattavasta kehityskulusta. Lainomaisuuden vaikutelma puolestaan korostaa sukupuolittuneisuutta. Koska tässä tekstissä on niin paljon sukupuolittuneeseen lukutapaan ohjaavia piirteitä, nimitän yksinkertaisuuden ja luettavuuden vuoksi joskus vetäytyvää osapuolta mieheksi ja perässä tulevaa naiseksi.

4.3.2 Toimijoille rakennetut tarpeet ja motiivit ja niiden arvovaraukset

Tarkastelen ensin sitä, millaiseksi konfliktin osapuolten motivaatio konstruoidaan tässä tekstissä. Ensilukemalla tekstissä kuvattu konflikti hahmottuu sellaiseksi, että väsynyt puoliso tahtoo vetäytyä omaan rauhaansa lepäämään, mutta hänen kumppaninsa tulkitsee tilanteen väärin, huolestuu ja alkaa ahdistella vetäytyjää kysymyksin.

Tekstin alku on retoriikaltaan silmiinpistävän sovittelevaa ja tasapainottelevaa. Toimijoiden kätkeminen nominaalistuksiin, passiivimuotoihin yms. antavat tekstille varovaisen ja harkitsevan luonteen. Tekstin argumentaatio tuntuu tähtäävän kultaisen keskitien löytämiseen ja kummankin osapuolen ja ongelman kaikkien variaatioiden huomioonottamiseen. Ensimmäisissä virkkeissä on huomiota herättävän monta tavan ja ajan ilmausta (*helposti*, kaksi kertaa *välillä*, *aina*, *usein*). Retorisesti samaan suuntaan vaikuttaa toisaalta–toisaalta-rakenteen käyttö (”Vaikka puhuminen on tärkeää ja välttämätöntä, joskus on kyettävä antamaan toiselle rauha.”) sekä pronominit *jokainen* ja *molemmat*. Tasapainottelevat ja suhteuttavat retoriset elementit leimaavat siis ensimmäistä kappaletta ja toisen kappaleen alkua. Niistä syntyy vaikutelma, että kirjoittajalla on hallussaan tietoa ongelmakentästä kokonaisuudessaan, ja hän pyrkii tämän tiedon varassa käsittelemään asiaa objektiivisesti ja tasapuolisesti.

Tekstissä risteilee kaksi ongelmaa: toisaalta kuvataan tilannetta, jossa toinen vetäytyy kommunikaatiosta ja toinen tahtoo tietää syyn vetäytymiseen, toisaalta taas oman tilan tarvetta, jonka täyttymistä toinen estää tunkeilevilla kysymyksillään. Nämä ongelmat sulautuvat yhteen topikalisoituessaan vuoron perään. Tämä saa aikaan vaikutelman, että puheena olisivat yhden ja saman asian eri puolet. Missään kohdin ei argumentoida eksplisiittisesti, että ”oman tilan tarve” on sen kaltainen tarvetila, että se tekee mahdolliseksi kaiken verbaalisen kommunikaation (kuten: ”Olen nyt niin väsynyt, että haluan vain olla rauhassa”). Näiden kahden asian temaattinen yhteenkietoutuminen jättää kuitenkin vaikutelman, että kommunikaatiosta kieltäytyminen on *oman tilan tarpeen* kausaalinen seuraus. Tekstissä ei missään vaiheessa nosteta pohdinnan kohteeksi, onko kommunikaatiosta kieltäytyminen todellakin – edes tämä oppaan miesdiskurssissa – uskottavasti tulkittavissa väistämättömäksi seuraukseksi oman tilan tarpeesta.

On mielenkiintoista, että väsymys liitetään vetäytymiseen sitä selittävänä tekijänä niin tiukasti ja painokkaasti. Esimerkiksi vahva-asteisilla modaalisilla ilmauksilla ja empatiaa herättävällä sisäisellä fokalisaatiolla luodaan niiden välille tiivis kausaalinen miellelyhtymä. Useaan otteeseen myös alleviivataan, että muut tulkinnat ovat ”väärintulkintoja”. Hämmäntävää tässä on se, että tämä selitys runnotaan läpi aikamoisella retorisella painokkuudella siitä huolimatta, että selitys on kontekstissaan erittäin epäjohdonmukainen. Jos sanotaan, että *aina syy kumppanin hiljaisuuteen ja vetäytymiseen ei ole parisuhteessa tai kumppanissa*, siitä seuraa loogisesti, että **jok** se kuitenkin saattaa olla. Toisaalla tässä kirjassa painotetaan voimakkaasti sellaista ohjetta, ettei toisen ajatuksia saa arvailla, vaan pitää aina kysyä suoraan, mitä tämän mielessä liikkuu. Miten naislukija voisi ratkaista tämän vaatimusten ristiriidan? Tässä luvussa sekä väärintulkitseminen että kyseleminen saavat tuomionsa, joten ainoa oikeaksi tarjoutuva suhtautumistapa on hyväksyä asiantuntija-kirjoittajan tarjoama selitys miehen käyttäytymisestä ja toimia sen pohjalta.

Tekstin alun varovaista sävyä vasten tapa, jolla naisen käyttäytymistä kuvataan, vaikuttaa yllättävän negatiiviselta ja voimakkaasti latautuneelta. Sen lisäksi, että kysymykset tulevat *hillittömänä tulvana*, niiden kerrotaan olevan myös *turhia* ja *kiivaita*. Se, että kyselijän käytös kuvataan niin kielteisessä valossa, tuntuu jäävän jotenkin perusteettomaksi, koska asioiden avoin selvittelyhän on tämän kirjan moraalikoodiston mukaista toimintaa. Negatiivisen sävyn yllättävyyttä kylläkin lievittää, että se toistuu naisten käyttäytymisen kuvauksissa ja arvioinneissa läpi koko kirjan. Tämän teoksen kokonaisuudessa se liittyy niihin lukuisiin kohtiin, joissa naisille tyypilliseksi implikoitua käytöstä kritisoidaan terävään sävyyn.

Aiemmin kiinnitin huomiota siihen, että ”vetäytyminen johtuu väsymyksestä” –selitysmallia tarjotaan yllättävän painokkaasti ”oikeaksi tulkinnaksi” (vastakohtana esimerkkien naisten väärintulkinnolle), vaikka sen hyväksyminen ei ole loogisesti mitenkään itsestäänselvää. Mielenkiintoani herätti myös se, että siitä poiketaan pari kertaa vaivihkaisella tavalla, mutta kuitenkin siten, että päällimmäiseksi mielikuvaksi jää kuitenkin miehen uupumuksesta johtuva tilantarve. Näissä parissa kohdassa raotetaan sitä mahdollisuutta, että vetäytymisen taustalla voisi olla niitä tunnesyitä, joita toinen osapuoli tekstissä epäilee:

Turhat, kiivaat kysymykset(...) aiheuttavat kenties vain *lisää* ärsyyntymistä.
(= Henkilö oli alun alkaenkin ärsyyntynyt.)

Parisuhteessa pitää olla lupa tuntea välillä myös *negatiivisia tunteita*. Joskus voi tuntea itsensä rättiväsyneeksi ja haluta vain kaatua sänkyyn. (= Kysymys voi olla myös tunteista eikä vain fyysisestä väsymyksestä. Nämä negatiiviset tunteet voivat liittyä parisuhteeseen.)

Tätä mahdollisuutta kuitenkin vain väläytetään, minkä jälkeen palataan heti selittämään vetäytymistä fyysisellä väsymyksellä. Kirjoittaja ei ota lainkaan kantaa siihen, että jos vetäytymisen taustalla tosiaan on parisuhteeseen liittyviä negatiivisia tunteita, silloinhan toisen osapuolen kysymyksiä ei voitaisi torjua *turhina* tämän teoksen eksplisiittisessä moraalijärjestyksessä. Tämä merkitysten uudelleenmäärittely tapahtuu vaivihkaa, melkein huomaamattomasti. Lukija on tuskin ehtinyt räpäyttää silmiään, kun vetäytyjälle hyväksyttävä motivaatioperusta ja legitiimin puhumattomuuden raja onkin jo laajentunut ääriväsymyksestä parisuhteessa koettuihin negatiivisiin tunteisiin.

Vastaavanlaista vaihtelua tapahtuu kommunikaatiota haluavan osapuolen vaikuttimissakin. ”Kysymystulvaan” tarjotaan aluksi kahta syytä: vetäytyjän käytöksen väärintulkintaa ja sitä, että ”toisen oman tilan tarve koetaan ... uhkaksi parisuhteelle”. Niiden välillä on mielenkiintoinen looginen ristiriita. Väärintulkintaselityshän sisältää ajatuksen, että nainen luulee vetäytymisen johtuvan jostain muusta kuin pelkästä oman tilan (levon, rauhoittumisen, yksinolon tms.) tarpeesta. Jälkimmäinen selitys taas vihjaa – vaikka ei suoraan väitäkään – että nainen sittenkin ymmärtää, mistä ”oikeastaan” on kysymys. Hän ei ilmeisesti vain hyväksy tätä tarvetta, koska kokee sen uhkaksi parisuhteelle.

Naisen halu kontrolloida miestä on teema, joka toistuu kummassakin aineistoni oppaassa lukuisin variaatioin. Kolmannessa kappaleessa esitellään sellainenkin mahdollisuus, että ”kumppani on suunnitellut illan täyteen ohjelmaa”. Tämä särkee alussa rakennetun ristiriidan kuvauksen, jossa olivat vastakkain toisen oman tilan tarve ja toisen väärinymmärryksestä (tai kenties kontrollointipyrkimyksestä) johtuva tunkeileva kyselyhalu. Kun vetäytyjän motivaatio pysyy – ainakin päällisin puolin – samana, mutta perässä tulijan motivaatio vaihtuu, syntyy sellainen vaikutelma, että loppujen lopuksi tämän motivaatiolla ei edes ole merkitystä – ainoastaan vetäytyjän tarpeella on.

Kommunikaatiota toivovan osapuolen toiminta olisi voitu konstruoida luontevasti myös esimerkiksi haluksi kantaa vastuuta parisuhteesta, luoda yhteisyyttä tai tukea kumppania tämän

vaikeuksissa. Toiminnan motivaatio olisi voitu konstruoida luontevasti myös tarpeeksi, esim. yhteisyyden kokemisen tarpeeksi, mutta sen sijaan se muotoutuu haluksi kontrolloida ja rajoittaa kumppanin toimintaa. Konflikti ei hahmotu kahden yhteensopimattoman tarpeen yhteentörmäyksenä, vaan vastakkain asetetaan miehen tarvetila, jonka fyysistä ja pakottavaa luonnetta korostetaan, ja naisen epäempaattinen kontrollointipyrkimys, jonka motivaatioon liitetään epäilyttäviä sävyjä.

4.3.3 Empatian ja kriittisyyden herättäminen

Läpi koko tekstin naispuolista lukijaa kutsutaan samastumaan empaattisesti miehen kokemukseen, joka esitetään fyysisyydessään vaihtoehdottomana. Samalla hänet ohjataan karikatyyrimäisellä kuvauksella näkemään itsensä kriittisessä valossa ja oman sisäisen kokemuksensa *turhana*.

Miehestä luodaan silmiinpistävän hauras ja haavoittuva kuva. Jo ensimmäinen esimerkisitaatti, joka on erittäin hyökkävä ja syyttelevä naisen puheenvuoro, orientoi lukijan samastumaan miehen kokemukseen, näkemään tämän haavoittuvana ja ymmärtämään tämän halua vetäytyä. Sitaatti on ikään kuin ote kotoisaan vuorovaikutustilanteeseen liittyvästä arkipuheesta, ja lukija joutuu miehen paikalle ryöpytyksen vastaanottajaksi. Uupuneen Timon kertomus tarjoaa toisen mahdollisuuden empatian kokemiseen. Lukija kutsutaan samastumaan Timoon ja tuntemaan myötätuntoa ja sympatiaa häntä kohtaan sekä arvostamaan hänen herkkää omatuntoaan. Timon sitaatti osoittaa häneen kohdistetut epäilykset vääriksi ja moitteet kohtuuttomiksi.

Luvussa virittyy silmiinpistävä kontrasti hyökkäävän ja epäempaattisen naisen sekä hauraan ja haavoittuvan miehen välille. Vetäytyvä mies on *rättiväsynyt*, hän haluaa vain *kaatua sänkyyn, käpertyä rauhassa itseensä* ja myös *paeta omaan maailmaan*, varsinkin, jos nainen ahdistelee häntä liikaa. Luolalupakortin esittelytekstissä on virke: ”*Luolalupakortin turvin kumppani voi siirtyä kivuttomasti ja hyvillä mielin hetkeksi luolaansa*”. Kortti asettuu siis suojelemaan miestä vaaraalta (*turvin*) ja kivulta, joka miestä uhkaa ilmeisesti naisen taholta. Kun aikaisemmin haurausrepresentaatiota rakennettiin ongelman suunnasta, tässä sitä rakennetaan myönteisen lopputuloksen suunnasta. Miehen helpotuksen kokemusta kuvaillaan monipuolisesti ja konkreettisesti. Sisäisen fokalisaation käyttö sekä miehen ahdingon että hänen

helpotuksensa esittämisessä antaa sisäisen kokemuksen representaatiolle painokkuutta ja kutsuu empatiaan. Se vihjaa myös siitä, kumman osapuolen tueksi kirjoittaja asettuu.

Naisen sisäisestä kokemuksesta rakentuu varsin erilainen kuva. Hän on enemmän ajatteleva kuin tunteva olento. *Ennin* mustasukkaisuuskin määrittäyty todennäköisyysarvioksi eikä esimerkiksi peloksi: ”*Olin aivan varma, että kohta tulee pommi. Mun mielessä ei ollu olemassa muuta vaihtoehtoo kuin toinen nainen.*” Konfliktin taustalla kerrotaan olevan naisen väärinkäsitys miehen käytöksen syistä, ei tunnereaktio tähän käytökseen. Kumppanin kerrotaan tosin *kokevan uhkaa*, mutta tämä kokemus konstruoituu luonteeltaan enemmän älylliseksi tulkinnaksi kuin emootioksi, varsinkin kun sen kerrotaan johtavan tilannetta kartoittavaan kysymystulvaan.

Toisen kappaleen lopussa mainitaan kuitenkin, että tilanne aiheuttaa mielipahaa. Verrattuna siihen, miten tunteisiin vetoavasti miehen sisäisestä kokemuksesta on kerrottu, naisen kokemus kuitataan hyvin kevyesti. Se on syntaktisesti painottomassa asemassa päälauseen lopussa; virkkeen informaatorakenteessa on enemmän painokkuutta päälauseen ensimmäisellä sanalla (*samalla tilanne aiheuttaa toiselle mielipahaa*), joka määrittää tämän asian toissijaiseksi edellä kuvattuun miehen kokemukseen nähden, sekä sivulauseilla, jotka selittävät mielipahan syyt: *koska hän kokee itsensä ulkopuoliseksi eikä edelleenkään tiedä syyt vetäytyvään käytökseen*. Naisen mielipaha ei näyttäytyäkään emotionaalisenä kokemuksena vaan tiedon puutteesta johtuvana turhautumisena.

Tekstissä luodaan arvojärjestystä sukupuolten kokemusmaailmojen välille monin tavoin ja monella tasolla. Esimerkiksi seuraavassa virkkeessä vetäytyjän olon helpottaminen asettuu-kin yllättäen itsestään selväksi tavoitteeksi, vaikka ristiriitatilannetta on siihen asti rakennettu kyselijän näkökulmasta.

Turhat, kiivaat kysymykset eivät kuitenkaan helpota kumppanin oloa, vaan aiheuttavat kenties vain lisää ärsyntyymistä ja lisäävät halua paeta omaan maailmaan.

Sen sijaan keskustelua haluavan osapuolen tavoitteet (hänen ”olostaan” puhumattakaan) jäävät toissijaisiksi. Vaikka perässä tulijan kerrotaan kokevan uhkaa ja mielipahaa, hänen olonsa helpottaminen ei nouse kovin tärkeäksi tavoitteeksi. Ja kun vetäytyvää miestä puolustellaan

ilmoittamalla, että ”parisuhteessa pitää olla lupa tuntea välillä myös negatiivisia tunteita”, niin tällaista lupaa ei anneta toiselle osapuolelle, kun tämä *suuttuu* ja *kokee uhkaa*. Näiden tunteiden kerrotaan olevan *turhia*.

Jos mies konstruoituu emotionaalisemmaksi olennoiksi ja jos hänen kokemusmaailmansa fyysisyyttä korostetaan enemmän, miten se vaikuttaa parisuhteen vastuun diskursiiviseen rakentumiseen? Ensinnäkin synnyttämällä arvojärjestystä: kun miehen sisäinen maailma kuvataan rikkaammaksi ja syvällisemmäksi, hänen etunsa ja tarpeensa näyttävät myös tärkeämmiltä. Toiseksi jos miehen kokemusmaailma konstruoidaan luonteeltaan intensiivisen fyysiseksi ja emotionaaliseksi, hänen käyttäytymisensä tuntuu olevan enemmän pakon sanelemaa kuin pinnallisemmaksi kuvatulla kumppanilla. Tässä valossa näyttää selvältä, kummalle käyttäytymisen muuttaminen on helpompaa. Seuraavaksi siirrynkään käsittelemään tarkemmin sitä, miten refleksiivisuuden, itsekontrollin ja kykenemisen representaatioilla tuotetaan parisuhteen vastuunjako.

4.3.4 Refleksiivisyys, toimijuus, kyky ja vastuu

Tekstissä tuodaan voimakkaasti esiin ajatusta, että naiset tulkitsevat asioita väärin. On mielenkiintoista, ettei naisten erehtyväisyys kuitenkaan riitä perusteeksi vapautua vastuusta ja oikein käyttäytymisen vaatimuksesta. Tämä tulee selväksi siitä erittäin negatiivisesta sävystä, jolla tätä väärin käyttäytymistä kuvataan. Joitakin kohtia voisi tulkita niinkin, että asiantuntija kyseenalaistaa väärinymmärtämisen aitouden. Käsittelin aiemmin lausetta ”joskus oman tilan tarve koetaan kuitenkin uhkaksi”, ja huomautin, että siinä tuotetaan naisen ymmärryksestä ambivalenttia tulkintaa: viitataan mahdollisuuteen, että hän sittenkin tiedostaa jo alkutilanteessa, mistä miehen käyttäytymisessä on kysymys.

Sirpan puheenvuorossa huomio kiinnittyy siihen, että siinä vaihtelevasisältöisistä kysymyksistä, huudahtuksista ja väitelauseista muodostuu epäyhtenäinen kokonaisuus, josta ei ole erotettavissa yhtä tarkoituspää. Haluaako *Sirpa* saada tietoa, syyttää, kommentaa vai kertoa omista tunteistaan? Ainoa lausumia yhdistävä piirre on se, että ne viittaavat jollain tavoin kriittisesti miehen toimintaan. *Sirpan* tavoite jää hämäräksi, ja hänen puheenvuoronsa olennaiseksi sisällöksi hahmottuukin, että se kokoaa yhteen erilaisia tapoja, joilla nainen voi tunkeutua miehen reviirille.

Naisen toiminnan representaatio tuo siihen kontrolloitua ja laskelmoivaa sävyä. Silloinkin, kun nainen hukuttaa miehen *hillittömään kysymysten tulvaan*, hän ei näyttäyty kontrolloimattomana olentona, sillä hän *haluaa kartoittaa* tilannetta. *Kartoittaminen* on suunnitelmallista ja järjestelmällistä, siis kontrolloitua toimintaa. *Haluaminen* implikoi, ettei toiminta ole spontaania, vaan sitä edeltää motivoiva, ehkä tiedostettu mielentila. Naisten hillittömyys ei siis näytä ihan spontaanilta, vaan kuvauksessa vihjataan, että siihen liittyy valinnan mahdollisuus. Se, että nainen käyttäytyy hillittömästi, vaikka hän ilmeisesti pystyisi tiedostamaan ja kontrolloimaan toimintaansa, asettaa hänet negatiiviseen valoon. Ennin sitaatti ilmentää samantapaista jännitettä kohtuuttomuuden ja harkinnan välillä. Siinä hän osoittaa kykenevänsä itsereflektioon, vaikka on aiemmin elätellyt täysin väärää uskomusta miehestään. Se, että hän oli sulkenut muut kuin miehen kannalta epäedullisen vaihtoehdon mielestään, saa hänet näyttämään motiiveiltaan epäilyttävältä. (Varsinkin kun Timon vilpittömyys *huonoine omatuntoineen* asettuu kontrastiksi.)

Seuraavassa otteessa vastuullisuus liukuu mielenkiintoisella tavalla tilanteen kuvauksessa.

Turhat, kiivaat kysymykset eivät kuitenkaan helpota kumppanin oloa, vaan aiheuttavat kenties vain lisää ärsyyntymistä ja lisäävät halua paeta omaan maailmaan. Samalla tilanne aiheuttaa toiselle mielipahaa koska hän kokee itsensä ulkopuoliseksi, eikä edelleenkään tiedä syytä vetäytyvään käytökseen.

Ensimmäisessä virkkeessä nominaalistus kätkee näennäisesti tekijän, mutta tekstiyhteydestä tulee kuitenkin selväksi, että kiivaiden kysymysten esittäjä on syypää ärsyyntymiseen. Jälkimmäinen virke tarjoaa ikään kuin tasapuolisuuden vuoksi toisen osapuolen näkökulman: ”Samalla tilanne aiheuttaa toiselle mielipahaa...” Tässäkään lauseessa ei ole henkilötoimijaa, mutta sen lisäksi siitä puuttuu viittaus mielipahan aiheuttajaan (joka olisi voitu ilmaista esim. nominaalistuksilla *vetäytyminen* tai *puhumattomuus*), joten syylliseksi mielipahaan määrittyä vain *tilanne*. Tarkemmin katsoen syy paikantuu naiseen itseensä, koska ”tilanne” aiheutuu tämän kuvauksen mukaan hänen väärinymmärryksestään.

On merkillepantavaa, ettei mies rakennu aktiiviseksi toimijaksi edes virkkeessä, jossa ratkaistaan edellisen kappaleen lopussa viritetty ongelma: kumppanin mielipaha ja tietämättömyys toisen käytöksen syistä:

Avoin keskustelu avaa tilanteita, ja oman tilan tarvitsija saa rauhassa käpertyä itseensä, eikä loukkaa toiminnallaan kumppaniaan.

Samoin on virkkeissä, joissa suositellaan merkkikieltä tilanteen ratkaisuksi:

Mielipahan ja väärinkäsitykset voi selättää yhteisellä merkkikielellä. Tilanteissa, joissa keskustelu ei aina luista tai väsymys estää sen, voi avuksi ottaa itse kehitellyt kortit elämäntilanteen, parisuhteen ja tarpeiden mukaan.

Vaikka kortit on tarkoitettu vaikenovan osapuolen itseilmaisun välineeksi, nollapersoonan käyttö näissä lauseissa saa niiden käytön vaikuttamaan yhteiseltä toiminnalta. Ensin mies vapautetaan verbaalisesta kommunikaatiosta, sitten hänen toimijuutensa häivytetään jopa niin passiivisesta teosta kuin signaalikortin näyttämisestä. Toimijuuden häivyttäminen ei kuitenkaan tarkoita, ettei sitä voitasi arvottaa. Yhden lupakortin kuvatekstissä kortin näyttäjän taitavuus saa kiitosta:

Urheiluruutukortti ilmoittaa kumppanille *ystävällisen määrätietoisesti* tarpeesta ja halusta keskittyä mielihjelmaan.

Pelkästään merkeillä signaloiminen riittää nähtävästi tekemään miehestä taitavan, sävykkään ja ennen kaikkea motiiveiltaan hyväksyttävän kommunikoijan.

Konfliktin ratkaisun avaimeksi asettuu ”kumppanin olon helpottaminen”. Sivun laidassa on myös ohjeistus: ”Muista! Puhuminen on tärkeää, mutta kaikkien keskustelunkestävyys ei ole yhtä kova!” Miehen kestokyvyn huomioonottaminen annetaan siis naisen tehtäväksi. Konfliktin purkamisen epäsymmetrisyys tulee esiin myös modaalisuuden ilmauksia tarkasteltaessa. Vahva-asteinen modalisaatio (**pitää** olla lupa) nostaa vaatimuksen esiin erityisen painokkaana ja puhuttelevana, ja samaan suuntaan vaikuttaa käytetty prosessityyppikin. Suhdelause kiinnittää yleensä huomion asioihin eikä tapahtumiseen, ja tässä yhteydessä se tuo selaista sävyä, että kyse on parisuhteen perusasioista eikä ohikiitävästä tapahtumisesta tai toiminnasta. Vaikka puhuttelun kohdetta ei ilmaista suoraan, on selvää, että osoitteena on naispuolinen kumppani, joka tilanteessa positioituu miehensä tarpeiden tyydyttymisen esteeksi. Tässä luvussa esiintyy vahvaa modaalisuutta vain kahdesti, tämän kohdan lisäksi lauseessa

”joskus **on kyettävä** antamaan toiselle rauha”. Nämä kohdat erottuvat muuten tyyliältään ja argumentaatioltaan epämääräisestä tekstistä sen moraalis-retorisiksi kiinnekohdiksi.

Tuntuu erikoiselta, että kortteja tarvittaisiin viestimään asioita, jotka olisivat verbaalisesti kommunikoitavissa parilla lauseella (”haluan olla hetken yksin; vika ei ole sinussa”). Tekstissä rakentuu miehistä sellaisen kuva, etteivät he pysty ilman apua kommunikoimaan yksinkertaisia tarpeitaan, vaan naisten on tultava vastaan, asetettava empaattisesti miesten asemaan, *kyettävä antamaan toiselle rauha* ... Tämä poikkeaa jyrkästi muualla kirjassa esitetystä ankarasta vaatimuksesta, että jokaisen on huolehdittava itse omien tarpeiden täyttymisestä (kontekstissaan tämäkin vaatimus osoittautuu tosin naisille suunnatuksi eikä sukupuolineutraaliksi). Miehen suojelemiseksi tarvitaan myös *pelisääntöjä*, jotka asiantuntija opettaa naisille. Miesten ei siis tarvitse edes opetella ilmaisemaan tarpeitaan verbaalisesti, eikä heiltä myöskään vaadita tilanteen arvioimista toisen osapuolen kannalta.

Kaiken kaikkiaan konflikti puretaan epäsymmetrisesti. Lopun sukupuolineutraaliutta tavoitteleva ohje korttien tasapuolisesta käytöstä vaikuttaa tyhjältä, koska viestintähalu ja -haluttomuus ovat aiemmin rakentuneet sukupuolittuneiksi ominaisuuksiksi, eivätkä vetäytyjän ja perässä tulijan positiot tämän tekstin todellisuudessa vaihtelee. Kommunikaatiota haluavalla osapuolella ei ole edes tarvetta vetäytyä. Ja mitä ei-vetäytyvä osapuoli muutenkaan teki si korteilla, joita hänelle niin tasapuolisesti tarjotaan, jos hän on halukas ja kykenevä ilmaisemaan itseään sanallisestikin?

Tätä tekstikokonaisuutta analysoidessani suorastaan hämmennyin siihen rakentuvista ristiriitaisten merkitysten viidakosta, jonka läpi on naislukijalle lopulta vain yksi polku: oikein ei voi toimia muuten kuin mukautumalla miehen käyttäytymiseen. Ongelmatilanteen kuvauksessa ei ollut loogista jatkumoa. Kummankin osapuolen käyttäytymiseen kuvaukseen liitettiin ristiriitaisia vihjeitä, jotka jättivät konfliktin representaation sumuiseksi. Näin ollen niitä selviä pelisääntöjä, joita luvun alussa peräänkuulutettiin, on mahdotonta löytää tästä tekstistä. Tekstin retorinen intensiivisyys johtaa lukijaa ajattelemaan, että sillä on välitettävänä tärkeä moraalinen opetus. Mutta mikä se on? Temaattisesti ja loogisesti moneen suuntaan risteilevästä tekstistä on mahdotonta johtaa yleispätevää, kumpaakin osapuolta koskevaa ohjetta. Sen puuttuessa ainoa opetus, joka siitä nousee selvänä esiin, on se, että naisen on asetettava miehen mukavuus etusijalle ja kannettava vastuu yhteiselämän sujumisesta, olivatpa tilanteen erityispiirteet mitkä hyvänsä.

5 Tutkimustulokset

Analysoimissani opaskirjoissa nainen on se osapuoli, johon kohdistuu enemmän muuttumisen ja vastuunkantamisen vaatimuksia. Analyysini nosti aineistostani esiin kaksi reittiä, jotka johtivat vastuun epätasaiseen, sukupuolittuneeseen jakautumiseen parisuhdeoppaiden maailmassa. Nimitin toista moraaliseksi ja toista pragmaattiseksi reitiksi. Kumpaakin rakennettiin kahdella tasolla: presuppositioiden tasolla, jossa esimerkiksi fokalisaation kautta tuotettiin arvotuksia tai kykenemisen implikaatioita, ja representaatioiden tasoilla, jotka rakensivat kohdettaan joko moraalisesti adekvaatiksi tai puutteelliseksi tai muutokseen kykeneväksi tai kykenemättömäksi.

Implisiittisten tekstinpiirteiden analyysi osoitti, että miesten näkökulma asettuu ensisijaiseksi. Näin tekstiin syntyy sukupuolittunutta arvojärjestystä. Miesten asioita kuvataan konkreettisemmin ja yksityiskohtaisemmin, ja sisäisen fokalisaation käyttö ohjasi lukijaa samastumaan miehen kokemusmaailmaan. Naislukijaa ohjataan myös tarkastelemaan itseään ulkoa käsin, toisen osapuolen näkökulmasta. Naisten kokemusmaailma piilotetaan tai sitä jopa vähätellään tekemällä se naurettavaksi. Se, että asiantuntija-fokalisoija asettuu tukemaan miehen näkökulmaa, määrittelee samalla puheena olevaa ristiriitaa niin, että huomion kohteeksi nousee miehen hyvinvointi, ja nainen puolestaan näyttää olevan se osapuoli, jonka tulisi korjata käyttäytymistään.

Miehille ja naisille tyypillisiä piirteitä ja käyttäytymistä representoidaan aineistossani hyvin eri tavalla. Kautta linjan miesten käytös ja heidän motiivinsa esitetään myönteisessä valossa, ja negatiivisista asioista puhuttaessa heidän vastuullisuuttaan häivytetään. Miesten herkkyyttä ja haavoittuvuutta korostetaan, ja heidän hyvinvointinsa liitetään usein siihen, miten naiset parisuhteessa käyttäytyvät. Naiset taas ovat näissä oppaissa usein kovia, itsekkäitä ja vaativia. Esimerkiksi pyrkimys kontrolloida kumppania nähdään aineistossani puhtaasti naiselliseksi käyttäytymispiirteeksi.

Tekstin pintatasolla suositellaan tai ainakin vihjataan paikoitellen, että kumpikin osapuoli voisi muuttaa käyttäytymistään ja suhtautumistapojaan parisuhteen parantamiseksi. Muuttuminen konstruointiin kuitenkin miehille vaikeammaksi. Naisten kohdalla muuttumisen mahdollinen vaikeus sivuutettiin, ja muuttumista vain edellytettiin. Miehen toiminnan kuvauksis-

sa häivytetään itsereflektion ja itsekontrollin mahdollisuus, erityisesti silloin, kun puheena on normien vastainen käyttäytyminen.

Tässä aineistossa miesten tunteet ja tarpeet ankkuroidaan tiiviisti biologiaan ja fysiologiaan. Kielellisillä valinnoilla luodaan kuva, että ne ovat stabiileja, vaihtoehdottomia ja pakottavia. Naisten sisäinen maailma representoidaan mentaalissävyyiseksi; naisen sisäinen maailma tunteineen ja tarpeineen näyttäytyy pinnallisena ja häilyvänä. Tunteita ei sisällytetä naisten näkökulman kuvauksiin, tai sitten niistä kerrotaan havinnoimisen, ajattelemisen tai toiminnan sanastolla. Sellaisissa tekstikohdissa, joissa naisten tunne-elämä topikalisoituu, sitä kuvataan pikemmin ilmaisun kuin sisäisenä kokemuksen näkökulmasta. Tällainen representaatio luonnollistaa ajatusta, että nainen pinnallisempana osapuolena on se, jolle muuttuminen on helppompaa. Edelleen ristiriitojen kuvauksissa konflikti puretaan usein toispuolisesti siten, että naisen tarpeet jätetään syrjään ja unohdetaan loppuratkaisussa kokonaan, vaikka ongelmatilanne olisi aluksi kuvattu niin, että molempien kanta tuodaan esiin.

6 Lopuksi

6.1 *Pohdintaa*

Oppaiden sisällöstä ja painotuksista on havaittavissa, että niissä tunnistetaan sama parisuhdemallien muutos, johon Giddens viittaa puhtaiden ihmissuhteiden käsitteellään. Parisuhteen kestävyuden edellytyksiä pohditaan laajasti, ja taustalla on selvästi tietoisuus siitä, että suhteen purkamisen kynnyks on nykyisin matala. Tekstin eksplisiittisellä tasolla painotetaan suhteen hoitamista, intiimiyttä, tunteiden jakamista ja refleksiivistä asennetta parisuhteeseen. Kun muut puhtaiden suhteiden ominaispiirteet heijastuvat niin näkyvästi näiden parisuhdeoppaiden ideologisissa kannanotoissa, emotionaalinen tasa-arvo, jonka Giddens olettaa liittyvän olennaisesti puhtaisiin suhteisiin, jää aiheena melko lailla taka-alalle. Ja, kuten olemme huomanneet, sitä ei löydy tekstin implisiittiseltä tasoltakaan. Tältä pohjalta Lynn Jamiesonin kritiikkiin on helppo yhtyä.

Silmiinpistäväntä vastuun ja muutosvaatimusten jakautumisen kannalta näissä oppaissa oli se, miten miehen näkökulmaa, haluja ja tarpeita korostettiin ja naisten näkökulmaa, haluja ja tarpeita häivytettiin. Mahdollisesti tämä johtuu osittain siitä, että parisuhdeoppaitten lukijakunnan ajatellaan olevan pääasiassa naispuolista. Jos todella on niin, että vain naiset lukevat parisuhdeoppaita, silloinhan sukupuolineutraalitkin muuttumiskehotukset kohdistuvat käytännössä vain naisiin. Vastaavanlainen tilanne löytyy väkivaltatyön perheneuvonnasta, koska miehet välttelevät usein siihen osallistumista (Keskinen 2005, 243).

Oppaissa avataan miehen, mutta ei naisen sisäistä maailmaa, ja naisen toimintaa ja käytöstä kuvataan yleensä ulkoa käsin, ikään kuin ulkopuoliseksi palautteeksi naislukijalle. Vaikuttaa siltä, kuin opaskirjat asettuisivat naispuoliselle lukijalle ikkunaksi kumppanin sisimpään ja peiliksi oman käyttäytymisen tarkasteluun. Tämä näkökulma voisi tehdä ymmärrettäväksi, miksi kirjoittajat, joilla mitä todennäköisimmin ei ole tasa-arvon vastaisia pyrkimyksiä, kirjoittavat niin epätasapuolista tekstiä. Mutta kirjoittajien intentiot eivät olekaan oleellisia tekstin diskursiivisessa tutkimuksessa, vaan tärkeämpää on miettiä sitä, mitä tekstit saavat aikaan.

Miksi naiset representoidaan niin negatiivisessa valossa? Opetetaanko heitä olemaan kriittisiä, jopa armottomia itseään kohtaan? Cameron (1995, 171-172) ja Crawford (1995, 10) ovat

kirjoittaneet siitä, miten naisille luonnollistetaan tietynlainen tyytymättömyys omaan olemukseen. Asiaa voisi tulkita niinkin, että naisia halutaan kannustaa ottamaan ohjat omiin käsiinsä. Mutta ohjataanko naisia samalla hyväksymään itselleen enemmän kuin oma osuutensa vastuusta ja sivuuttamaan omat tarpeensa?

1800-luvulla ja 1900-luvun alussa vaalittiin varsinkin porvarillisissa piireissä uskomusta naisten luontaisesta hyveellisyydestä, ja nainen konstruointiin olennoksi, joka on moraalisesti miestä ylempänä (Ollila 1993, 52). Tämän vuosisadan parisuhdeoppaissa voi ainakin sanoa olevan tilaa naisten moraalille epätäydellisyydelle – ylistämällä alistamisesta ei voi enää puhua! Epärealistisen hyveellisen naiskuvan häviäminen on tietenkin vapauttavaa nykyajan naiselle, mutta oman aineistoni naisdiskurssi on kielteisyydessään mielestäni yhtä lailla epärealistinen.

Länsimaisessa ajattelutraditiossa nainen on usein liitetty luontoon ja mies taas kulttuuriin. Naisellisuus on myöskin samastettu heikkouteen, passiivisuuteen ja tunteellisuuteen, kun taas miehisuus on nähty luonteeltaan aktiiviseksi, itsenäiseksi ja ulospäin suuntautuvaksi. Tutkimissani parisuhdeoppaissa tämä ajattelumalli oli suorastaan kääntynyt pääläelleen. Mies konstruoutuu biologiansa uhriksi, emotionaalisesti – ja välillä fyysisestikin – hauraaksi, haavoittuvaiseksi ja naisesta riippuvaiseksi. Itsereflektioon kykenemättömyys on osa miesdiskurssin biologisuutta ja ”luonnollisuutta”. Mieheyden kytkeytyminen luontoon ja naiseuden tarkastelu kulttuurin tai yhteiskunnan kannalta suomalaisessa sukupuolidiskurssissa ei tosin ole ainutlaatuinen huomio, sillä samansuuntaisia havaintoja – nuorten seksuaalisuuteen liittyvistä puhetavoista – ovat aiemmin tehneet mm. Yesilova nuorille suunnatuista seksuaalivalistussoppaista (Yesilova 2001, 202) ja Salonen lainsäädännöllisistä keskusteluista (Salonen 2005, 249).

Naisen herkkyydelle ja haavoittuvuudelle ei ole sijaa analysoimissani oppaissa, ja naisten tunteellisuuskin näyttäytyi enemmän draamana kuin sisäisenä kokemuksena. Nainen ei ole näissä oppaissa heikko ja passiivinen sukupuoli, vaan hän näyttäytyy usein kovana, vaativana ja epäempaattisena. Tällainen naisdiskurssi juontanee juurensa viime vuosisadan alussa muotoutuneeseen naisen positioon perheen ja miehen sivistäjänä ja moraalinvirtijana. Vahvan naisen diskurssi on elänyt pitkään ja näkyvänä suomalaisessa kulttuurissa (Markkola 2002).

Miksi miehiä representoidaan niin positiivisessa valossa, jos naiset kerran konstruoidaan tekstin ideaalilukijoiksi? Kirjojen esimerkeissä ja sitaateissa voidaan nähdä triviaalilla tavalla epätäydellisiä miehiä (esim. lasten mekastukseen tuskastuneita isiä, sosiaalisesti kömpelöitä tai huonosti pukeutuvia miehiä), mutta kovuutta, itsekkyyttä tai moraalittomuutta ei näiden kirjojen mieskuvasta juurikaan löydy. Ehkä oppaita lukevia naisia kasvatetaan näin suhtautumaan myönteisesti ja hyväksyvästi miespuoliseen kumppaniinsa? Toisaalta tämän voisi tulkita satunnaisen mieslukijan mukaan houkuttelemiseksi. Miesten ehkä ajatellaan pelkäävän, että parisuhdeoppaat, kuten pariterapiakin (ja kaikki ”käyttäytymisteknologia”, jota naiset kuluttavat enemmän ja joka on naisille tutumpaa) myös toimii naisten ehdoilla ja suosii naisia. Miehillä uskotaan olevan korkea kynnyks tarttua parisuhdeoppaaseen, eikä oppaan ääreen harhautuvaa mieslukijaa ei haluta vieraannuttaa. Ehkä hänelle halutaan tarjota myönteinen mieskuva samastumisen kohteeksi, niin että neuvot – sikäli kun niitä miehille lainkaan tarjotaan – olisi helpompi ottaa vastaan. Yksi syy varovaisuuteen miessukupuolta representoitaessa saattaa olla vahvan ja kontrolloivan naisdiskurssin vallitsevuus, joka voi kummitella taustalla varsinkin naisten kirjoittamissa kirjoissa: sen vuoksi miehille ei osoiteta suoria kehoituksia, ja kaikkea miehiin kohdistuvaa kritiikkiä vältetään viimeiseen asti.

Tutkimustulosteni pohjalta voi vain ihmetellä sitä, miten avuttomiksi, voimattomiksi ja itsekontrolliin kykenemättömiksi miehet kuvataan, ja miten passiiviseen positioon heidät asemoidaan. Miehille ei tarjota juurikaan kehittymisen mahdollisuutta. Voi myös kysyä, moniko mies haluaa samastua hauraaseen, passiiviseen ja avuttomaan representaatioon omasta sukupuolestaan. Kuinka houkutteleva näiden oppaiden mieskuva on ylipäättään 2000-luvun alun suomalaisille miehille? Varsinkin nuorekkuutta tavoittelevassa Väestöliiton oppaassa hämmästyttää, että siinä uusinnetaan vanhakantaista kuvaa jäyhästä ja kommunikaatiokyvyttömästä suomalaisesta miehestä, vaikka nuoremmat sukupolvet ovat luultavasti jo jättäneet tai jättämässä sen taakseen.

Itse pidän ihanteena sitä, että kummankin puolison kokijuudelle, toimijuudelle ja vastuunkantamiselle on riittävästi tilaa parisuhteessa. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että tyytyväisimpiä parisuhteeseensa ovat ne parit, joissa molemmat kantavat vastuuta suhteesta tasapuolisesti (Wood 2003, 198-199). On vaikea uskoa, että parisuhdeoppaita kirjoittavat neuvontatyön ammattilaiset eivät tukisi tällaista näkemystä. Ehkä oppaiden kirjoittajat voisivatkin harkita retorisia strategioitaan tarkemmin. Vaikka pitäisikin paikkansa, että naiset lukevat parisuhdeoppaita enemmän, tämä ei riitä perustelevaan näkökulmien ja representaatioiden epä-

tasapuolisuutta ja sitä kautta rakentuvan arvojärjestyksen vinoutuneisuutta ja vastuun liukumista enemmän toiselle osapuolelle. Olisihan olemassa muitakin tapoja ratkaista se ongelma, että oppaat mahdollisesti tavoittavat vain parisuhteen toisen osapuolen. Voitaisiin esimerkiksi pohtia tapoja, joilla opaskirjoja lukeva puoliso voisi yksin panna alulle parisuhteen muutosprosessin, joka johtaa vastuun tasapuolisempaan jakautumiseen. Voitaisiin esitellä syyllistämättömiä tapoja kannustaa toista osapuolta ottamaan vastuuta parisuhteen hyvinvoinnista. Voitaisiin tarjota resursseja omien tarpeiden tunnistamiseen ja niistä kertomiseen. Voitaisiin pohtia tarpeiden ja toiveiden yhteensovittamista, neuvottelutaitoja ja rakentavaa vuorovaikutusta. Vastuun tasapuolinen jakautuminen on molempien etu.

6.2 *Metodin arviointia*

Valitsemani analyysimenetelmät toimivat mielestäni hyvin tämältyyppisen, tyyliltään epävirallisen ja välillä kaunokirjallisuuden keinojakin hyödyntävän aineiston analyysissa. Varsinkin fokalisaation analyysi tarjosi mielenkiintoisia tarkastelukulmia tekstiin. Näillä välineillä on mahdollista saada tekstistä ”irti” niin paljon, että olisin voinut keskittyä niistä vaikkapa vain yhteen, esimerkiksi fokalisaatioon. Se olisi voinut tehdä tutkielmasta systemaattisemman ja yhtenäisemmän. Toisaalta tarkoitukseni oli nimenomaan lähestyä aineistoa metodisessa mielessä monitahoisesti, ja se mitä tutkimuksen yhtenäisyydessä ja virtaviivaisuudessa hävitettiin, voitettiin ehkä siinä, että analyysin kohdetta oli mahdollista valottaa eri suunnista.

Analyysin tulosten perusteella voi vähintäänkin todeta, että edelleen on kulttuurisesti mahdollista tuoda esiin käsitystä naisista parisuhteen kantavana voimana, johon vastuunkantamisen, joustamisen ja muuttumisen vaatimukset painavammin kohdistuvat. Vaikka kahden parisuhdeoppaan perusteella ei voikaan esittää kovin pitkälle meneviä yleistyksiä, tulosten yleistettävyyttä lisää se, että parisuhteen vastuunkantamisen ideologia osoittautui samankaltaiseksi molemmissa aineistoni kirjoissa, vaikka ne ovat tyyliltään ja kohderyhmiltään hyvin erilaiset. Lisäksi vastuun jakautuminen ja ristiriitojen ratkaisutavat sukupuolistuvat aineistossani hyvin yhtenäisellä tavalla, mikä viittaa tällaisen diskurssin läpitukenavuuteen kulttuurissamme. Yhteneväisyys Liisa Tainion tutkimustuloksiin 1980- ja 1990-luvun parisuhdeoppaista tukee tulkintaa, jonka mukaan esiin nostamani puhettavat eivät ole poikkeuksellisia tai satunnaisia, vaan niillä on vankka jalansija suomalaisessa tavassa ymmärtää sukupuolta ja parisuhdetta.

Kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian analyysivälineet sopivat mielestäni hyvin yhteen, koska lähestymistavoissa on paljon samankaltaisuuksia (ks. Törrönen 2005). Semioottisessa sosiologiassa tehdään enemmän luokituksia, ja tällainen aineistonkäsittelytapa (ainakin osana analyysia) olisi mahdollistanut laajemman aineiston käytön. Aktanttimallin avulla olisi ollut mahdollista päästä tutkimaan esimerkiksi pragmaattista modaalisuutta laajemmasta aineistokorpuksesta ja parantaa näin yleistettävyyttä. Laajemman aineiston myötä olisin voinut paneutua myös interdiskursiivisuuteen, jonka tutkimusta pidetään tärkeänä kriittisessä diskurssianalyysissa.

Prosessityyppien analyysi ei mielestäni sovellu luokittelevaan analyysiin, koska sen systemaattinen soveltaminen olisi liian suuritöistä (paitsi ehkä sellaisissa tutkimusasetelmissä, joissa analyysiyksiköt rajataan hyvin suppeiksi). Parhaiten toimisi ehkä sen tyyppinen analyysi, jossa transitiivisuusanalyysia tehdään muutamista keskeisiksi nostetuista analyysiyksiköistä, jotka on valittu jonkin muun menetelmän perusteella. Tämä analyysiväline vaatisi mielestäni vielä kehittelemistä, jotta sitä voitaisiin soveltaa helpommin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksessa, ja tähän tarvittaisiin yhteiskuntatieteilijöiden ja kielitieteilijöiden yhteistyötä. Prosessityypin määrittely ei ole useinkaan yksiselitteistä, ja asiaa vaikeuttaa se, ettei Hallidayn kieliteorian soveltumista suomen kieleen ole vielä tutkittu laajemmassa mitassa. Monimutkaisten, kerroksellisten lauserakenteiden purkaminen analyysia varten on oma haasteensa. Esimerkiksi lauseenvastikkeiden ja nominaalistusten ”suoristaminen” hidastaa ja monimutkaistaa analyysin tekoa ja vaatii myöskin kielitieteellistä asiantuntemusta. Transitiivisuussysteemin kiinnostavuus yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kannalta on kuitenkin mielestäni selvästi nähtävissä.

Parisuhde ja vastuun jakautuminen siinä on aihe, jota on vaikea tyhjentää. Siitä olisi mahdollista kehitellä useita mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita. Itselleni jäi ihmetyksen aiheeksi, miten kireitä ja kipeitä sävyjä tutkimissani parisuhdeoppaissa sukupuolten välisiin suhteisiin kätkeytyy. Erityisesti jäin ihmettelemään sitä, miksi miesten mahdollinen moraalinen epätäydellisyys merkitään niin arkaluontoiseksi asiaksi. Voiko se johtua pelkästään reaktiosta vahvan ja kontrolloivan naisen diskurssiin? Tätä voitaisiin tutkia vertaamalla naisten ja miesten välistä kommunikaatiota miesten keskinäiseen kommunikaatioon, kun puheenaiheena on jokin moraalisesti velvoittava kysymys. Toinen kiinnostava jatkotutkimusasetelma olisi valita suppeampi tutkimusaihe – esimerkiksi *tarpeen* representaatio parisuhteessa – ja tutkia sitä

laajemmalla aineistolla. Koen kiinnostaviksi ja tutkimisen arvoisiksi myös sukupuolineutraalit näkökulmat parisuhteeseen ja vastuuseen. Johdantoluvussa mainitsemani yksilöllistymistendenssi sai minut miettimään jännitteitä ja rajanvetoaasteita, joita parisuhteeseen mitä todennäköisimmin syntyy sen seurauksena, että yksilöllistymisen (ja yksilöllisten valintojen vaatimuksen) myötä ihmiset tulevat vastuullisiksi yhä enemmän pelkästään itselleen (vrt. Salonen 2005, 266-267). Uudenlainen individualistinen vastuun etiikka asettaa haasteita parisuhteen moraalista järjestyksestä neuvottelemiselle.

7 Lähteet

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization: Institutionalized individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, London.

Blommaert, Jan (2006) *Discourse. A critical introduction*. Cambridge university press, Cambridge.

Crawford, Mary (1995) *Talking difference. On gender and language*. Sage, London.

Crawford, Mary (2004) *Mars and Venus Collide: A discursive analysis of marital self-help psychology*. *Feminism & Psychology* 14:1, 63-79.

Dryden, Caroline (1999) *Being married, doing gender: a critical analysis of gender relationships in marriage*. Routledge, London.

Fairclough, Norman (1989) *Language and power*. Longman, Lontoo.

Fairclough, Norman (1995) *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Longman, Lontoo.

Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu*. Vastapaino, Tampere.

Fairclough, Norman (2003) *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Routledge, London.

Genette, Gerard (1980) *Narrative discourse*. Cornell University Press, New York.

Genette, Gerard (1983) *Narrative discourse revisited*. Cornell University Press, New York.

Giddens, Anthony (1992) *The Transformatin of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge.

Hakulinen, Auli (2004) Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Halliday, M. A. K. (2004) An introduction to functional grammar. Arnold, London.

Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla (2000) Teksti työnä, virka kielenä. Gaudemus, Helsinki.

Jamieson, Lynn (1998) Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies. Polity Press, Cambridge.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.

Karvonen, Pirjo (1991) Kieliopillinen metafora. Teoksessa Lehtinen, Tapani & Shore, Susanna (toim.) Kieli, valta, eriarvoisuus. Kieli 6. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Karvonen, Pirjo (1995) Oppikirjateksti toimintana. Gummerus, Jyväskylä.

Kataja ry:n toimintakertomus [WWW-dokumentti]
<<http://katajary.fi/mika-on-kataja/tietoa-toiminnasta>>.
(Luettu 10.5.2008).

Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat : sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Lassen, Inger (2006) De-naturalizing ideology. Presupposition and appraisal in biotechnology press releases. Teoksessa Lassen, Inger & Strunck, Jeanne & Vestergaard, Torben (ed.) Mediating ideology in text and image: ten critical studies. J. Benjamins, Amsterdam.

Luukka, Minna-Riitta (2002) M. A. K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede. Teoksessa Dufva, Hannele ja Lähteenmäki, Mika (toim.) Kielentutkimuksen klassikoita. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Markkola, Pirjo (2002) *Vahva nainen ja kansallinen historia*. Teoksessa Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.

Meyer, Michael (2001) *Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA*. Teoksessa Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. Sage, London.

Mills, Sara (1995) *Feminist Stylistics*. Routledge, London and New York.

Nikunen, Minna (2005) *Surman jälkeen itsemurha: kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Ollila, Anne (1993) *Suomen kotien päivä valkenee... : Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Rantalaiho, Liisa (1994) *Sukupuolisopimus ja Suomen malli*. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere.

Rimmon-Kenan, Shlomith (1991) *Kertomuksen poetiikka*. SKS, Helsinki.

Räisänen, Arja-Liisa (1995) *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920*. SKS, Helsinki.

Sacks, Harvey (1995) *Lectures on conversation*. Blackwell, Oxford.

Salonen, Marko (2005) *Hiljainen heteroseksuaalisuus? Nuoret, suojaikäraja ja itsemäärääminen*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Sulkunen, Irma (1989) *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki ja Jää, Helsinki.

Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) *Arvot ja modaalisuus todellisuuden sosiaalisessa rakentumisessa*. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) *Semioottisen sosiolo-*

gian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Tampere.

Tainio, Liisa (2001a) Opaskirjojen kieli ikkunana suomalaiseen parisuhteeseen. Teoksessa Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä. SKS, Helsinki.

Tainio, Liisa (2001b) Puhumattako sittenkin paras? Parisuhdeoppaiden näkökulma sukupuoleen ja vuorovaikutukseen. Teoksessa Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä. SKS, Helsinki.

Tainio, Liisa (2001) Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä. SKS, Helsinki.

Törrönen Jukka (2005) Puhetapoja analysoimassa: rajankäyntiä kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. PS-kustannus, Jyväskylä.

Vejjola, Soile (1997) Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Tampere.

Vilkuna, Maria (2000) Suomen lauseopin perusteet. Edita, Helsinki.

Wood, Julia (2003) Gendered lives: communication, gender, and culture. Thomson/Wadsworth, Belmont.

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen Yliopistopaino, Tampere.

Yesilova, Katja (2001) Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. Sosiologia 38:3, 192-204.

Aineisto

Cacciatore, Raisa & Heinonen, Sanna & Juvakka, Essi & Oulasmaa, Minna (2006) Pysytään yhdessä. Otava, Helsinki.

Porio, Anja & Porio, Ilkka (2005) Lujan liiton salaisuus. Parisuhde toimimaan. Kirjapaja, Helsinki.

Liite

Kuvitus ja kuviin liittyvät tekstit Pysytään yhdessä –kirjan luvussa Kortit kehiin!

Kuva 1: Sivun oikeassa laidassa on suoraan edestäpäin kuvattu pyöreälinjainen teddykarhu-hahmo, joka istuu luolan suuaukolla tyytyväisen näköisenä, silmät suljettuna. Luolan suuaukko on melko pieni nallen kokoon nähden, mikä synnyttää suojelevan ja intiimin vaikutelman. Luolan suuaukosta ulospäin on piirretty sinne tänne säteittäisiä viivoja, jotka tuntuvat korostavan nallesta huokuvaa hyvän mielen tuntua. Kuvan vasemmalla puolella on teksti:

Luolalupakortti

- tarvitsen omaa rauhaa
- vika ei ole sinussa
- haluan olla hetken yksin

Tämä kortti viestii, ettei tarvitse turhaan miettiä, onko kortin näyttäjä loukkaantunut jostain. Hän vain haluaa hetken omaa rauhaa. Luolalupakortin turvin kumppani voi siirtyä kivuttomasti ja hyvillä mielin hetkeksi luolaansa.

Kuva 2: Sivun oikeassa laidassa on kuva nallekarhusta, joka makaa kyljellään vatsapuoli lukijaa kohti. Silmät ovat puoliummessa, ja silmien ympäristö on raskaasti tummennettu. Takapuolen ja korvien ympärillä on kaartuvia ”vauhtiviivoja”, jotka synnyttävät vaikutelman siitä, että karhu on juuri kellahtanut makaamaan. Pään etupuolelle on piirretty tyyny; nalle on ilmeisesti ollut niin uupunut, ettei ole jaksanut edes sovittaa päätään tyynylle.

Sivun vasemmassa laidassa on teksti:

Äärihäsymyskortti

- olen aivan poikki
- haluan vain levätä
- väsymykseni ei johdu sinusta

Tämä kortti viestii kumppanille välittömästi levon tarpeesta. Loukkaantumatta, syyllistymättä ja ymmärtäväisesti hän voi järjestää väsyneelle mahdollisuuden kerätä voimia. Lasten kanssa ulos lähteminen on yksi hyvä keino auttaa toista lepäämään.

Kuva 3: Sivun vasemmassa laidassa on suoraan sivusta kuvattu televisioruutua muistuttavassa tyyli-
tellyssä kehyksessä istuva, eteenpäin nojautuva nallekarhu. Nallen korvat sojottavat etuviistoon,
taaempi tassu on suussa ja etummaisessa tassussa on Suomen lippu. Silmissä on keskittynyt ja jän-
nittyntä, transsinomainen tuijotus.

Sivun oikeassa laidassa on teksti:

Urheiluruutukortti

- tämä on minulle tärkeää
- olen odottanut tätä
- haluan katsoa rauhassa
- nyt on oma aikani, mutta tämän jälkeen voimme tehdä jotain yhdessä

Urheiluruutukortti ilmoittaa kumppanille ystävällisen määrätietoisesti tarpeesta ja halus-
ta keskittyä mielihjelmaan telkkarissa. (Ohjelma voi olla mikä tahansa.)

Sivun laidassa on huomautus:

Täytyy tietenkin muistaa suhteellisuudentaju. Anopin 60-vuotisjuhlissa ei voi näyttää
Urheiluruutukorttia!

Tämän jälkeen luku loppuu lukijoille annettuun tehtävään, joka sijoittuu sivun alalaitaan:

Tehtävä: Mikä on sinun korttisi?

Säännöt: Kortit on kehitettävä yhdessä kumppanin kanssa. Molemmilla on oltava yhtä
monta tarpeellista korttia. Tarvittaessa voi lainata toisen kortteja. Yhtä korttia saa
kumpikin käyttää vain sopimuksen mukaisen määrän esimerkiksi kerran kuussa. Kor-
tin esittäneen toive on otettava huomioon.